

KGAOLO 7

7.0 PAKA YA GA RADITLADI L.D. GO TLOGA KA 1950 GO FITLHA 1959

7.1 MATSENO

Mo pakeng e, go tla sekasekwa maboko a mararo a loso. Otlhe a kwadilwe ke L.D. Raditladi. Le lengwe le bua ka loso loo lo neng lwa tshosa mmoki. La bobedi lona, le bua ka loso loo lo tlhagetseng mosadi yo Raditladi a neng a ikaeletse go mo nyala, fa la bofelo lona e le loso lwa Motlhabani yo a ileng a swela kwa ntweng.

Mo pakeng e, Raditladi ke ene a le esi yo a neng a kwala maboko. O ne a kwala Sefalana sa menate seo ka sone a neng a rata go somarela boswa jwa puo, 'ngwao tsa Batswana le setso. Maboko a gagwe ke a magareng gonne mo go ona go le a setso le a segompiano. Go ya ka hisetori ya poko, Raditladi ke sekwadi seo se neng sa thopa sekgele ka yona ngatana e, ka a ne a menne phatla fa a e kwala. Ka maboko a gagwe, o kgonne go senola maitemogelo le maikutlo a gagwe ka a bua ka ditiragalo tse e leng tsa botshelo.

O kwadile maboko a le mantsi fela go tla sekasekiwa a le mane fela ao e leng a loso. Leboko la ntlha ke la loso. Lona le bontsha maikutlo a mmoki tebang le lona. La bobedi lona, lo bua ka loso lwa mosadi yo Raditladi a ka bong a mo nyetse. La boraro ke la motlhabani yo a swetseng kwa ntweng mme lwa bofelo, ke lwa bosielana jo bo bakilweng ke dintsho tsa bagolo.

7.2 DITLHOGO TSA MABOKO A LOSO MO PAKENG E

Ditlhogo tsa maboko a di tlhageletse ka tsela e:

- * Loso
- * Selelo sa morati
- * Motlhabani
- * Bosiela

Setlhogo sa ntlha, se na le lefoko 'loso' go tlhagisa gore loso lo tlhagile. Ditlhogo tse pedi tsa bofelo, ga di bontshe loso mme diteng tsa tsona tsona, di bua ka loso. Ka bosielana gona go supa loso loo lo tlhagileng mo batsading ba ngwana a le monnye. Raditladi ke mmoki wa ntlha yo a bokileng loso ka tlhamalalo. Baboki botlhe mo dipakeng tse di fetileng, ga ba ise ba ke ba lo gadime. Ba ne ba ipokela dintsho tse di diragaletseng batho. Ka go rialo, le tletse puo e e tswileng diatla, e e rweleng bokao jo bo kgotlang maikutlo ka e le selo se se diragalang.

Setlhogo sa bobedi e leng 'Selelo sa Morati' se tlhagisitse leina 'selelo' leo le bontshang gore go kutlobotlhoko e e diragaletseng morati. Lona ke khoutu e e emetseng loso e seng loso ka sebele.

Leboko Motlhabani, ga le supe fa go le loso lo lo diragetseng. Le tlhageletse fela e kete le ka tlhagisa ntwana e seng loso lwa motlhabani. La bofelo lona, e leng Bosiela, ke khoutu ya loso mme le bontsha tiragalo ya dintsho tsa bagolo.

Go ya ka ditlhogo tse tsa maboko a loso mmoki o ipontshitse fa a kwala poko eo ene a e itiretseng mme e ntsha bogagagwe.

7.3 LOSO

Mmoki o tlhalosa fa a ne a tshoga thata fa a ne a begelwa loso lwa mosadi yo a neng a ikaeletse go mo nyala. Dilo tsotlhe di ne tsa senyega mme a didimala fa a sena go utlwa sengwe se mo sebela se re:

"Se lele, ke thata ya Modimo." (tsebe 8)

Nopolo e, e mo temeng ya ntlha, mo moleng wa borataro. O tlhalosa fa loso lo le gotlhe gape lo tlela mongwe le mongwe gonne e le botshelo. A re fa o ise o swe, o nne o gopola gore lo tla go tlela ka nako e o sa e solofelang gonne lo le gotlhe. Leba mafoko mo temeng ya boraro, mo moleng wa boraro a a reng:

"Leru la loso lo tla nako nngwe fela." (tsebe 8)

Mo temeng ya bone, o lemogile gore loso lo fetolaka botshelo jwa motho. O bontshwa e se sepe e bile a bolokwa mo mmung a jewa le ke dibokwana.

Ka tema ya bofelo, o kgothatsa ba ba bogisiwang ka gore batho botlhe go sa kgathaletshege maemo, ba tlile go swa ka loso lo sa ba tshabe. Mola wa botlhano le wa borataro wa re:

"Loso lo nna motho ka mabela sentsi,
Ga lo sisimoge le maemo a serena."

Ka maitemogelo a gagwe o bone gore loso lo tlhasela batho botlhe ka go tshwana.

7.3.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhologelo leo le tletseng kutlobotlhoko. Mmoki o le kwadile a na le mokgwa wa Sekeresete gone a re:

"Se lele, ke thata ya Modimo."

Go a bontsha gore o ne a kokobatswa ke mafoko a kgomotso a Sedumedi.

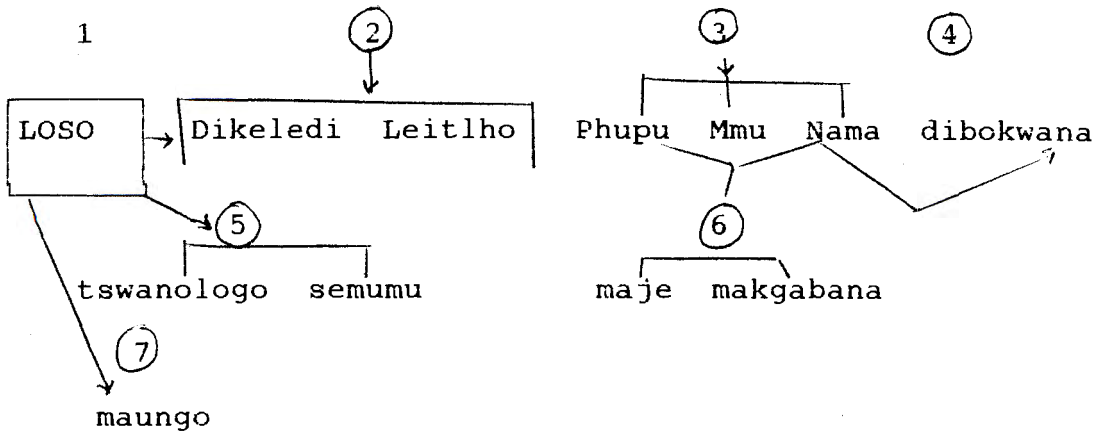
7.3.2 Matshwao a puo

Mo lebokong le go dirisitswe matshwao a puo a le mantsintsi ao a bontshang loso. Go botshwantshi, maele le diane tseo ka tsona mmoki a di dirisitseng go emela loso.

7.3.2.1 Mafoko

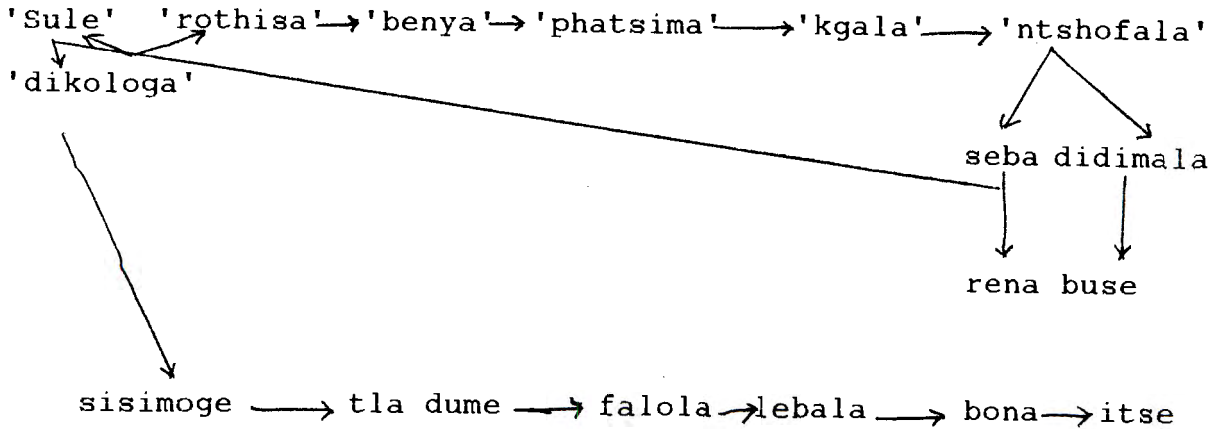
Maina, madiri, matlhaodi le malatodi, a thusitse mo go ntsheng molaetsa wa loso oo mmoki a o tlhagisitseng ka mela le ditemana tsa leboko le.

A. MAINA

Leboko le jaaka setlhangwa, le na le maina a a fa godimo go naya mmadi molaetsa. Ka sethalo se se fa godimo loso e le 1, le dira gore leitlho le tswe dikeledi tsa kutlobotlhoko e e bakilweng ke loso. Moswi o lokwa ka mo phupung mme a tshelwe ka mmu oo mo go ona go melang metlantlanyane. Fa a le mo phupung, nama ya gagwe e jewa ke dibokwana mme go sale marapo. Diphupu di direlwa maje ao e leng makgabana. Loso lo lere tswanologo gape lo fetola motho semumu e bile gape le didimatsa ba ba swetsweng le bona ba mumufale. Ka maina a a tlhagileng mo sethalong se se fa godimo go tswa molaetsa o o bontshang gore loso ke maungo a botshelo.

B. MADIRI

Madiri jaaka a tshwantshitswe ka sethalonyana se se fa godimo, a beilwe jalo ka dipalo tse di latelanang, a nyalantshwa le maina a a mo sethalong sa ntlha sa loso mo tsebeng e e fa pele. Go ya ka tatelano ya dipalo tse, mmadi a ka kgona go lemoga gore fa motho a sule, bao ba swetsweng, ba rothisa keledi, leitlho le benya le be le phatsime jaaka naledi ka ntlha ya loso. Lediri 'o sule', le baka matshwenyego le kutlobotlhoko mo moamogeding wa loso, ke ka moo a tshogang, lefatshe le be le dikologe. Fa a ntse a lela jalo, o utlwile sengwe se mo sebela se re:

"Se lele ke thato ya Modimo."

O ne a didimala. Palo ya botlhano ya sethalo, e bontsha gore loso lo a rena, lo bo lo buse ka lo itirela boithatelo ka batho. Ka ntlha ya bosupa, mmoki o bontsha gore fa go le bangwe ba ba setseng mo lefatsheng, ba nne ba ntse ba itse gore loso lo tlele go ba tlela. Ga ba ne ba lo bona gonne lo itlela ka tidimalo kwa ntle ga modumo. Palo ya bofelo e bontsha gore ga lo sisimoge sepe ke ka moo lo tlhaselang gotlhe.

C. MATLHAODI

Ka letlhaodi 'khibidu', mmoki o bontsha pelo e e geletseng madi. Pelo e e jalo, e supa gore e utlwisitswe botlhoko ke sengwe jaaka loso. Mmoki o dirisitse lerui ya Modimo a le bopile ka leina Modimo. O le dirisitse gonne o ne a botsha gore loso lo tlhagile gonne e ne e le Modimo yoo a neng a rata gore lo nne gona.

D. MALATODI

Malatodi a tlhageletse mo polelong e ka tsela e:

"Mo losong ga se motho, ke selo fela."

Ka malatodi a a fa godimo, mmoki o nyenyefaditse boleng jwa motho go bontsha gore ga se sepe mo lefatsheng. Lebaka le le gatisitswe ke mafoko a:

"Bagale, magatlapa, losong
ba a tshwana Kgosi le motlhanka
mo mmung ba a lekana."

7.3.2.2 Botshwantshi

Botshwantshi bo tlhagisitswe ka mothofatso. Mmoki o beile loso mo maemong a motho go supa bonatla jwa lona. A re:

"Ga go gope kwa loso re
sa le boneng, re lo bona ka
matlho gongwe le gongwe."

Mela e mebedi e e fa godimo, e mothofaditswe gore loso lo tshele le batho ka dinako tsotlhe mme lo itire kgosi ya bona ka go ba

laola. Ntlha e, e tlhagisitswe jaana:

"Lo rena, lo buse, lo rene serena."

Ka polelo e, go gateletswe gore loso lo itirela boithatelo ka batho.

7.3.3 Maitshetlego

Nako ya pego ya loso e beile motheo o o tsepameng wa maitshetlego a leboko le, Ka e le pego e e tshoganyeditseng mmoki, o ne a tshoga thata. Letshogo le, ke lona le mo tlhotlheleditseng gore a lele a bo a iphimole dikeledi a gomotsege.

7.3.4 Loso lo bonwa jang

Mmoki o lemogile gore loso lo ntse jaana:

- i. Lo a tshosa
- ii. Lo a ledisa
- iii. Loso lo gotlhe mo lefatsheng ga go kwa lo sa bonweng.
- iv. Ga lo na kgethololo e bile ga lo tshabe sepe.
- v. Loso lo tlisa diphetogo tsa botshelo.

7.4 SELELO SA MORATI

Mmoki o lela jaana gone a swetswe ke mosadi yoo a neng a ikaeletse go mo nyala. Fa loso lo tla tloga lo begwa, lo ne lwa mo tsamaya gone a ne a gogega moriri e bile a rathwa ke

letswalo. Morago pegi e ne ya tlišwa e latola mosadi wa gagwe, yo o suleng ka tshoganyetso. Ene mmogo le ba losika, ba ne ba swaba thata. Ka a ne a rata moswi la o ka swa nka go ja, o ne a bona e kete o ne a konkomisitswe fela ka mosadi yo montle yo a neng a rutebile. Magadi a gagwe a ne a wetse ka lebitla. Pelo ya gagwe e ne ya rotha madi gone loso lo ne lo mo tlhakatlhakanyeditse.

7.4.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la kanelo mme le rwele matlhotlhapelo gone mmoki a swetswe ke mosadi yo montle, yo a neng a rutebile e bile a le mo maikemisetšong a go mo nyala.

7.4.2 Matshwao a puo

Go tlhagisa loso mo lebokong le, mmoki o dirisitse mafoko ao a nang le dikhoutu tseo di emetseng loso gore loso lo tlhagelele mo lebokong le jaaka lo ntse mo botshelong.

7.4.2.1 Poeletsomodumo

Yona e tlhagisitswe jaana:

"Kwa loagong lole lwa baswi
le badimo."

Dipoeletsomedumo tseo di tlhagisitsweng mo moleng o o fa godimo, ke tsa ditumanosi le ditumammogo. Di dirisitswe go bontsha bokgakala jwa legae la baswi le legae la batshedi. Mmoki o bontsha ka mafoko a gore loeto lwa loso, lo monamo ka jalo baswi ga ba fano, ba kgakala.

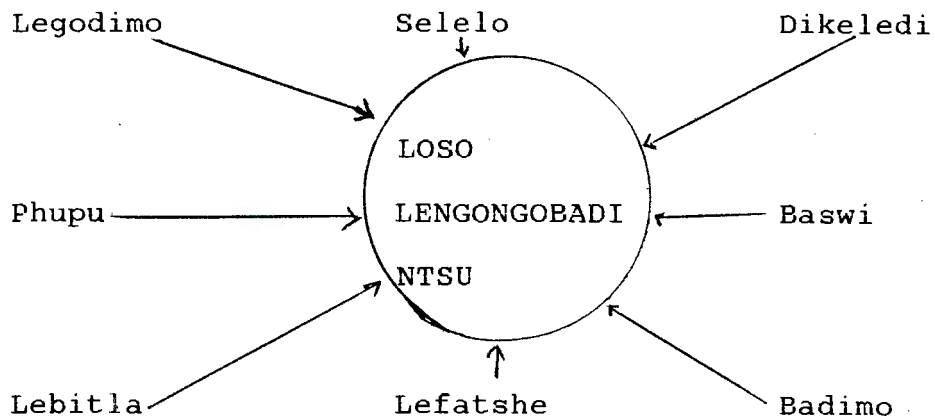
Go bontsha gore loso lo tlhatlhamolola tse di rulagantsweng, gone mmoki o supa jalo gape ka dipoeletsomodumo tsa ditumanosi le ditumammogo a re:

"La tshwanolola le ditshwantshwang di tshwanne, la ba la rarolola merero e raraane."

7.4.2.2 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng mo lebokong le go tlhagisa loso ke maina, madiri, matlhaodi, matlhalosi le malatodi.

A. MAINA

Mmadi fa a leba sethalo se se fa godimo sa leotwana ka maina o kgona go bona gore loso lo beilwe mo gare jaaka philo gone e le lona le tsetseng tsotlhe tse di pateleditseng mmoki go kwala leboko le. Gona ka mo tshekeletseng, go maina 'ntsu' le 'lengongobadi' gone mmoki a sa dirisa leina loso mme a dirisitse tshwantshiso ya gore loso ke lengongobadi gone loso lo ngangabalela batho mme lo itlhabele ka go rata. Leina

'ntsu' lona, lo dirisitswe ke mmoki ka a ne a batla go bontsha baamogedi gore loso lo iphamolela batho ka bonokwane fela jaaka ntsu fa e iphamolela dikokwana.

Gona mo sethalong se se fa godimo, mmadi a ka bona gore go maina mo tshekeletseng e e fa ntle. Ona, a kopantswe le tshekeletsa e e ka fa gare ka marumo a a supileng maina a a ka kwa ntle, go bontsha gore a tlhodilwe ke go diragala ga loso. Ka go rialo, loso ke motlhodi wa selelo le dikeledi. Fa loso lo gorogile, go a lelwa, dikeledi di tlale di bo di tshologe mo matlhong a moledi. Se se bontsha gore loso lo utlwise botlhoko. Marumo a a tlhabileng baswi le badimo, ke bokao jwa gore bao ba suleng, morago ba amogelwa ke badimo ba bona mme le bona ba tlatse palo ya bona badimo.

Go marumo a a supileng 'lefatshe', 'lebitla' le 'phupu'. Ona a bontsha gore moswi o tsena ka fa gare ga mpa ya lefatshe fa a sule gonne a bolokilwe ka mo phupung kgotsa lebitleng. Kwa bofelong, go lerumo le le supileng leina 'legodimong' gonne go le tumelo ya gore mewa ya baswi e ya legodimong fa mmele ona o sala mo lefatsheng.

B. MADIRI

Go dirisitswe madiri 'phamotswe', 'lela', 'isa', 'tshwanolola' le 'bobola' go tshwantsha loso. Lediri '..le ne le ya' le bontsha go tsamaya o subelela. Tshubelelo e, e tshwana le ya

motho a tsena mo losong gonne fa motho a sule, ga twe:

"O ile."

Ka lediri "le ratela..." o bontsha gore loso fa lo tla mo mothong ga lo phasumele fela, lo a mo ratela. Ntlha e e ka netefatswa ke mafoko a Beibele a a reng:

"Loso lo tla tla jaaka
legodu bosigo."

Loso go bontsha lo tsere moswi go sa solofelwa, gonne mmoki a re:

"O phamotswe ke nonyane e
iphitlhile ke lengongobadi
la lenong, ka lela."

Ka madiri a a thaletsweng, a a mo nopolong e e fa godimo, go a bonala gore loso ga lo ke lo rerisa ope. Ke ka moo moswelwa a neng a lela gonne a ne a ise a gopole gore loso lo ka mo etela.

Mmoki o kaya moswi a ne a ise a lwale ka gope, ka a netefatsa ka madiri a a supilweng gore:

"La mo isa legodimong a sa bobola."

Madiri a, a bontsha gore moswi o sule loso lwa tshoganyetso.

C. MATLHAODI

Ka matlhaodi a a mo moleng o:

"Kwa loagong lole lwa baswi
le badimo."

Mmoki o bontsha legae la batho ba ba suleng e seng ba ba tshelang.

Wa me ke lerui. Fa mmoki a re, "mosadi wa me o ile."

Go botlhoko gonne e le loso lo lo mo itayang mo phatlheng. Go sule lesapo la kgopo ya gagwe.

D. MATLHALOSI

Mmoki o le tlhagisitse ka mokgwa o:

"Kwa loagong lole lwa baswi
le badimo."

O supa lefelo ka letlhalosi la felo kwa loagong, loo batho ba ba suleng ba nnang go lone. Go kaya gore moswi o ile kwa legodimong.

E. MALATODI

Ona a tlhagisitswe ka tsela e:

"Kopano ya lefatshe le legodimo."

Lefatshe le legodimo ke mafoko a a ganetsanyang. Batshedi ba

nna mo lefatsheng fa baswi bona ba nna kwa legodimong. Go ya ka mola o o fa godimo, go bontsha gore mo botshelong go na le kamano mo batsheding le mo baswing. Ga ba lebalane.

7.4.2.3 Botshwantshi

A. PHEFOFATSO

Fa mokwadi a re:

"Mosadi wa me o ile."

O a bo a fefofatsa puo e e se nang kgomotso e e reng:

"Mosadi wa me o sule"

Fa motho a re: "o ile", go botoka, ga go tlhabe jaaka fa a ne a ka re; "o sule" le gale otlhe a na le bokao bo le bongwe jwa loso mme "o ile" le botoka ka le alafa pelo e e utlwisitsweng botlhoko ke loso.

7.4.3 Maitshetlego

Mmoki o dirisitse nako ya lorato, lenyalo le ya loso go nna maitshetlego a leboko le. Go tlhaga ga mabaka a ka dinako tse di bapileng thata, go dirile gore loso lo lwa tshoganyetso lo utlwise botlhoko jo bo feteletseng. Bogadi jo bo neng jwa tsena ka lebitla le jona bo ntse bo dirile gore loso lo letse mmoki le balosika thata. Setshwantsho sa moswi le sona, se ntse se aga segopotso se se sa feleleng mo selemong sa moledi gone o ntse a gopola ka loso lwa mosadi wa gagwe fa a se

bona.

7.4.4 Loso lo bonwa jang

Loso lo, lo rutile mmoki go re:

- i. Lo ka goroga nako e nngwe le e nngwe.
- ii Lo ka tlhatlhamololela motho maikaelelo.
- iii. Loso lo tla ka tshoganyetso
- iv. Lo dira gore batho ba lele gone lo
utlwisa botlhoko e bile lo tsaya ba ba
ratiwang.
- v. Ga lo kgethelwe lo a ikgethela.
- vi. Ba ba tseneng mo losong ga ba lebalege.

7.5 MOTLHABANI

Motlhabani o bolokilwe ka tidimalo e kgolo thata. O bolokilwe a sa apeswa sepe, gone a swetse kwa dintweng. O bolokilwe bosigo a le madimadi go bontsha gore o bolailwe. Phupu ya gagwe e epilwe ka dithebe le digai gone e ne e le mo nageng go se na dikepu. O diretswe sefikantswe ka thebe. Le fa e ne e le seganka, o tlhokile mmoki mme fela o ne a lelelwa ke batho botlhe.

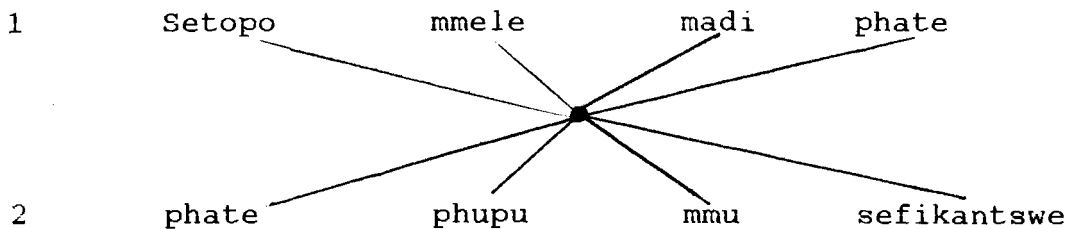
7.5.1 Matshwao a puo

Mmoki o dirisitse matshwao a puo go tlhagisa loso mo lebokong le. Go dirisitswe dikhoutu le matshwao go bontsha loso.

7.5.1.1 Mafoko

Maina, madiri, matlhaodi le matlhalosi a dirisitswe jaaka dikhoutu tse di senolang loso mo lebokong le.

A. MAINA

Maina a a mo go 1, mo sethalong se se fa godimo sa naledi, a bontsha setopo sa motlhabani, e leng mmele wa gagwe o o tletseng madi mme o sa potokwa ka sepe le fa e ne e le phate fela. Ka ona maina ao, mmoki o tlhagiseditse babuisi molaetsa o o bontshang gore moswi o swetse kwa nageng ka jalo dithulaganyo tsa phitlho di ne di sa dirwa go naya pharologanyo ya loso lwa mo gae le lwa kwa dintweng.

Mo go 2, go maina a a bontshang gore setopo seo, se ne se loketswe mo phupung mme sa khupetswa fela ka mmu. Le fa e ne e le kwa nageng, go dirilwe sefikantswe seo e leng letshwao la kgopotso leo le tla dirang gore moswi a se ke a lebalega ka a ne a dira tiro e e botlhokwa ya go tllhabanela morafe.

B. MADIRI

Polelo e:

"Fa re baya setoto sa gagwe phupung."

E naya bokao jwa tlhomphe ya poloko ya moswi eo e bontshwang ke lediri "fa re baya... "O dirisitse gape lona lediri le le fa godimo e le tirwa mo phakapething a re:

"Ra mo tsenya a le segwere mo mmung."

Madiri a a tshwanang a, e leng 'letse', 'lala', 'latsa', a tlhalosa gore moswi le fa a swetse kwa nageng o fitlhilwe ka mo lebitleng jaaka batho botlhe. Loso ke loso, lo a tshwana ga lo kgethe gore o swela kae.

C. MATLHAODI

Mmoki o dirisitse marui thata ka jalo o kgonne go ntsha bokao jo bo feleletseng jwa loso. O bontshitse tlotlo mo setopong sa motho gongwe le gongwe kwa loso lo ka mo phamolang gone. Fa mokwadi a re:

"Fa re baya setoto sa gagwe phupung."

O a bo a gatisa gore setopo se a buang ka sona o raya sonasona sa ene moswi yoo a kwadileng ka ene. Ka "Phate ya kgongwana," gone, o tlhalosa gore ke phate ya phologolo efe eo e apesitseng moswi. O e tlhaola mo mefuteng e mengwe ya

diphate, gonne ka Setswana, moswi o ne a potokwa ka letlalo la kgomo eo e neng e jewa mogoga. Go supa gore moswi o ne a tsurutla madi mo mmeleng mme se se tlhalosiwa ke mola o o fa tlase, o o totileng moswi ka lerui wa gagwe. O tlhagisitse se jaana:

"Mmele wa gagwe o rotha le madi."

Moswi e kete o sule a tlhabilwe gonne e le motlhabani a ile ntweng.

D. MATLHALOSI

Letlhalosi la felo phupung, le tlhalosa lefelo leo moswi a bolokilweng mo go lona. Le fa a ne a ile ntweng, o bolokilwe ka mo lebitleng. O gatisa gape ka go re:

"Ra mo tsenya e le segwere mo mmung."

Fa mmoki a re:

"A ladiwa legaeng le thobane."

O dirisitse madiri a mabedi e leng la felo le la kopano. O bontsha gore moswi o bolokilwe le sebetse sa gagwe go latela setso sa Setswana seo se neng se gatelela gore banna ba bolokwe le dibetsa tsa bona, gore e re mogang go tsogwa, ba bo ba ntse ba tshotse ditlhabano tsa bona.

7.5.1.2 Dipolelo

A. NEELETSANO

E tlhagisitswe ka tsela e:

"Batho Tebele ba ne ba lela.
Ba lela ba lekola semelamela."

Neeletsano e e bopilwe ke lediri "ba lela" mme e bontsha kgatelelo mo seelong sa batho ka bontsi fa ba lelela motlhabani fa a sule.

B. TSHEKAGANO

Yona e bonagetse jaana:

"Ba lela ba lekola semelamela
 Ba re ba lela ba le matlho a kwano."

Le yona e ipontshitse ka lediri ba lela mme le yona poeletso e ya mafoko, e ntse e supa selemo se se feteletseng seo se ledilweng ke batho ka ntlha ya loso lwa motlhabani.

7.5.3 Maitshetlego

Mokwadi o dirile ntwā maitshetlego a leboko le gore loso lo lwa motlhabani lo tshwanele mokgwa o poloko ya moswi e dirilweng ka one. Mmele o o neng o tsurutla madi, go bonala a ne a sa apara le lebitla le le epilweng ka digai di maleba thata fa di diragaletse kwa ntweng.

7.5.4 Loso lo bonwa jang

Mmoki mo lebokong le, o bone loso ka mokgwa o.

- i. O lemogile gore loso ga lo kgethe, lo ka etela motho gongwe le gongwe
- ii. Baswi botlhe ba a lelelwa e bile ba bolokwa ka mo diphupung ba bo ba direlwe difikantswe.
- iii. Loso lo itlela ka tidimalo, go se mokgwasa.

7.6 MAIKUTLO A MMOKI YO TEBANG LE LOSO

7.6.1 Maboko a ga Raditladi a foketswe ke a dipuo tsa seeng fela ntlha e, e setse e tlhagisitswe mo kgaolong ya melebo moo go neilweng sekao sa leboko la loso loo lo tlhodilweng ke la ga James Shirley e leng Death the Leveller. Mokgwa o, o supile kgolo ya puo le ya dikakanyo.

7.6.2 Fa a boka loso, ga a itlame ka go naya setlhogo leina la loso. Ke leboko le le lengwe fela la logo, leo a le fileng setlhogo se. Ka go dira jalo, o bontshitse gore poko e ka ama le dintlha tse dingwe tse di farologaneng tsa botshelo.

7.6.3 Mmoki o bontshitse gore o amogetse loso jaaka karolo ya botshelo. O bone e le tshwanelo gore lo nne gone gone e le tshwanelo gore batho ba swe. O bontsha ntlha e fa a re:

"Jaaka wena rotlhe re tla tsena losong."

Nopolo e e fa godimo, e supile gore Raditladi o bone loso ka mokgwa wa Sekeresete, e seng jaaka sera seo se ka bong se bakilwe ke boloi. Maboko a gagwe, a bontsha tshwaetsano ya dikakanyo le ditumelo tse di farologaneng tsa merafe e mengwe. A supa kgatelopele.

KGAOLO 8

8.0 PAKA YA GA MOROKE S.A., MOTLHASEDI G.C., MOLEFE R.D., LE MOTLHAKE S.F. GO TLOGA KA 1960 GO FITLHA KA 1969

8.1 MATSENO

Paka e, e na le maboko a mararo a loso. La ntlha ke la ga Mothupi yoo e neng e le mokeresete le a mabedi ao ona a supang gore loso lo nnile gona mme lo tseetse bana batsadi ba bona.

8.2 DITLHOGO TSA POKO YA LOSO MO PAKENG E.

- * Ga a a swa Mothupi
- * Letlhomela
- * Lesiela

Dikhoutu tsa mafoko, tseo e leng ditlhogo tsa maboko mo pakeng e, di na le bokao jwa loso le fa leina 'loso' lo sa tlhagisiwa jaaka lo ntse. Dikhoutu tse, ke ditlamorago tsa loso. Letlhomela le lesiela, ba nna gone fela fa loso lo tlhagile.

8.3 GA A SWA MOTHUPI

Ka leboko le, mmoki o bolela fa Mothupi a ne a lwala mme a tlogela go ya kerekeng. Bareri ba ne ba lekile go mo rapelela fela a tlhokofala. O tlhokofetse ka kgwedi ya Seetebosigo mme a lelelwa ke bana ba gagwe thata. Rramasodi o ne a gomotsa batlaphitlhong ka go re Mothupi ga a swa, o fentse loso ka a ne a dira ka natla fa a ne a tshela. O kgothatitse ba ba setseng ka go re le bona jaaka Mothupi, ba dire ka natla mo botshelong jwa bona.

8.3.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la kanelo leo le tletseng kutlobotlhoko mme e fokotswa ke sekeresete seo sona se tletseng mafoko a mantle a kgomotso.

8.3.2 Matshwao a puiso

Le mo lebokong le, go tla lejwa matshwao otlhe a puo le dikhoutu tsa mafoko tseo di tlhagisang loso mo lebokong le.

8.3.2.1 Poeletso ya medumo

Poeletso ya medumo e bontshitswe jaana:

"Le diketse tsatsi la gago."

Mola o, o tlhagisitse poeletsomodumo ya tumammogo ts le ditumanosi a le e go bontsha go wela ga letsatsi leo mo lebokong le, le rayang go phirima ga botshelo ka loso.

8.3.2.2 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng mo lebokong go tlhagisa loso ke maina, madiri, malatlhelwa le matlhalosi. O dirisitse le tlhatlagano le phefofatso go thusa mo go supeng loso.

A. MAINA

Mo lebokong le, go tlhagelela maina a, 'bolwetse', 'dikeledi' le 'loso' go bontsha fa loso lo tlhagelela. Leina 'dikeledi' le dirisitswe go bontsha kutlobotlhoko ya loso lwa ga Mothupi. O leletswe ke bana ba gagwe.

B. MADIRI

Mmoki o dirisitse madiri a le mmalwa go bontsha kutlobotlhoko e e bakilweng ke loso. A re:

"Ba hutsafala barwa le barwadi."

Lediri le, "ba hutsafala", le supa gore bana ba gagwe ba ne ba utlwile botlhoko fa rraabo a ba tlogetse.

Go gatelela gore tota ba ne ba utlwile botlhoko o bontsha ka go re:

"Ba lela, ba tsholola dikeledi."

Mola o o fa godimo, o na le madiri a mabedi ao a tshwanang ka bokao. A dirisitswe jalo go tlhagisa kgatelelo mo seelong sa bana ba ga Mothupi. Go a ipontsha gore ba mo leletse go utlwala. Ka lediri "o tla tsoga", mmoki o solofetsa bao ba swetsweng gore moswi ka letsatsi le lengwe o tla tsoga mo baswing. Ke mafoko a kgomotso ao a tserweng mo Beibeleng a re:

"Baswi ba tla tsoga mo mabitleng."

Mafoko a:

"A lo se ka lwa tima lobone."

A na le lediri "lwa tima" leo le thusang go tlhagisa bokao jwa gore e re fa moswi a sule, go tswelwe pele phatlha ya gagwe e

thibiwe e se ka ya bonala. Ba ba setseng ba simolole fa a weditse gona.

O tlhalosa gore:

"Mothupi o lole ntwā, o fentse."

Madiri, "o lole" le "o fentse" a supa fa moswi mo botshelong, a ne a kampane le namane ya tiro mme a e kgonne ka sedumedi, ga twe go lwewa ntwā ya semowa ka jalo hee, Mothupi o e fentse ka a fentse loso. Ke ka moo a gololwang ke mmoki ka mafoko a:

"A ka itsamaela ka kagiso."

A raya gore a itshwele ka kagiso.

C. MALATLHELWA

Ka lelatlhelwa le la kopo, "tlaa-tlhe", mmoki o kopa go tshololwa mokgosi mo bohutsaneng joo a leng mo go jona joo bo lerilweng ke loso.

D. MATLHAODI

Letlhaodi ba ba setseng, le supa gore go batho bao ba sa swang.

E. MATLHALOSI

Letlhalosi la felo le tlhageletse mo moleng o o latelang:

"Makgapetsa tsoga mo lebitleng."

Ka letlhalosi le, go bonagala gore mmokiwa o setse a sule, o ithobaletse kwa ntlong ya gagwe e e maruru e leng lebitla.

8.3.2.3 Dipolelo

A. TLHATLAGANO

"Ga aa timela, o ithobaletse,
Ga aa mediwa ke loso, o robetse."

Tlhatlagano e, e na le kganetsano mo go yona. Mmoki o rata go bontsha gore fa motho a sule mo lefatsheng, o a bo a ikhuditse a emetse letsatsi la tsogo ya baswi ka letsatsi la katlholo.

8.3.2.4 Botshwantshi

A. PHEFOFATSO

Loso lo fefofaditswe ka mafoko a:

"O ithobaletse" le "O robetse"

Boemong jwa go re:

"O sule"

B. MOTHOFATSO

Loso lo mothofaditswe gone go twe:

"Ga a mediwa ke loso, o robetse."

Loso ke leinakgopolo mme mo polelong e, lo dirilwe lo tshela.

Lo a metsa mme ga lo bonale. Se se meditsweng, se ka se ke sa supiwa ka se a bo se le ka mo gare ga mpa. Moswi le ene, fa a meditswe ke loso, ga a tlhole a bonala, o etse ruri.

8.3.2.5 Maele

Ka leele, "Go jewa ke phiri," mmoki o tlhalosa go swa. Fa a re: "Go apesa Mothupi kobo," o raya go phutha setopo sa gagwe.

8.3.3 Maitshetlego

Mmele o o bokowa, o o koafaditsweng ke bolwetse wa ga Mothupi o aletse loso maitshetlego gore le kgone go diragala. Dikeledi le dikgothatso tse di tlhagisisitsweng kwa losong di kgonagetse ka Mothupi a sule.

8.3.4 Loso lo bonwa jang

Ka leboko le, mmoki o bontshitse gore o tsaya loso ka tsela e:

- i. O dumela fa go le botshelo morago ga loso.
- ii. Loso lo a timetsa, lo kgaoganya batho.
- iii. Loso ke boroko joo bo supang gore moswi o tla tsoga ka lengwe la malatsi.
- iv. O bontsha a amogetse loso jaaka karolo ya botshelo, ke ka moo a bonang go le matshwanedi gore baswi ba itshwele ka ba feditse ditiro tsa bona.

8.4 LETLHOMELA

Letlhomela le lela gonne le swetswe ke bomogoloalona. Le tlhalosa gore lone ga le a tshwanelwa go beolwa moriri otlhe

gonne le ka swa mmogo le bana ba bangwe ba ba setseng. Ka e le ngwana wa ngwako, letlhomela ga le rate maina a sekgowa ka le tshegeditse setso. Le eletsa go tsena sekolo gonne le rata go ikutlwela fa go tshomiwa.

8.4.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhogelo. Le kgomaretse setso gonne botshelo jwa letlhomela, e le ba Setswana. Go supa tsela e mmoki a re:

"Nna mme o rile lo ntsheole.
Fa lo mpeola, lo se ka lwa o fetsa
Fa lo o fetsa lo ka se ka lwa nthuwa
Le ba ba setseng ba ka swa botlhe."

8.4.2 Matshwao a puo

Ka matshwao a puo, go tla dirisiwa mafoko ao a kgonang go ntsha bokao jwa loso mo lebokong. Go dirisiwa matshwao le dikhoutu tseo di emelang loso.

8.4.2.1 Poeletso ya medumo

Poeletso ya medumo e diragetse jaana:

"Ka tswa letlhomela ka tlhoka mmelegi."

Ditummmogo k, tlh le l ke tsona di bopileng poeletsomodumo e. Tumammogo tlh yona, e gatisa botlhomela gore bo tsenelele kwa botennye, bo utlwise botlhoko fela jaaka loso.

8.4.2.2 Mafoko

Mmoki o dirisitse maina, madiri le tlhatlagano go bontsha loso mo lebokong le.

A. MAINA

Leina letlhomela, le raya ngwana yo o swetsweng ke bomogolowe. Le dirisitswe go bontsha gore loso lo tlhagile mo lesikeng la letlhomela.

B. MADIRI

Madiri a a dirisitsweng ke 'fedile, 'sule' le 'beola'. Madiri a tla tlhaloswa ka tsela e, fa mmoki a re:

"Bana ba ga mme ba fedile thata."

Ka lediri "ba fedile", go bontsha gore bana botlhe ba tlhotlhorilwe ke loso. O gatelela go fela go ga bona ka go re:

"Ba bantsi ba sule ke sa ba bona."

Lediri ba sule lona, le tlhamaletse, le bontsha fa ba tserwe ke loso.

Letlhomela le ikopela le re:

"Fa lo mpeola, lo se ka lwa o fetsa."

Lediri "fa lo mpeola", lo kaya go pongwa o setwa moriri o sa kgaritlhiwe. Letlhomelwa fa le pomiwa le tlogelwa ka

setloponyana fa pele ga tlhogo kgotsa ka fa kgorikgoring. Mokgwa o, ga o dirwe fela o direlwa bana bao ba swetsweng ke bo mogoloabona. Ke ka moo le tshwanetseng go pitika mo moloreng fa ngwedi o rogwa. Letlhomela le itse mokgwa o le tshwanetseng go tsholwa ka one ke ka moo le reng:

"Lo ka se ka lwa nthua."

Polelo e e fa godimo ke lediri ka fa kganetsong leo le kayang gore letlhomela le ka tlhokofala fa meila ya setso e ka ikgatholoswa mo kgodisong ya lona. O bontsha gape gore fa meila e itlhokomolositswe, go ka diragala gore le ba bangwe bana ba phamolwe ke loso. A re:

"Le ba ba setseng ba ka swa botlhe."

Madiri a a mo moleng o o fa godimo a gatelela gore batshedi ba itote gonne loso lo ka apara kobo e le nngwe le bona.

8.4.2.3 Dipolelo

A. TLHATLAGANO YA BOKAO LE TSHEKAGANYO

O di bontshitse ka tsela e:

"Fa lo mpeola lo se ka lwa o fetsa
Fa lo o fetsa lo ka se ka lwa nthuwa."

Ka tlhatlaganyo ya bokao, o gatelela gore fa a ka beolwa moriri otlhe go tla tlhaga dintshontsho. Tshekaganyo yona o e bontshitse ka lefoko fetsa go tiisa gore a se ka a bo a beolwa

gotlhe.

8.4.3 Loso lo bonwa jang

Ka leboko le, mmoki o ipontshitse gore ene o bone loso ka tsela e:

- i. Loso lo fetsa batho
- ii. Lo dira bana matlhomela

8.5 LESIELA

Lesiela le tlhalosa fa le swetswe ke batsadi le sa ntse le le lennye. Mogoloalona ene o bolailwe ke noga ya mokwepa. Lesiela le godisitswe ke malomaalona mme la boga thata. Le tlhalosa fa bosiela bo bogisa fela le na le tsholofelo ya go itshwela le ikela kwa batsading ba lona.

8.5.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhogelo. Ke leboko le le utlwisang botlhoko gonne lesiela le itlhomogela pelo ka le swetswe ke batsadi.

8.5.2 Matshwao a puo

Ka matshwao a puo, go lejwa mafoko ao e leng dikhoutu kgotsa matshwao ao a supang loso.

8.5.2.1 Mafoko

Mmoki o tlhagisitse maina le madiri a a tlhagisang loso mo lebokong le.

A. MAINA

Leina leo le kayang loso mo lebokong le, ke 'lesielā'. Leina le, le bontsha loso gonne le bua ka ngwana yo o tlhokofaletseng ke batsadi a sa le monnye.

B. MADIRI

Madiri a a dirisitsweng mo lebokong le ke 'sule', 'swa' le 'nteta'. Ka lediri "o sule", go bontsha fa loso lo ne lo setse lo iteile batsadi ba lesiela. Madiri "o rile," le "ke itlhaganele" a bontsha gore lesiela le na le mongwe yo o neng a le bitsa gore le lona le swe. O bontsha pitso e ka go re:

"Fa a swa, o rile o ka nteta."

Mola o o fa godimo o bontsha gore moswi mmaago lesiela, o ne a le tshepisa go tla go le tsaya ka loso mo lefatsheng.

8.5.3 Maitshetlego

Dintsho tsa batsadi mmogo le loso lwa mogolōa letlhomela, ke maitshetlego a a lolameng a go bontsha loso. Botshelo jo bo makgwakgwa jwa lesiela, bo dirile gore le eletse loso.

8.5.4 Loso lo bonwa jang

Ka leboko le, mmoki o bontsha gore o lemogile gore loso lo ntse jaana:

- i. Lo tsaya batsadi ba bana ba sa ntse ba le bannye.

- ii. Lo dira gore bana ba sale ba boga mo botshelong.

8.6 BABOKI BA PAKA E BA NE BA BONA LOSO JANG

- * Dikakanyo tsa baboki ba paka e, ba ba bokileng loso, ga di tshwane ka gope. Moroke o lebile loso ka leitlho la sekeresete fa Molefe ene a beile setso kwa pele.
- * Moroke o tsaya baswi jaaka batho ba ba ikhutsitseng fa Molefe ene ba gagwe ba latlha bana.
Moroke o fefofatsa loso a re:

"O robetse"

- * Fa Molefe ena a lo tota a re:

"O sule"

Mafoko a ga Moroke a bontsha fa a kgotsofetse mme Molefe ene a utlwile botlhoko fa loso lo diragetse.

- * Le fa baboki ba ba boka mo nakong e le nngwe, ba ne ba sa le leba ka go tshwana ke ka moo ba farologaneng go le go kana. Ntlha e, e bontsha dipharologano tsa botshelo.

KGAOLO 9

9.0 PAKA YA GA SEBONI LE LEKHELA, MOLEFE R.D, SHOLE S.J., MOTLHAKE S.F., MAGOLENG B.D., THOBEGA , MOROKE S.A., NTSIME J.M. LE TAUNYANE L.M.

9.1 MATSENO

Mo pakeng e, go tla sekasekwa maboko a le mmalwa a loso ka bakwadi ba ba farologaneng gonne e ne e le nako eo baboki ba Setswana ba neng ba iteka ka bontsi go kwala. Maboko a ntlha a a tla sekasekwang, ke a ga Molefe. Ene o kwadile Tatlhegelo ya Botswana eo e leng ka loso lwa ga Mathaio, monna yo a neng a le botlhale e bile a emela Batswana mo dikopanong kwa Moseja. Le latelwa ke leboko la Loso. Leetile Disang Raditladi, Ikhutse ngwana wa Botswana le Robala Nobantu le ona ke a gagwe mme ona a bua ka batho ba ba mosola ba ba ileng ba tlogela metlhala ya bona e e sa tlogeng kwa Botswana. La ga Shole S.J. lona ke 'Nte ke fete' leo mo go lona a supileng keletso ya go swa. Ka Dikhuduego tsa 1976, Magoleng, o ne a tlhagisa dintsho tseo di neng di diregile ka ngwana wa 1976. Maboko a mabedi a, e leng Robala Ofentse Seboni le Robala Moruti Abele Thobega le ona a bontsha gore mokwadi wa ona o ne a refola baswi ba go swa ka kagiso ka ba kgonne go dira mo go tlalang ka diatla mo nakong ya fa ba ne ba tshela.

9.2 DITLHOGO TSA MABOKO A LOSO MO PAKENG E

Di tlhagelela ka mokgwa o:

- * Tatlhegelo ya Batswana
- * Loso
- * Leetile Disang Raditladi

- * Ikhutse ngwana wa Botswana
- * Robala Nobantu
- * Nte ke fete
- * Dikhuduego tsa 1976
- * Maikutlo a lesiela
- * Robala Ofentse Seboni
- * Robala Moruti Abele Thobega
- * A o boifa loso
- * Loso

Ditlhogo tse di fa godimo tsa loso, ga di lo tlhagise tsotlhe gone bontsi jwa baboki ba paka e, ba sa dirise lefoko loso jaaka setlhogo fa ba lo boka. Ba dirisa mafoko ao a rweleng bokao jwa loso go senola gore loso lo diragetse.

9.3 TATLHEGELO YA BOTSWANA

Kwa Botswana fa go ne go le thata, go ne go kgethwa Mathaio go ya go emela Botswana kwa Moseja go ya go bua ditshaba di kopane. Ka bomadimabe, ene mogale yoo, o ne a ba tlogela, a swa. Selelo se ne sa ya godimo mme morago ba ikgomotsa ka go re o ne a ba beetse motheo o o popota, o o neng o tla ba kgontsha go tsweletsa ditiro tsa gagwe pele. Seretse Kgama o ne a gakololwa go nna le maitsetsepelo a go amogela se Modimo o neng o se dirile gore a tle a kgone go batla motho yo a ka tsenang mo logatong lwa ga Mathaio. Mathaio ka a ne a dirile tiro ya gagwe, o ne a gololwa gore a itshwele ka kagiso.

9.3.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhologelo. Le tlhagisa kutlobotlhoko gonne go sule motho yo o mosola mo setshabeng. Beibele e na le seabe gonne mmoki a re:

"Modimo ke Ona motshola lokwalo
Lwa mananeo a maina a batho
O bitsa ba bannye le ba bagolo"

Beibele ke yona e reng ka letsatsi la bofelo, go tla balwa mo bukeng maina a bao ba diretseng Morena.

9.3.2 Matshwao a puo

Mo lebokong le, go tla sekasekwa matshwao a puo a a dirisitsweng jaaka dikhoutu go ntsha loso.

9.3.2.1 Mafoko

A. MAINA

Maina a a dirisitsweng mo lebokong le a bontsha loso, ke 'selelo' le 'teko'. Ka selelo, mmoki o raya dikeledi tsa kutlobotlhoko tseo di bakiwang ke loso. Leina 'teko' lona le dirisitswe jaaka leina loso gonne lo leka batho tumelo.

B. MADIRI

Madiri a a tlhagelelang mo lebokong le ke 'bitsa', 'thopa', 'natlola', 'lela', 'ikgomotsa', 'teko', 'robala', 'ikhutse', 'didimala' le 'kgaotse'. Lediri 'o bitsa', le dirisitswe go bontsha gore Modimo o kgona go tsaya bana le bagolo ka loso. Ga

lo kgethe. Ntlha e, mmoki o e supile jaana:

"O bitsa bagolo le ba bannye."

Mmoki o dirisitse lediri "wa re thopa" go tlhagisa gore Modimo o tsere moswi a sa ntse a tlhokega mo lefatsheng. Go bontsha mogale a inotswe ka loso mo bathong ba bangwe. Go bontshitswe jalo ka mafoko a:

"Wa natlola Mathaio gare ga bagale."

Mmoki o boeleditse madiri ao a rweleng bokao bo le bongwe jwa loso. Go itshupa fa mmoki a re:

"Robala, o ikhutse ngwana wa ga Mathaio."

Madiri a, a bontsha kgatelelo ya bokao jwa gore moswi o itshwetse ka kagiso.

Fa a didimatsa baswelwa, o dirisitse lediri "didimala" leo e leng lelatodi la lediri 'lela'. Gore mmoki a dirise lediri le, go bontsha gore bagomotsi mo losong ba ne ba le gone gonne o tlhagisa jaana:

"Gomotsega, o kgaotse go herima."

Mafoko a, a supa gore mo losong batho ba emana nokeng.

9.3.2.2 Dipolelo

O dirisitse tlhatlagano le enjambamente. Di tlhagile ka tsela e:

A. TLHATLAGANO

E tlhageletse mo meleng e e latelang:

"Robala o ikhutse ngwana wa ga Mathaio,
Robala o ikhutse ngwana wa Botswana."

Tlhatlagano e, e gatelela gore moswi a tsene mo losong ka kagiso. Mmoki o mo lokolotse gore tota a ka nna a swa, a dirile mo go usang pelo.

B. ENJAMBAMENTE

Enjambamente e itshupile jaana:

"Robala o ikhutse ngwana wa Botswana
O diretse lefatshe leno leina
Selelo ga se fela mo Gaborone
New York Tshabeng di phuthegile
Di lela ka Mathaio le ka Botswana."

Ka enjambamente e, mmoki o momagantse dikgopolo tsa dipolelo ka go tlhokisa dipolelo matshwao a puiso. Lebaka ke gore molaetsa wa loso o utlwagale sentle e bile a kgone le go bontsha gore moswi o ne a itsege go le kanakang ka a ne a lelelwa ke batho ba mafatshe a a farologaneng.

9.3.3 Maitshetlego

Nako e moswi a kgaogileng ka yona, e agetse leboko le

maitshetlego a a maleba gonne e ne e le nako eo batho ba neng ba mo tlhoka ka yona.

9.4 LOSO

Loso ga lo kgethe lo tsaya batho botlhe. Lo dira gore batho ba ikhutse. Lo tsaya le batlotlegi mme go nne kutlobotlhoko. Lefatshe ga le oketsege ke ka moo batho ba tshwanetseng go swa. Fa loso lo ka bo lo sa fokotse batho, batho ba ka bo ba le bantsi go fetisa tekano. Mmoki o swetswe ke tsala e a neng a e rata thata mme a utlwa botlhoko go fetisa selekanyo. O ne a sa natefelwe ke botshelo. Fa motho a tletswe ke loso, o gakololwa go ikgomotsa ka Modimo.

9.4.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhologelo. Le ngomola pelo gonne mmoki a swetswe ke tsala e a neng a e rata thata.

9.4.2 Matshwao a puo

Mafoko a mmoki a a dirisitseng ke maina, madiri, matlhaodi, matlhalosi le dipolelo.

A. MAINA

Loso, dikeledi, pelo, botshelo le Modimo ke maina ao a dirisitsweng go tlhalosa loso. Leina 'dikeledi', le bontsha gore go ne go se boitumelo mo losong. Ka leina 'bontsho' gona, go bokao jwa gore loso lo lontsho ka lo ntshofatsa dipelo tsa batho. Bontsho gape, bo aparwa ke baswelwa le batlaphitlhong. Mo

losong, go sefifi gonne loso lo fifatsa sengwe le sengwe fa leru la lona le wela.

B. MADIRI

Mmoki o dirisitse madiri 'tlhaola', 'tsaya', 'ile', 'bitsa', 'fokotsa', 'tlogetse' le 'sulafetse'. Lediri 'tsaya', le dirisitswe gore le bontshe gore loso lo tsaya mongwe le mongwe ka lo sa kgethe e bile lo sa emele go fiwa.

Mokwadi o dirisitse lediri thibosa go bontsha fa a lo amogetse jaaka karolo ya botshelo. O dirisitse lediri le jaana mo polelong:

"Loso thibosa batho ba bone boikhutso."

Ka mola o o fa godimo mmoki o supile fa a na le tumelo ya gore loso lo ka naya batho sebaka sa go ikhutsa.

Mmoki o supile gore baswi ga ba bonwe morago ga loso gonne o rile:

"Ba tlogelwe ba se tlhole ba bonala."

Ka thuso ya madiri a a fa godimo, mokwadi o tlhagisitse kakanyo e e reng baswi ba tlogelwe ba ikhutse kwa mabitleng koo ba ka se bonweng ke ope gone.

Morago ga phitlho, baswelwa ba a tle ba gomotsege ka ntlha ya dikgothatso le matshediso a ba losika le ditsala. Ntlha e e

pakwa ke mmoki ka mafoko a:

"Pelo ya fokotsega go sisa."

Lediri fokotsega, le kaya go gomotsega. Moswi fa a fitlhilwe, ga a tlhole a kgona go boela morago. O a bo a ile kwa lefatsheng le lengwe a ile go tshela gone. Mmoki o bontsha se jaana:

"Ba ba tsamaileng ga ba re etele."

Lediri 'etela', le bontshitse gore baswi ga ba ke ba boela morago, ba tla go tlhola bao ba sa ntseng ba tshela. Fa ba sule, ba sule ga ba rule.

C. MATLHAODI

Ka letlhaodi "jo bo tlang", mmoki o bontshitse gore morago ga loso, go ntse go na le botshelo jo bongwe. Ke tumelo ya Beibele gonne go ya ka yona, batho ba tshwanetse go ipaakanyetsa botshelo kgotsa motsi o o tlang.

D. MATLHALOSI

Letlhalosi la mokgwa le tlhagisitswe ka tsela e:

"Lo tsaya ka bogale le ka boiketlo."

Matlhalosi a, ka bogale le ka boiketlo, a kologantswe go tlhagisa kgatelelo ya gore loso ga lo ke lo rerisa ope. Lo tsena fela lo iketlile kwa ntle ga tshabo. Boiketlo jo, bo dirile gore

botlhoko jwa lone bo tsenelele mo dipelong tsa batho.

9.4.2.1 Dipolelo

Mo lebokong le, go tlhageletse enjambamente le tlogelo.

A. ENJAMBAMENTE

Enjambamente e tlhageletse go le gontsi mo lebokong le go senola loso. Mmoki o e dirisitse fa a ne a bontsha botlhokwa jwa loso ka go re:

"Fa loso lo ne lo se ke lo fokotsa
Phatlha ya ba basa e ka bo e seyo."

Ke tsela, loso lo tshwanetse go nna gone gore batho botlhe ba bone tshono ya go tshela. Moswi o sutela ba ba tsalwang.

B. TLOGELO

Tlogelo e supilwe jaana:

"E ntlogetse ntse ke e lebile."

Go ka bo go ne go tilwe:

"E ntlogetse ke ntse ke e lebile."

Tlogelo e, e supile bonako joo moswi a tshwamogileng ka bone mo botshelong. Go se se se neng se ka dirwa go tshwara mowa wa gagwe. Ntlha e, e bontsha gore fa nako ya loso e gorogile, ga go yo o ka e thibelang.

9.4.2.2 Botshwantshi

Botshwantshi bo tlhagisitswe ka mothofatso. Mola o:

"Loso thibosa batho ba bone boikhutso."

O tlhagisitse loso lo mothofaditswe. Mothofatso e, e bontsha gore loso lo na le thata ya go ka tlosa batho mo lefatsheng, lwa ba isa kwa go itseng lone.

9.4.3 Loso lo bonwa jang

Dintlha tse di latelang, di bontshitse gore mmoki o ne a ithutile sengwe ka loso. A re:

- i. Loso ga lo kgethe.
- ii. Loso lo naya batho boikhutso.
- iii. Lo dira gore go lelwe, go tlhapiwe ka dikeledi.
- iv. Loso lo tsamaisana le mmala o montsho gone mo dintshong go aparwa bontsho.
- v. Loso lo fokotsa batho mo lefatsheng gore lefatshe le tlhoke go penologa.
- vi. Loso lo kgaoganya batho bao ba neng ba ratana.
- vii. Loso lo hibitsa dipelo.
- viii. Loso lo kopanya batho gore ba gomotsane.
- ix. Loso lo tlela batho ba iketlile ba sa lo gopole.
- x. Lo lo kgaoganya nama le mowa.
- xi. Loso ke sephiri sa Modimo ke ene a itseng ka lone.

9.5 LEETILE DISANG RADITLADI

Raditladi o latotswe ka kgwedi ya Lwetse kwa Mahalapye. O ne a weditse ditiro tsa gagwe mo lefatsheng gonne e ne e le mongwe wa barutwa ba Rammutla (Fort Hare) gape e ne e le mothei wa ntloha wa lekgotla la Politiki ya Botswana le mokwadi yo mogolo wa dibuka tseo a gopolwang ka tsona. O ne a tsaya karolo mo makgotleng a mantsi ke ka moo loso lwa gagwe e neng ya nna tatlhegelo ya batho botlhe. Ka a tlogetse motlhala batho ba tla ikgomotsa ka dibuka tse a di kwadileng.

9.5.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhologelo. Le tlhagisa tatlhegelo e batho ba e boneng fa Raditladi a se na go swa.

9.5.2 Matshwao a puo

Mafoko a a dirisitsweng ke maina, madiri, matlhalosi le dipolelo.

A. MAINA

Mmoki o dirisitse maina a, 'masiela', 'baledi' le 'matshediso'. Maina a, a bontsha gore loso lo tlhagile. Ka leina masiela, go kaiwa bana ba ba swetsweng ke batsadi, fa ka baledi gone, go rewa batho ba ba lelang. Ba letswa ke kutlobotlhoko e e bakilweng ke loso. Matshediso mo losong a ka dirwa ka mafoko a a monate a kgothatso kgotsa a ka dirwa ka dimphonyana go thusa ba ba swetsweng mo ditshenyegelong tseo di ka bong di tlhagile ka nako ya loso.

B. MADIRI

Madiri 'latola', 'begile', 'tlogetse', 'swetswe', 'rola', 'goroga', 'robala', le 'ikgomotsa', a bontshitse loso mo lebokong le. Madiri latola le begile a bontshitse gore loso lo ne lwa begwa. 'Swetswe', 'robala' le 'robatsa' le ona a tlhagisa bokao jwa gore moswi o tsene mo losong. 'Robala' le 'robatsa' di bontsha phitlho. Go goroga ke go fitlha. Go ya ka leboko le, lediri goroga le bontshitse gore moswi o fitlhile sentle kwa a neng a ya gone e leng kwa legodimong, lediri ikgomotsa lone le kaya gore baswelwa ba ne ba khutlisa dilelo tsa bona ka ba bone go ne go le matshwanedi gore Raditladi a ka itshwela gone a ne a weditse ditiro tsa gagwe.

C. MATLHALOSI

Letlhalosi la felo "badimong" le dirisitswe go bontsha lefelo leo baswi ba tshelang go lona morago ga loso.

9.5.2.1 Dipolelo

Go dirisitswe enjambamente le tshekagano go thusa mo go tlhagiseng loso mo lebokong le.

A. ENJAMBAMENTE

Enjambamente e tlhagisitswe jaana:

"E rile lwetse e ise e somele
sa latola Raditladi Mahalapye."(ts.)245

E tlhagisitswe gape mo meleng e:

"Ba-bina-photi lo se kwa lwa tlhonama
ga go a swelwa lona go swetswe Batswana
go swetswe botlhe ba ba tlalo lentsho."(ts)246

Mo meleng e e fa godimo, matshwao a puiso a tlogetswe gore mela e elelele mo go e mengwe ka dikakanyo go tlhagisa molaetsa wa loso lwa ga Raditladi le dikgothatso go bao ba swetsweng gore ba gomotsege.

B. TSHEKAGANYO

Mmoki o e supile mo meleng e e latelang:

"Ga go a swelwa lona go swetswe
Batswana. Go swetswe botlhe
ba ba tlalo lentsho."(ts.)246

Dipolelo tse, di tlhagisitse tshekagano ka mafoko "go swetswe", go bontsha kgatelelo ya bokao jwa gore loso lwa moswi lo ne lo amile e bile lo tlhagetse batho botlhe ba mmala wa sebilo. Tsona dipolelo tse di fa godimo, di ntse di bontsha le poeletso ya ditumammogo eo e tlhagisitsweng ke sw go gatelela gore rotlhe re swetswe.

9.5.2.2 Botshwantshi

Botshwantshi jo bo leng teng, bo tlhagisitswe ka phefofatso, eo mmoki a tlotlileng moswi ka yona a re:

"Leetile o etetse godimong
O tlogetse tiro a e weditse"(ts) 246

Mafoko 'etetse' le 'tlogetse', a thoba pelo e e utlwileng botlhoko. Ga a tshwane le fa go ne go ka bo go tilwe:

"Leetile o sule a weditse tiro"

Mafoko a mangwe gape a a dirisitsweng go fefofatsa loso ke a:

"Ra mo robatsa le dithole di seyo
Robala ka kagiso morwa Disang."(ts.)²⁴⁶

Dikhoutu tsa mafoko e leng 'robatsa' le 'robala', ke malatodi a lediri tsoga. Fa motho a robatsa yo mongwe, o na le kitso le tumelo ya gore o tla tsoga. Ga a ne a robalela ruri. Fa go twe moswi o a robatswa, ke phefofatso ya go epelwa kgotsa go katelwa ga moswi ka mo mosimeng. Fa moswi a bolokwa go tlisa tsholofelo ya tsogo mo baswing.

9.5.3 Maitshetlego

Mmoki o diretse leboko le maitshetlego ka leina seromamowa gore le begege ka bonako e bile le utlwiwe ke batho botlhe gonne moswi e ne e le motho wa batho botlhe.

9.5.4 Loso lo bonwa jang

Ka loso lo, mmoki o ipontshitse gore o lo bone ka tsela e:

- i. Mmoki o tsere loso jaaka loeto lwa go ya legodimong.
- ii. Loso ke lwa botlhe, lo a rwadisanwa.
- iii. Loso lo gorosa mo diatleng tsa badimo.

iii. Loso lo gorosa mo diatleng tsa badimo.

iv. Loso lo a robatsa.

9.6 IKHUTSE NGWANA WA BOTSWANA

Tona ya Leruo le Temo e ne ya begwa mme fa e tlhokofala, go ne ga utlwala modumo o mogolo go supa fa go sule motho wa maemo a a kwa godimo a segosi. Kenaope le ene o ne a tlhokofala. Dintsho tsa baswi ba, e ne e le tatlhegelo ya batho ba botlhe. Kwa bofelong, Masire le Letsholathebe, ba ne ba kopiwa go tlhokomela masiela.

9.6.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhologelo. Le botlhoko gonne batho ba ba mosola ba tlhokofetse. Leboko le gape, ke la sekeresete ka mmoki a tlhagisitse mafoko a:

"Baruti ba sa ntse ba re kgothatsa
Ba rera tsa lefatshe le legodimo." (ts.)²⁴⁶

9.6.2 Matshwao a puo

Matshwao a puo a tla dirisiwa go batlisisa mafoko a a rweleng tlhaloso ya loso mo go ona.

9.6.2.1 Poeletso ya medumo

Mmoki o dirisitse lefoko sekaseka go bontsha dikeledi tse di tletseng ka mo matlhong mme di rata go tshologa ka ntlha ya kutlobotlhoko. Di kgobokane jalo ka mo matlhong pele di ka tshologa gonne moledi a tletse kutlobotlhoko.

9.6.2.2 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng ke maina, mainatswako, madiri, matlhalosi le malatodi.

A. MAINA

'Masielana', 'matshediso' le 'tatlhegelo' ke maina a a bontshang gore go loso loo lo diragetseng. Ka masielana, go kaiwa bana ba ba swetsweng ke batsadi. Matshediso, ke di kgomotso tseo di dirwang mo losong. Leina 'tatlhegelo' le tlhagelela go bontsha fa go le yo o tlhokofaletseng. Leina 'botshelo', ke lelatodi la loso. Le tlhagelela gape jaaka karolo ya botshelo.

B. MAINATSWAKO

Leintswako 'mmitsabatho', le tlhagisitswe mo lebokong go bontsha fa Mmopi e le ene a biletsang batho kwa go ene ka loso. Fa a bone go tlhokega gore loso lo nne gone mo mothong, lo nna gone.

C. MADIRI

Mmoki a re:

"Re felegetsa mmaetsho godimong."(ts.)²⁴⁶

Lediri 'felegetsa', le kaya go tsamaisa motho tsela o mmoela felo gongwe. Mo losong, moswi o felegediwa go fitlha kwa mabitleng mme ene a itsweletse ka loeto lwa gagwe go ya pele. Mafoko a, a bontsha gore mo losong motho o tsamaya a le esi.

Ka madiri "o mmiditse" le "wa bitsa" mmoki o bontsha gore Modimo

o biletsa motho mo losong ka nako ya Ona, go itebetswe. A re:

"Mme wa bitsa Tsheko re itebetse."(ts.)246

Go swa ga moswi go tshwantswanngwa le boroko gonne mmoki a re:

"Mmaetsho Kenaope robala."(ts.)246

Lediri robala, le raya go ikhutsa. Motho o ikhutsa morago ga go dira ka thata. Ka moswi a letlwa go ikhutsa, go bontsha a ne a weditse ditiro tsa gagwe mo lefatsheng go se pelaelo. Mafoko a a tlatswa ke a mmoki a a reng:

"O diretse lefatshe lena botshelo."(ts.)246

1

Batho ba ba lelang, ba a gomotsega gonne ba bone go le matshwanedi gore moswi a ikhutse ka a ba diretse mo go usang pelo. Ntlha e e supywa ke madiri a a mo polelong e:

"Re lela re iphimola dikeledi"(ts.)246

D. MATLHALOSI

Letlhalosi le tlhageletse jaana mo lebokong le:

"Re felegetsa mmaetsho godimong"(ts.)246

Lefelo godimong, ke legae la ga Rara. Go tumelo ya gore fa motho a ka swa, o tloga mo lefatsheng mme a ye kwa legodimong. Go

kaiwa gore moswi o tla fitlha kwa legodimong.

E. MALATODI

Malatodi "lefatshe" le "legodimo" a bontsha kamano ya batshedi bao ba nnang mo lefatsheng le baswi bao ba leng kwa legodimong.

9.6.3 Maitshetlego

Loso lo begilwe kwa Kerekeng ka letsatsi la Tshipi go rerwa lefoko le le boitshepo. Mabaka a, a dirile maitshetlego a nako mme gape a maleba mo pokong e gone lo ne lo laolwa ke dikgothatso tsa sekeresete.

9.6.4 Loso lo bonwa jang

Mmoki o bona loso ka mokgwa o.

- i. Loso lwa motho yo mogolo lo a itshupa.
- ii. Modimo ke One o itseng tsotlhe ka loso.
- iii. Lo dira gore batho ba lele.
- iv. Loso lo ama batho botlhe.
- v. Lo dira gore go nne masiela.

9.7 ROBALA NOBANTU

Batho ba ne ba kgobokane gone Nobantu a ne a tlhokofetse. Ngwana wa gagwe, yoo a neng a ile Amerika ka dithuto, o ne a goroga thari ka letsatsi la phitlho ya ga mmaagwe. Bagomotsi ba ne ba kgonne go mo felegetsa go fitlha kwa mabitleng mme ba gomotsa bana le rraabo, ba ba eleletsa matlhogonolo.

9.7.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhologelo. Le utlwisa botlhoko ka gone moswi e ne e le motho yo o mosola thata. Sekeresete ke sona se laolang

mo losong lo. Mmoki o bontsha se ka go re:

"A lorole lo sale mo loroleng,
Mowa one o boetse godimong." (ts.) 247

9.7.2 Matshwao a puo

Go tla dirisiwa mafoko a a farologaneng fa go sekasekwa leboko le, go leba matshwao le dikhoutu tseo di ka tlhagisang loso.

9.7.2.1 Mafoko

Go dirisitswe maina, madiri, matlhalosi le dipolelo go bontsha loso.

A. MAINA

Maina a a dirisitsweng, ke 'Modimo' le 'diphiri'. Leina "diphiri", le kaya banna ba ba epang mabitla. Tiriso ya maina 'diphiri' le 'lebitla', a bontsha poloko ya moswi.

B. MADIRI

Madiri a a dirisitsweng ke 'bileditswe', 'phuthela', 'bonale', 'epa', 'robatsa', le 'sale'. Otlhe a, a dira gore loso lo tlhagelele mo lebokong le.

C. MATLHALOSI

Go dirisitswe letlhalosi "legodimong" go bontsha fa moswi a fudugile mo lefatsheng ka loso mme a ile legodimong gone a ne a dirile thata fa a tshela.

9.7.2.2. Dipolelo

Enjambamente ke yona fela e e dirisitsweng mme e tlhagisitswe jaana:

"Phakela diphiri tsa ya go epa lebitla
Ka ke lone tetelo ya boikhutso
Ra mo robatsa morago ga maneelo." (ts.)²⁴⁷

Mela e meraro e, e elelelane gone e se na matshwao a puiso go tlhagisa dikgopolo tse di feleletseng tsa phitlho ya moswi.

9.7.3 Maitshetlego

Mmoki o tlhophile lefoko 'makuku' go dira maitshetlego a nako, ao diphiri di kgonneng go epela moswi lebitla ka yona. Lebitla lona, le dirisitswe jaaka lefelo leo tiragalo ya poloko ya moswi e diragetseng mo go yona. Mafoko a mabedi a, ke maitshetlego a a dirileng gore tiro ya loso e atlege.

9.7.4 Loso lo bonwa jang

Mmoki o bontshitse go re:

- i. Loso ke pitso ya Modimo
- ii. Lo kgobokanya batho gone ba phuthana.
- iii. Loso ke lefelo la boikhutso koo go robalwang.
- iv. Baswi ba ya legodimong.

v. Mowa o boela legodimong ka ntlha ya loso.

9.8 NTE KE FETE

Mmoki o tlhalosa ka leboko le gore ka motho a tshela mo lefatsheng jaaka letlhaka leo le swang mariga, le ene ke tshwanelo gore a swe.

9.8.1 Mofuta wa leboko

Ke melamene gonne le na le mela e mene fela.

9.8.2 Matshwao a puo

Go tla lejwa mafoko ao a rweleng bokao jwa loso. Go tlhokometswe matshwao le dikhoutu tse di supang loso.

9.8.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng, ke maina, madiri, matlhaodi le dipolelo.

A. MAINA

Leina "mariga" mo lebokong le, le dirisitswe go bontsha gore botshelo bo na le bokhutlo, gonne mo setlheng se sa ngwaga, dijalo di felelwa ke botshelo. Mmoki ka leina le, o tshwantsha botshelo jwa motho le letlhaka gonne bo fela ka loso.

B. MADIRI

Lediri ke phela, ke lelatodi la ke sule. Ka lona mmoki o bontsha gore botshelo jwa motho bo laolwa ke selo se a se jang e leng seo se tswang mo letlhakeng. Ka letlhaka le felelwa ke botshelo mariga, le ene go matshwanedi gore a itsenele mo losong.

C. MATLHAODI

Fa mmoki a dirisa letlhaodi "... le le fetang". O kaya sengwe se se elang ruri fela jaaka letlhaka le motho yo o swang.

9.8.2.2. Dipolelo

Dipolelo tse di dirisitsweng di tlhagisa enjambamente, tshekagano le tlhatlagano.

A. ENJAMBAMENTE

Dipolelo tsa leboko le di tshwaragantswe fela tsotlhe gone go se matshwao a puiso mo go tsona. Maikaelelo-magolo a mmoki, e ne e le gore a tlhagisa bokhutlo jwa ditshedi ka loso. O e beile jaana:

"A e re ka ke phela ka letlhaka
Le le fetang la mariga
E re gee fa mariga a fetile
Le nna ke be ke fetile."(ts.)²⁴⁷

B. TSHEKANGANYO

Yona e tlhagisitswe jaana:

"Le le fetang le mariga
E re gee fa mariga a fetile."(ts.)²⁴⁷

Lefoko mariga le boeleditswe mo meleng e e fa godimo go tlhagisa kgatelelo ya go feta ga mariga goo go tshwantshwang le loso.

C. TLHATLAGANO

E bontshitswe mo meleng e:

"E re gee fa mariga a fetile
Le nna ke be ke fetile"(ts.)²⁴⁷

Tlhatlagao e, e gatelela gore loso lo tle.

9.8.3 Loso lo bonwa jang

Mmoki o bone loso ka tsela e:

- i. Ke lona lo latelang botshelo
- ii. Fa e le nako ya loso, a lo se kgoreletswe.

9.9 DIKHUDEGO TSA 1976

Nako e, e ne e le thata gonne bana ba ne ba sa rate go rutwa ka Seburu e bile ba lwantsha le kgethololo ya mmala. Ba ne ba tletse ka mebila ba ipoleletse gore ba tla swela maikano a bona. Maphodisa a ne a leka go ba thiba mme ga swa bana ka bontsi. Dinokwane di ne tsa tsenelela batho ka boferefere le bokgothosi. Ditiragalo tsotlhe tse di diragetseng, di sotswe ke mmoki thata gonne mo godimo ga moo o ne a kgala le phiso ya dikago le dipolaano tsa bana ba mpa, ka a lemogile se ne se tla timetsa semelo sa bana ba thari e ntsho.

9.9.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhologeledi. Le tletse kutlobotlhoko gonne dipolaano mo nakong eo di ne di ile magoletsa.

9.9.2 Matshwao a puo

Go tla tlhagisiwa mafoko a a farologaneng a a rweleng dikhoutu tseo di nang le bokao jwa loso.

9.9.2.1 Mafoko

Mmoki o dirisitse maina le madiri go bontsha loso.

A. MAINA

'Ditoto' ke leina leo le dirisitsweng go kaya ditopo tsa batho. Le dirisitswe jaana gonne mmoki a tsaya dintsho tsa baswi ba dikhuduego jaaka tsa diphologolo ka tiragalo eo e ne e tletse botlhaga le bophologolo.

B. MADIRI

Madiri, 'ba tsholola', 'ba feta', 'ba bolaana', 'ba robetse' le 'ba tsoga' a dirisitswe go tlhagisa loso mo lebokong le. O dirisitse ba tsholola jaana mo polelong:

"Ba tsholola madi a se na molato."(ts.)²⁴⁷

Lediri le le fa godimo le dirisitswe jalo jaaka leele, "go tsholola madi", go go rayang go bolaya. Ka mola o, go bontsha gore bontsi jwa batho bo ne bo bolailwe mo dikhuduegong.

Fa a re:

"Ba bolaya le bana."(ts.)²⁴⁷

Go bontsha gore babolai ba ne ba sule dipelo gonne ba ne ba gaila

le bana mo tlhakatlhakanong ya dikhuduego.

Malatodi 'robetse' le 'tsoga' a tshwantsha loso le tsogo mo baswing le fa mo lebokong le gona a dirisitswe fela jaaka e kete ga go tiragalo ya loso.

9.9.3 Maitshetlego

Nako ya dikhuduego tsa 1976, e agetse leboko le maitshetlego a a tsepameng a nako ya dipolaano tseo di neng di tlhageletse fa bana ba ne ba lwela kgololosego mo dithutong tsa Seburu le kgethololo ya mmala. Dikhuduego di tsositse tlhakatlhakano eo e agetseng bomalatswathipana maitshetlego a felo ga go bolaya batho ba ba se nang molato.

9.9.4 Loso lo bonwa jang

Ka leboko le, mmoki o supile gore o bona loso jaana:

- i. Loso lo bakwa ke maitsholo a bophologolo.
- ii. Lo tlhagelela jaaka sera.
- iii. Babolai ba setlhogo ba swa maikutlo
- iv. Lo baka dipolaano tsa bana ba mpa.

9.10 LESIELA

MAIKUTLO A LESIELA

Mmoki o tlhalosa gore lesiela le ngongoregetse ruri gonne bosiela bo sotla e bile bo tletse dipogiso. Fa batho ba ka bo ba ne ba boleletswe gore bosiela bo gone, ba ka bo ba ne ba bo

ipaakenyeditse gore bo se ke jwa ba sotla. Mmoki o tlhoile bosiela gonne bo humanegisa e bile bo kgomarela batho jaaka kgofa. O gateletse gore lesiela le leletse ruri gonne bosiela bo se monate.

9.10.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhologelo la kutlobotlhoko ya lesiela leo le imetsweng ke bosiela.

9.10.2 Matshwao a puo

Matshwao a puo a a tla tlhokomelwang, ke a a nang le matshwao kgotsa dikhoutu tsa loso go bontsha gore leboko e tota e le la loso.

9.10.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng mo lebokong le ke maina, madiri, malatlhelwa, matlhaodi, tshwantshanyo, tshwantshiso, mothofatso, tlhatlagano le enjambamente.

A. MAINA

'Lesiela', 'bosiela', 'Modimo', 'matlhoko' le 'dikeledi', ke maina ao a bontshang loso mo lebokong le. 'Lesiela' le 'masiela', ke maina a a kayang ngwana kgotsa ba ba swetsweng ke batsadi ba le bannye. Bosiela jone ke leinakgopolo le le supang gore loso lo gone lo lo feditseng batho. Matlhoko ke mahutsana, fa dikeledi le tsona e le sesupo sa kutlobotlhoko. Go a lelwa gonne go sa itumelwa.

B. MADIRI

Madiri a, 'fitlha' le 'kgemetha' a bontsha polao. Lediri 'fitlha' le kaya go boloka. Fa bosielwa bo tshwanelwa ke go fitlhwa go kaya gore mmoki ga a tlhole a eletsa gore bo nne gone. Go kgemetha, ke go tlhontlhaka ka maikaelelo a go bolaya. Mo lebokong le, go supa gore loso ga lo tlhole lo batlega. Mmoki o eletsa le ka fetswa.

C. MALATLHELWA

Go dirisitswe lelatlhelwa "Mme wee!" go bontsha gore go nnile le kutlobotlhoko fa bosielwa bo goroga. Bo botlhoko gonne bo tsalwa ke loso.

D. MATLHAODI

Matlhaodi a a dirisitsweng ke a thui, a bontsha ka mo bosielwa bo iphileng batho ka gone. Ona a tlhagisitswe jaana:

"Ke sejo sa matlhoko, sejo sa botlhe." (ts.)²⁴⁸

"Sa matlhoko" le "sa botlhe" ke ona marui a a bontshang gore loso lwa bagolo lo utlwiswa bana botlhoko gape lo tlhasela batho botlhe. Ga lo kgethe.

9.10.2.2 Botshwantshi

Botshwantshi jo bo dirisitsweng ke tshwantshiso, tshwantshanyo le mothofatso.

A. TSHWANTSHISO

Loso lo tshwantshitswe le sejo ka gonne lo tlhasela batho botlhe ka go tshwana. E bontshitswe jaana mo lebokong le:

"Ke sejo sa matlhoko..."(ts.) 248

B. TSHWANTSHANYO

E tlhageletse ka tsela e:

"Fa bo go tsene bo tlhaba jaaka segai"(ts.)248

Ka tshwantshanyo e, mmoki o bontshitse gore bosielana fela jaaka loso, bo botlhokotlhoko fela jaaka segai. Ga bo tlwaelege.

C. MOTHOFATSO

Mola o:

"Ntlogele bosielana, ga ke go batle."(ts.)248

O bontsha mothofatso e mmoki a bontshitseng ka yona gore lesielana le tlhoile bosielana fela jaaka loso lo tlhoegile.

9.10.2.3 Dipolelo

Tlhatlagano le enjambamente di dirisitswe go tlhagisa bosielana.

A. TLHATLAGANO

E dirisitswe go gatelela bosielā ka mokgwa o:

"Bosielā bo tsebe ntlha go utlwa,
Bosielā bo ka go ngamela thata."(ts.) 248

Kgatelelo e, e bontsha bosetlhogo jwa bosielā gone bo sa tlogele motho fa bo mo tshwere.

B. ENJAMBAMENTE

Mo meleng e mebedi e e latelang, mmoki o tlhagisitse gore bosielā bo gone ka ntata ya thato ya Modimo. A re:

"Modimo wa dira gore bangwe bone
 Ba bogisiwe ke bosielā, go tweng."

Mela e e bontshitse gore loso lo dirilwe ke Modimo.

9.10.3 Loso lo bonwa jang

Mmoki o bone loso ka tsela e.

- i. Mmoki o lemogile gore masielā ga a na kgotsofalo, le boitumelo mo botshelong gone loso lo ba utlwisitse botlhoko.
- ii. Bosielā bo tlhodilwe ke Modimo.
- iii. Bosielā bo tletse dipogiso.
- iv. Fela jaaka loso, bosielā ga bo ipaakanyetswe pele.

v. Bo tlhaba botlhoko thata.

vi. Bosiela ga bo kgethe bo tlhasela batho
botlhe.

KGAOLO 10

10.0 PAKA YA GA KOTSOKWANE, PHALANE, MOGOTSI, SHOLE, CHWENEEMANG, MATLHOKO, MONCHO, THOBEGA, MATSHEGO, NTSIME, LESELE, LEGODI, MOGOROSI, MASOABI, MOLEBALOA, MOTLHAKE, RALUSI, DIPALE, MALAO, LEGOTLO, MOGODIRI, MOLEKWA, MOTHAGAE, SEATE, MOTSILANYANE. 1980-1989

10.1 MATSENO

Mo pakeng e, go sekasekilwe maboko a a ka nnang somerobongwe ao a buang ka loso. Le fa bakwadi ba sa lo lebe ka leitlho le le lengwe, otlhe a utlwisa botlhoko gonne ba itatlhetse ka bontsi mo pokong e. Leboko lengwe le lengwe le tla tlhalosiwa ka nako ya fa lo sekasekiwa.

10.2 Ditlhogo tsa maboko a loso mo pakeng e

Ditlhogo tsa maboko a paka e di eme jaana:

- * Loso
- * Ba mo loile
- * Makgaolakgang
- * Letlhomela
- * Lesiela
- * Loso
- * Masiela
- * Raditladi
- * Bokhutlo
- * Loso
- * Dintshontsho
- * Ntwa
- * Botshelo bo fedile
- * Go tsholola madi a motho
- * Ba ba didimetseng

- * Loso
- * Solofela leraga
- * Loso
- * Khutsana
- * Motlholagadi
- * Loso

Maboko a le marataro, a na le setlhogo sa 'Loso' mme a mangwe ona a bua ka loso mme ditlhogo ga di supe jalo. Ditlhogo bontsi di a tshwana go bontsha phokelelo ya dikakanyo. A thuto e ba ateletse ba lebe ditlhogo tse dingwe gape.

10.3 LOSO

Mmoki o tshoga thata fa a gopola gore o tshwanetse go swa, a tlogela menate ya lefatshe mme a leba dituelo tsa botshelo jwa gagwe. Bosigo fa a robetse, bolwetse bo a mo golela, ka jalo, a tshoge go feta selekanyo. O utlwa lentswe le mmita le seatla se mo gwetlha gore a tsene mo losong. Ka motsotso oo, o a ineela ka a bona go le mosola gore a ikele badimong, koo a tla bonang boikhutso gone.

10.3.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhologeletse.

10.3.2 Matshwao a puo

Mo ntlheng e, go ya go sekasekwa loso go lebilwe dintlha tsa puo tsa poko. Go tla lebelelwa gore dikarolo tsa puo di dirisitswe jang e le dikhoutu tse di emelang loso.

10.3.2.1 Poeletso ya medumo

Mmoki o e tlhagisitse ka tsela e:

"Loeto lo loleele..."

Mo moleng o o fa godimo, go poeletsomedumo ya tumammogo l le ditumanosi e le o. Ka tsona o tlhagisitse bokao jwa tsela e teleletelele e e yang kwa legodimong. Boleele jwa tsela e e yang kwa legodimong bo gatelelwa ke sefela se se reng:

"Sedi la me mponesetse tsela,
Ke tsamaye. Go lefifi gape
go sebaka ntsamaise..."

Seane se:

"Goleele ke kwa marung..."

Se tlatša poeletsomodumo ya mmoki, e e bontshang gore tsela e e yang legodimong, ya loso, e kgakala thata.

10.3.2.2 Mafoko

Mmoki o dirisitse maina, madiri, maele le bontshwantshi e le dikhoutu go tlhagisa loso mo lebokong le.

A. MAINA

Maina a a dirisitsweng jaaka dikhoutu go tlhagisa loso ke 'dilelo', 'matshwenyego', 'mahutsana', 'khutsafalo' le 'loso'. Maina a, 'matshwenyego', 'mahutsana' le 'khutsafalo', a rwele

bokao jo bo tshwanang, jo bo tlhalosang gore pelo ya mmoki e ne e utlwile botlhoko ka ntata ya loso. Dilelo tsona di supa go sa natefeng ga loso.

B. MADIRI

Madiri 'tlogela', 'ikhutsa' le 'goroga' a dirisitswe mo lebokong le, go thusa go tlhagisa loso. ka lediri 'tlogela', mmoki o supile gore fa loso lo gorogile, moswi o tlogela tsa lefatshe mme a lebe legodimong, koo a tla bonang boikhutso gone. Lediri 'goroga' lona le raya go fitlha, mme mo lebokong le gona, go kaiwa go fitlha mo losong kwa tsela ya botshelo e khutlang gone.

C. MAELE

Leele le le dirisitsweng go tlhagisa loso ke:

"Go thuba botala ka tlhogo."

Le raya go swa.

10.3.2.3 Botshwantshi

Botshwantshi jo bo dirisitsweng ke jwa mothofatso. Bo tlhagisitswe jaana:

"Loso tsweetswee nkamogele
Ke a go senka."(ts.)253

Mmoki o kopa loso jaaka e kete o kopa thuso mo mothong, gore lo mo tseye, a itshwele.

10.3.3 Maitshetlego

Nako ya bosigo, e alela bolwetse maitshetlego a go ikgatelela gonne bolwetse bo gola bosigo. Bona bolwetse, bo dira gore loso lo tseye molwetse ka bonako.

10.3.4 Loso lo bonwa jang

Dintlha tse di latelang, di bontsha gore mmoki o bona loso jang.

- i. Loso lo kgaoganya moswi le menate ya lefatshe.
- ii. Ke sengwe se se tsenyang poifo le mahutsana.
- iii. Loso lo bakwa ke bolwetse.
- iv. Mmoki o tsaya loso jaaka loeto lo loleele.

10.4 BA MO LOILE

Mmoki o makaditswe ke batho fa ba sa kgone go amogela loso jaaka karolo ya botshelo. Fa lo gorogile, ba sola boloi. O itsisitse batho gore botlhe ba tlile go swa, a re:

"Batho re tla swa botlhe...
Tsala di re lebale."(ts.)²⁵⁴

Mokgwa o o segileng mmoki maikutlo segolo bogolo ke botlhaswa jwa bona mo botshelong. Ba tshela sephologolo mme fa loso lo tlile, ba tshwaya boloi phoso. Mafoko a gagwe a kgalo ke a:

"Batho ba tshela botlhaswa
Bojalwa ba nwa ba swaswa.
Motlhang di ntshang lobadi,
Botlhe re sola boloi."(ts.)²⁵⁴

Kwa bofelong, o eleditse batho gore ba gakologelwe gore loso ke karolo ya botshelo ba lo amogele.

10.4.1 Mofuta wa leboko

Leboko le, ke letlhologelo.

10.4.2 Matshwao a puo

Ka matshwao a puo, go tla lejwa loso go latelwa dintlha tsa puo mo pokong. Go tla lejwa dikarolwana tse di dirisitsweng jaaka dikhoutu tse di emetseng loso.

10.4.2.1 Mafoko

A. MAINA

Maina a a dirisitsweng mo ntlheng e ke 'sefikantswe' le 'loso'. Ka sefikantswe, go kaiwa segopotso. Se thata, ga se senyege bonolo. Tiriso ya leina le, e bontsha gore motho yo o suleng ga a lebalege bonolo. O a gopolwa le fa a sule. Loso lona lo bontsha bokhutlo jwa botshelo.

B. MADIRI

Lediri le le dirisitsweng go bontsha loso ke:

"...re tla swa..."

Lona le senotse gore batho botlhe ba tla tsena mo losong. Ga go ope yo o tla falolang.

10.4.2.2 Dipolelo

Enjambamente ke yona fela e mmoki a e dirisitseng mo lebokong le.
Yona e ntse jaana:

"A motho, sefikantswe
Fa a sa tshwanela go swa?"

E dirisitswe go tlhagisa molaetsa o o reng tota ke tshwanelo gore
motho a swe. Matshwao a puiso ga a dirisiwa mo dipolelong tse,
lebaka e le gore molaetsa o se kgaolwe.

10.4.3 Loso lo tsewa jang

Ka leboko le, go itshupa gore mmoki o lemogile loso ka tsela e:

- i. Loso lo botlhokwa gone e le karolo ya
botshelo.
- ii. Loso lo bakwa ke botlhaswa e seng boloi.

10.5 MAKGAOLAKGANG

Mmoki o boka ka ga motsi wa bofelo. Ka nako ya fa basenyi ba tla
tsenwa ke tsebetsebe ka e le baipolai. Ka nako eo, badumedi ba
tla ya kwa legodimong mme baleofi bona ba tla ya kwa ga Satane.

10.5.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhogelogo. Le tsentse sekeresete mo go lona. Ka mmoki a
tshwantshitse letsatsi la katlholo ya baswi. O simolotse pele
ka go tshwantsha baleofi le dipodi a re:

"Baikapi dipodi tsa fatshe leno."

Fa a bontsha kgorogo ya motsi wa bofelo o rile:

"Motsi o susumetse o gorogile,
Go letilwe phala go geleetega.
Baswi ba tla penapena mabitoleng,
Diphupu baswi di tllile go ba tlhatsa."

Nopolo e e fa godimo, go bontsha e ntshitswe mo kopelong ya
Luthere (1990:357) e e reng:

"Trompeta di tlaa lela teng
dintlheng tsa 'fatshe lotlhe
mme go tlaa tsoga diphupung
Ka pele baswi botlhe."

Leboko le le tletse ditema tsa Beibele ka bontsi go bontsha fa
mmoki a tlhotlheleditswe ke sedumedi mo pokong e.

10.5.2 Matshwao a puo

Mo ntlheng e, go tla lejwa matshwao a puo a a nang le dikarolwana
tseo di dirisitsweng jaaka matshwao kgotsa dikhoutu tse di nang
le loso mo go tsona.

10.5.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng ke maina, madiri, matlhaodi le diane le
maele.

A. MAINA

Maina a loso a a dirisitsweng mo lebokong le ke 'baipolai',
'baswi', 'diphuphu', 'loso' le 'motsi'. Leina 'baipolai', le

raya batho ba ba itsentseng mo losong. Baswi bona ke bao ba setseng ba sule. Diphupu ke mabitla kgotsa legae kgotsa ntlo ya ba ba suleng. 'Motsi' mo lebokong le, ke nako ya bofelo ya botshelo.

B. MADIRI

Mo ntlheng e, go dirisitswe madiri a:

"o susumetse
o gorogile."
le
"ba tla penapena"

Nopolo ya ntlha e supa sentle gore mmoki o dirisitse madiri a mabedi a a latelanang mme a tshwana ka bokao go gatelela gore motsi wa katlholo o gaufi e bile o fitlhile.

Ka nopolo ya bobedi gona o kaya gore baswi ba tla tsoga mo mabitleng ka letsatsi la katlholo. O gateletse tsogo e ya baswi ka polelo e e latelang:

"Diphupu baswi di tlile go ba tlhatsa."

Fa a re diphupu di tlhatsa baswi, o kaya gore baswi ba tlile go ntshetswa kwa ntle ga mabitla go tshela botshelo jo boswa.

C. MATLHAODI

Fa mmoki a re:

"Letsatsi la loso go timatimela."

"La loso", ke lerui leo le tlhaolang leina letsatsi. Go tlhaloswa gore ka makgaolakgang, letsatsi leo le neng le beetswe loso, lo tllile go nyelediwa. Ntlha e, e bontsha gore le loso lo tla nyelediwa.

Ka mola o:

"Tsatsi la botshelo go nnela ruri."

Mmoki o tllisitse pharologantsho ka marui 'la loso' le 'la botshelo', ao gape a nang le kganetsano mo go ona go bontsha gore morago ga go fenngwa ga loso, go tla tla botshelo jo bo sa khutleng.

10.5.3 Maitshetlego

Baikepi ba diretse leboko le maitshetlego gore go kgonagale gore loso lo atlege ka ntlha ya bokgopo jwa bona. Mabitla ao e leng bonno jwa baswi le ona a agile maitshetlego a lefelo. Ke kwa go ona go diragetseng ditiro tsa baswi. A kgonne go bulega gore baswi ba tsoge mo go ona gore bao ba itshekileng ba isiwe kwa legodimong koo ba tla tshelang botshelo jo bo sa feleng.

10.5.4 Loso lo bonwa jang

Ka leboko le, go ipontsha gore mmoki o lemogile loso jaana:

- i. Loso ke kotlo ya baikepi
- ii. Lo fenngwa ke tshiamo
- iii. Loso lo tllile go fela mme go tshelwa botshelo jo bo sa khutleng.

10.6 LETLHOMELA

Ka le boko le, mmoki o tlhalosa gore loso lo ne lo iphamoletse yo lo neng lo mmatla mme lwa tlogela letlhomela le le losi. Le tlogetswe le ntse le lebile, ke fa le tla pateletsega go leba kwa godimo kwa loaping ntswa e le moila. Le ne le amegile pelo thata, le lela mo go tlhomolang pelo ka le ne le ipona bohutsana. ka nako ya fa le ne le tshwanetse go itlhoboga, le ne la lela thata ka nako e telele.

10.6.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhologelo. Le tletse matlhotlhapelo gonne letlhomela le lela thata.

10.6.2 Matshwao a puo

Go tla sekasekwa mafoko a a nang le dikhoutu tseo di ka kgonang go emela loso mo go tsona.

10.6.2.1 Mafoko

Mmoki o dirisitse maina le madiri jaaka dikhoutu go emela loso.

A. MAINA

Maina a a dirisitsweng mo lebokong le a kgona go tlhagisa loso ke 'letlhomela', 'badimo', 'ngwana wa ngwako', 'dikeledi le sekgapha'. 'Letlhomela le 'Ngwana wa ngwako', ke maina a a tlhalosang gore ngwana o tlhokofaletswe ke bomogolowe. Dikeledi le sekgapha ke makaelagongwe ka bobedi a supa selelo seo se bakilweng ke kutlobotlhoko. Otlhe a, a bontsha fa loso lo diragetse.

B. MADIRI

Madiri a, 'bitsa', 'latlhile', 'sepetsa', 'raletse', 'ngwegetse' le 'keleketla', a dirisitswe jaaka dikhoutu go tlhagisa loso mo lebokong le. Lediri 'latlhile', le bontsha gore letlhomela fa le tlogelwa, ga le a tlogelwa le bape batlhokomedi. Fa a re le ne le bitsa badimo gone, go a ipontsha gore le ne le ikopela go swa ka le ne le ipona bohutsana.

Mmoki o bontshitse gore letlhomela le ne le lela sa masetlapelo

gonne a re:

"Go ntse go keleketla dikeledi."

Lediri 'keleketla', le supa dikeledi tse di tswang di tshologa. Mo go lona lediri le, go poeletso ya medumo ka ditumammogo k le l le tumanosi e go tshwantsha dikeledi tse di fologelang mo marameng di sa emise. Tiriso ya lediri le, e ntshitse bokao jwa selelo se se feteletseng le kutlobotlhoko e e sa feleng. Selelo se se botlhokotlhoko se, mmoki o se tshwantshantse le sa mothepa yo o lelang a ngwaegetswe ke lekau a re:

"Sekgapha sa mothepa
'kau le o ngwaegetse."

'Ngwaegetse' ke lediri le le rayang go tshabelwa, kgotsa go tlogelwa o sa bolelelwa. Lediri le, le bontsha gore bomogoloa letlhomela, ba tsamaile ba sa laela ka loso lona fa lo goroga, lo goroga fela jaaka legodu. Lo phamole yo lo mo senkang.

Mo moleng o o latelang, mmoki o dirisitse madiri a mabedi go gatelela selelo se se feteletseng seo se ledilweng ke letlhomela a re:

"Pelo e a sisa o a putsaputsa."

Madiri a mmoki a a kgethileng, a tletse dipoeletsomedumo. Lediri sisa, le bopilwe ke bos ba babedi. S ke tumatsweledi. O ka e goga go fitlha kwa o ka ratang go e emisa gone fa o e bitsa. Ka go rialo lediri le sisa le lona le na le mokgwa oo. Pelo fa go twe e a sisa, go bontsha gore e utlwile botlhoko jo bo sa feleng joo e leng lebadi mo go yona. Ga se jo bo phimogang bonolo. Putsaputsa le lona ke lediri le le bopilweng ka poeletso ya tumammago p le ts le ditumanosi u le a. Lona le bontsha gore letlhomela le ne le lela le sa fetse.

10.6.3 Loso lo bonwa jang

Go ya ka leboko le, mmoki o supegile a bona loso ka mogwa o:

- i. Lo dira gore go lelwe thata.
- ii. Lo phamola bao lo ba batlang.
- iii. Ba ba swang, ba latlha ba ba phelang.

10.7 LESIELA

Lesiela le tlogetswe ka letshiri le le sa tlhokomelegeng, gone mmoki a re:

"Le tletse dilomi le nkg
sethukhuthukhu."

Lesiela la batho le otile mo e keteng ga le je. Bokowa jwa lone le jone bo ka dirisa batho diphoso, ba le boloka ba itlhoma le sule ka le sa itshikinye fa le robetse.

10.7.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhologelo. Le tletse kutlobotlhoko.

10.7.2 Matshwao a puiso

Ka fa tlase ga matshwao a puiso, go tla sekasekwa loso go lebilwe dintlha tsa puo mo lebokong le. Go tla lejwa dikarolwana tse di dirisitsweng jaaka dikhoutu tse di emetseng loso.

10.7.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng mo lebokong le ke maina le madiri go bontsha loso.

A. MAINA

'Lesiela', 'letshiri', 'ntlwana' le 'phiri' ke maina a a tlhageletseng mo lebokong le go emela loso. Lesiela, ke leina le le kayang ngwana yoo swetsweng ke batsadi a sa le monnye. 'Letshiri', ke moriri o mogologolo, o o sa pomiweng. Moriri o mogologolo o, mo tlhogong ya ngwana, o tlogelwa jalo go fitlhelela o beolwa ke ngaka e e tlhapisang ngwana yo sefifi. Ntlwana, mo lebokong le, e dirisitswe jaaka lekesenyana, e leng ntlo ya moswi. Ka leina 'phiri', go kaiwa baepa-mosima wa baswi.

B. MADIRI

Madiri a a tlhageletseng mo lebokong le ke 'lelwa,' 'lela',

'robetswe' le 'omeletswe' go supa loso. Ka madiri, 'lelwa' le 'lela', go itshupa gore lesiela le phela ka keledi. Robetse le omeletse ona a bontsha gore lesiela le a gwalala, le omelele fa le isitse marapo go beng.

10.7.3 Maitshetlego

Go ota le go nna leswe ga letlhomela go adile maitshetlego a tshotlego mo bosieleng. Go nna gone ga loso, go lomeleditse lesiela mo botshelong.

10.7.4 Loso lo bonwa jang

Ka leboko le, mmoki o bontshitse gore ene o bona loso jaana:

- i. Lo tletse tomeletso mo baneng
- ii. Lo tshedisa bana mo bohutsaneng.

10.8 LOSO

Mmoki o tlhagisitse gore loso lo a tshabiwa gonne fa go ne go buiwa ka lone, go ne go ngonangoneditswe puo, go sa buelwe kwa godimo. O tlhalosa fa lo tshabiwa thata ka batho ba tshoga fa lo umakwa. Ntlha e o e tlhagisa jaana:

"Ke buiwa leina ditshedi
di sala di tlhona."

Se se bakilwe ke gore loso lo ne lo kgaritlhile batho ka bontsi. Mmoki jaaka 'moreri', o tshwantshitse loso le lemphorwana la boleo. A re lo tlhagile ka ntlha ya tefo ya motho. Le tlhoegile lo bitswa mainaina. Le lona lo ipelela go swa ga

Morena Jesu. Ka fa letlhakoreng le lengwe, batshedi le bona, ba itumelela go swa ga loso ka ba itse gore lo fentswe. Baswi ba tla tsoga ka letsatsi la bofelo mme ba tshelela ruri.

10.8.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhologelo. Le tsentse sekeresete thata ka mmoki a dirisitse dinopolo di le dintsi go tswa mo Beibeleng. O nopotse mafoko go tswa go 1 Bakorintha 15:55 a a reng:

"Loso lebolela la gago le kae.
Loso phenyo ya gago e kae."

Mela e e bontsha gore le fa mokwadi a dirisa mafoko a a makete, a a kgotlhang pelo a loso, a tsidifatswa ke a Beibele mme go nne le boikgomotso mo losong.

10.8.2 Matshwao a puo

Go tla sekasekwa loso mo lebokong le go lebilwe matshwao a puo le dikhoutu tseo di emelang loso.

10.8.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng ke maina, matlhaodi, madiri le botshwantshi.

A. MAINA

Maina ao a nang le bokao jwa loso mo lebokong le, ke 'pelo', 'lebitla', 'Satane', 'loso', 'phenyo'. Maina a, a golagantswe thata mo tirisong. Pelo ke karolo ya mmele e e angwang ke kutlobotlhoko

thata, ke ka moo mmoki a reng:

"...pelo di gelele kgodu e khibidu"

Mo go kayang gore di utlwile botlhoko thata. Lebitla ke lefelo leo baswi ba bolokwang mo go lona. Satane ke mowa o o bosula o o lwang le Modimo. Go ya ka leboko le, Satane le balatedi ba gagwe bona, ba tla ya kwa bobipong koo ba tla fisiwang le dibe tsa bona. O ganetsana le Modimo le tshiamo.

B. MADIRI

Madiri a, 'fetsa', 'tsere', 'tla', 'beilwe', 'busa' le 'rapalatsa' a dirisitswe mo lebokong le go thusa go bontsha loso. Fa motho a re:

"O feta ka lapa pelo di
gelele kgodu khibidu."

O kaya gore fa loso lo kgabotseng gone, batho ba sala ba lela sa masetlapelo. A re lo a feta ka lo phadimola fela ka bonako lo sa nne. Tiriso ya o tla, e supa gore loso lo a ipoeletsa. Ga lo kgore. Lediri busa mo lebokong le, le diriseditswe go bontsha gore loso ke lona lo renang. Lo itirela boithatelo ka batho. Lediri rapalatsa, le raya go robatsa fa fatshe. Fa mmoki a re loso lo rapaladitse motho, o bontshitse bokao jwa gore loso lo itlhabetse mongwe. Fa mmoki a tlhalosa tlhago ya loso a re:

"Ke thuthugile motho a se na go
tlola molao."

Ka mantswe a mangwe a re loso lo nnile teng morago ga go leofa ga motho. Fa e ne e se ka boleo, loso lo ka bo lo se gone.

10.8.2.2 Botshwantshi

Botshwantshi jo bo tlhageletseng ke jwa mothofatso le tshwantshiso.

A. MOTHOFATSO

Mmoki o mothofaditse loso gonne o ne a re:

"Monna yo montsho yo pelo e lefuto."

Ka go rialo, o tlhagisitse maatla le bosetlhogo jwa loso joo e ke teng ke jwa motho yo o bosula.

B. TSHWANTSHISO

Tshwantshiso e tlhagisitswe jaana mo lebokong le.

"Ke lemphorwana loo-sebe se sentshonyana."

O lo biditse lemphorwana la sebe gonne a tlhagisa gore loso ka bolona lo tsetswe ke sebe.

10.8.2.3 Diane le maele

Leele le:

"O ila botshelo ga a bo beye sebetse."

Le kaya letlhoo. Loso lo tlhoile botshelo ga lo bo rate. Fa bo

leng gone, loso lo a phepheula lo senye tsotlhe.

10.8.3 Loso lo bonwa jang

- i. Loso lo tlhoilwe ke batho
- ii. Lo hibitsa dipelo tsa batho.
- iii. Lo tsetswe ke boleo.
- iv. Loso ke Satane.
- v. Loso lo fentswe ke Morena.

10.9 MASIELA

Mmoki o kopela masiela tshireletso gonne a lemogile tshotlego ya bona mo lefatsheng la masetlapelo. O amegile gonne a bone fa masiela a sotlwa ka ba se na batlamedi. Le fa masiela a re a 'lela', 'selelo' sa bona ga se tsewe tsia. Ka ntlha ya tshotlego e, o kopile badimo go ba tsaya mme fa ba le koo, ba mo gopole ba mo tlietse matlhogonolo. O eletsa fa baswi ba ka gopola mongwe le mongwe mo lefatsheng. Fa a lebile tshotlego ya masiela, o ipaya mo maemong ao gonne o ikgopola ka nako ya fa a ne a fitlhela ba gagabo ba sule mme a tlhoka le yo a mo tshedisetsang bona. O ne a kgotlhwa mogopolo ke fa dipurugwana tsa bona di ne di abilwe. Lebaka le lengwe gape le le mo tshwentseng ke gore mmoki ga a lebale moswi. Tshobotsi ya gagwe e agile mo tlhaloganyong ya gagwe. Se se mo tshwentseng thata, ke gore moswi o etse ruri.

Batho fa ba dirile diphoso ga di tlhagisiwe. Basenyi ba a itirela. Tlhakatlhakano e, e dirile gore a gopole baswi a bo a bone e kete ba sule pele ga nako. O rolela baswi hutshe mo

ditirong tseo ba neng ba di dira fa ba tshela. Ditiro tsa bona di setse ke motlhala e bile e kete ba ka tshela gape. Selo se se mo tshwenyang thata ke gore ba ile legodimong ka dikitso tsa bona mme batshedi bona ba paputla mo lefifing. Ga ba itse go upa, ga ba tlhaloganye le tsona dikgomo tota. Bagale ba ile mme diphatlha tsa bona di sa ntse di bonala gonne go se batho ba ba ka kgonang go di thiba. Fa go ne go kgonega, mmoki o ne a ka ba busetsa morago gore ba tshele gape, ba ba abele dikitso.

10.9.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhologelo. Ka ke ka loso, lo lere kutlobotlhoko.

10.9.2 Matshwao a puo

Go tla sekasekwa mafoko a a tlhalosang loso mme a na le matshwao le dikhoutu tsa loso.

10.9.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng mo lebokong le ke maina, madiri, malatlhelwa le matlhaodi.

A. MAINA

Mo ntlheng e ya maina, go kgethilwe 'masiela', 'mabitla', 'digopotso', 'baswi', 'badimo' le leinatota 'Radikeledi' go emela loso. Leina 'masiela', le bontsha gore batho ba siilwe, go ilwe, bona ba setse. Leina le le bontsha gore bana ba tlogetswe ke bagolo ba bona, ba tlhoka batlhokomedi. Ka mabitla go thewa legae la baswi, kwa ba bolokwang gone. Digopotso ke dilo tse di gopotsang tseo di thibang tebalo ya baswi. Mabitla ke sekao sa

segopotso. Badimo ke baswi ba ba tlhomphiwang, ba tlotlwa ke batshedi e bile ba a rapelwa. Go tlhageletse poeletsomodumo ya leinatota 'Radikeledi' go bontsha kgatelelo, ba re:

"Radikeledi, Radikeledi, Radikeledi
Marothodi a a sa sisimogweng."

Nopolo e, e bontsha gore Radikeledi o leletse ruri ka a tlhoka boitumelo.

B. MADIRI

Madiri 'lo ntlogeletseng', 'boang', 'otlololang', 'tsubalalang', 'ntiiseng', 'thibololang' le 'lo bitseng' a tlhagisitswe go thusa mo go tlhagiseng loso mo lebokong le. Fa mmoki a dirisa lediri "lo ntlogeletseng," o kaya gore o eleditse go ka bo a ne a itshwetse le ene. Lediri 'boang', lo dirisitswe jaaka modirisotaelo. Mmoki o ratile fa baswi ba ka bo ba sa ntse ba tshela. O ba gwetlha gore ba tle go tshela gape le ene.

Ka madiri a 'otlololang', 'tsubalalang', 'ntiiseng', 'thibololang' le 'bitsang', go itshupa fa a ne a eletsa fa badimo ba ka tla go tsaya batshedi ba ba isa legodimong. Mmoki o tlhagisitse e kete ga a kgotsofalela go tsamaya ga baswi gone a re:

"Lo ntshabetse maabane lo ya go eta."

Go tshabela motho, ke go mo thobela. Ka madiri a a fa godimo a bontsha gore baswi ba sule a sa solofela. Ba sule a sa ba bulela

mitsela tsa go tsamaya.

Polelo e:

"Ka goroga gae, melora e oletswe".

E rwele bokao jwa gore mmoki o fitlhetse go sulwe fa a boela gae.

Ke ka moo a reng:

"Mme ba mpontsha, mabitla,
digopotso tsa baswi."

Mmoki ga a latolelwa baswi gonne a re:

"Borra, nna tota ga ba
a lo ntlhobosetsa."

Ka lediri 'tlhobosetsa' o kaya go latola.

C. MATLHAODI

Letlhaodi 'tsa baswi' le tlhaola digopotso tsa baswi go digopotso tse dingwe. Ka lerui le, o tlhalosa gore fa baswi ba bolokilweng gone, ga go ke go lebalega.

D. MATLHALOSI

Matlhalosi 'badimong' le 'mabitleng', a bopilwe ka maina mme a bontsha mafelo ao baswi ba isitsweng go ona.

10.9.2.3 Diane le maele

Leele le:

"Go latlha bana."

Le tlhalosa gore moswi o tlogetse bana ba se na motlhokomedi ka ntata ya fa a ile badimong.

10.9.2.4 Botshwantshi

Botshwantshi jo bo dirisitsweng ke phefofatso mme e ntse jaana:

"Lo ntshabetse."

Mmoki o fefofaditse bokete jwa loso mme o dirisitse lediri 'lo ntshabetse' jaaka e kete ba mo thobetse.

10.9.3 Loso lo bonwe jang

Ka leboko le, go bontsha mmoki a bone loso jaana:

- i. Loso lo dira gore batho ba tlogelane
- ii. Baswi ba a thoba.
- iii. Loso lo baka masiela.
- iv. Lo na le go ipoeletsa.
- v. Baswi ba bula diphatlha.

10.10 RADITLADI

Tiro le Raditladi, ba tlhokofetse ba sa ntse ba ka dira. Ba tlhokofetse ba sa ntse ba na le bokgoni fela e ne e le tshwanelo

ya gore ba swe, gore ba tle ba sutele baswa bao le bona ba tshwanelwang ke go itshupa. Ga go thona, gonne dinatla tse, di setse di ba beetse motlhala.

10.10.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhologelo leo mo go lona go buiwang ka dintsho tsa digatlhamelamasisi tsa Batswana e leng Tiro le Raditladi.

10.10.2 Matshwao a puo

Go tla lejwa matshwao a puo a a nang le bokao jwa loso mo go ona gape le dikhoutu tse di emetseng loso.

10.10.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng go emela loso ke maina, madiri le dipolelo.

A. MAINA

Mmoki o kgethile maina a tshwana le 'Basia', 'Basala-ba-phela', 'Baswetsa-tema', 'Marung' le 'Legodimong' go tshwantsha loso.

O biditse baswi 'basia' a bontsha gore ba tshabetse lefatshe ba ne ba sa ntse ba ka le direla. Dintsho tsa bona di tiile ka pele.

Mainatswako 'Basala-ba-phela' le Baswetsa-ditema' a tlhalosa gore loso ga lo kgaritlhe gotlhe, le tlogela ba ba tla salang ba konotelela ditiro tseo di padileng go wela.

B. MADIRI

Ka lediri 'ba ile', mmoki o kaya gore baswi, Tiro le Raditladi, ba sule, ga ba kitla ba tlhola ba boela mo lefatsheng. Lediri le gape, le dirisitswe e le phefofatso. Boemong jwa gore 'ba sule', mmoki o rile 'ba ile', ka a tlhompha go swa ga bona.

Fa a re:

"Ba thobetse marung ka dinao."

O tlhalosa gore ba iketse badimong go ise go solofelwe gore ba tla ya teng. Ke maso a a makatsang.

Mo moleng o, a re:

"Ntswa ba sa isiwa marung..."
ke go felelwa."

Mola o o fa godimo o tlhalosa gore ba ineetse mo losong e se gore ba ne ba lwala, ba sule ka gore e ne e le nako ya bona ya go ikela kwa legodimong.

10.10.2.2 Dipolelo

Mo ntlheng e, go dirisitswe enjambamente nme e tlhagisitswe ka tsela e:

"Ntswa ba sa isiwa marung
ke go felelwa ba ne ba mpa
ba sutela bangwe batho gore
bona basala-ba-phela e nne
bona baswetsa-ditema tse ba
ileng ba di beetse motlhala."

Mmoki o tlogetse matshwao a puiso ka bomo, ka a ne a sa rate go kgaola molaetsa wa loso oo a o romelelang ba amogedi. Lebaka ke gore a rata gore dikakanyo di elelelane.

10.10.3 Loso lo bonwa jang

Leboko le le senola maikutlo a mmoki a loso jaana:

- i. Loso lo tsaya batho ba sa ntse ba le thata.
- ii. Lo dira gore baswi ba sutele batshedi ba bangwe.
- iii. Lo tla gonne e le tshwanelo.

10.11 BOKHUTLO

Mmoki o tsere botshelo jaaka lebelo le le tletseng itlhaganelo. O tlhalositse gore motho fa a tsetswe, o a bo a simolotse lobelo lwa botshelo. A re:

"Bophelo ke lebelo
matsalo maragogo."

Fa motho a le mo lobelong, o mo kgaisanong ka jalo o tshwanetse go gapa sekgele. Motho fa a siane mo botshelong, o tshwanetswe ke go khutla, ka a weditse tema ya gagwe ya botshelo. O tshwanetse go swa, a ikhutse.

10.11.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhologelo.

10.11.2 Matshwao a puo

Go ya go sekasekwa loso go latelwa dintlha tsa puo mo pokong mme go latelwa dikarolwana tse di dirisitsweng jaaka dikhoutu go bontsha loso.

10.11.2.1 Mafoko

Maina, madiri, dipolelo le botshwantshi di dirisitswe go tlhagisa loso mo lebokong.

A. MAINA

'Bophelo' le 'bokhutlo', ke maina a e leng malatodi. Ka bobedi a a ganetsana. Ka ona mmoki o ne a tlhagisa gore botshelo bo na le tshimologo le bokhutlo mme bokhutlo jwa bona ke loso.

B. MADIRI

Lediri 'o tebetse', le diriseditswe go bontsha gore botshelo bo lobelo. Bo itlhaganetse thata. O a tshela mme morago o tsene mo losong.

10.11.2.2 Dipolelo

Enjambamente ke yona fela e e dirisitsweng mo ntlheng e. E tlhagisitswe jaana:

"O tebetse go phela, o
tebetse malatsi mme jaaka
ntšwa e itlhaganeletse
go wetsa o a be a
itlhaganeletse fela
go khutla."

Mmoki o dirisitse enjambamente mo dipolelong tse, gore a tle a

kgomaganye dikakanyo, di se ka tsa kgaoga, mme di kgone go ntsha kakanyo e e tletseng, ya lebelo le le isang kwa losong.

10.11.2.3 Botshwantshi

Tshwantshanyo e e tlhageletse jaana:

"O siana fela e kete o a
kgokologa e kete selo se
konopilwe."

Ka tshwantshanyo e, mmoki o tshwantshitse bofebo jo motho a swang ka jone le go kgokologa ga selo se se konopilweng. Ke gore loso lo tla ka bonakonako mo mothong.

E nngwe yona ke e:

"O tebetse go phela, o tebetse
malatsi mme jaaka ntšwa e
itlhaganeletse go wetsa o a
bo a a itlhaganeletse fela go
khutla."

Nopolo e e fa godimo, e na le tshwantshanyo e e nang le bokao jo bo reng motho fa a tlhokofala, go direga ka ponyo ya leitlho.

10.11.3 Loso lo bonwa jang

Fa mmoki a ntse a etse botshelo tlhoko, o ne a lemoga gore:

- i. Botshelo ke lobelo loo lo khutlang ka loso.
- ii. Loso lo tla ka bonakonako.

10.12 LOSO

Ka leboko le, mmoki o bontshitse gore loso lo setlhogo e bile lo botlhoko gonne lo sa tlhaole, lo tsaya mongwe le mongwe. O letse sa masetlapelo gonne moratwa wa gagwe a bolailwe ke sejanaga. O bone batshabi ba loso e le ditlatla ka ene a setse a lemogile gore loso ga lo na maatla lo tshwana fela le boroko ka lo tletse ikhutso. Loso lo lwa sejanaga lo mmontshitse gore loso ga lo na bokgoni jwa go ipolaela lo ithatela go direlwa e se nama. O lo tsere jaaka senokwane ka lo itshukunyetsa gongwe le gongwe fao lo ka lemogang go tlhagile phatlhanyana. Kwa bofelong o ikgomoditse ka go re:

"Re tla boa re tsoga
Wena o nyelelela ruri."

Ka mafoko a, o bontsha fa a na le tsholofelo le tumelo gore baswi ba tllile go tsoga ka letsatsi la bofelo fa loso lona ka nako eo lo tla nyeletswa gotlhegotlhe ke Mmopi wa dilo tsotlhe.

10.12.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhologelo leo le tlhagisang kutlobotlhoko e e bakwang ke loso.

10.12.2 Matshwao a puo

Go tla lejwa loso go latelwa dintlha tsa puo tsa poko. Go tla lejwa gape le dikarolwana tse dingwe tsa puo tseo e leng dikhoutu tse di emetseng loso mo lebokong le.

10.12.2.1 Mafoko

Mmoki o dirisitse maina, madiri, dipolelo le botshwantshi jaaka mafoko ao a thusang mo go tlhagiseng loso mo lebokong le.

A. MAINA

Maina 'sekometsa-botlhe', 'kutlwelobotlhoko', 'botlhoko' le 'ikhutso' a dirisitswe mo lebokong le go tshwantsha loso. Leinatswako 'sekometsa-botlhe' le raya gore loso ga lo fete motho ope lo bolaya batho botlhe ka lo se na kgethololo.

'Kutlwelobotlhoko' le lona, ke leinatswako. Lona le tlhalosa gore loso lo setlhogo ga lo ke lo tlhomogela ope pelo. Lo utlwiswa batho botlhoko gone lo phamola batho ba ba sa ntseng ba le mosola mo botshelong e bile ba ratega.

Leinakgopolo 'botlhoko' le bontsha kutlobotlhoko e e feteletseng. Loso lo botlhoko ga lo monate lo tlogela batho ba le mo khutsafalong. Le fa le tlhaba jalo, le tlhalositswe ka leina 'ikhutso' gore ba ba tseneng mo go lona ba bona boikhutso. Motho yo o suleng, o ikhutsitse.

B. MADIRI

'Phatlhola', 'tsoga', 'nyelega' le 'thankgotswe' a dirisitswe go thusa gore loso lo tlhagelele. Lediri phatlhola, le kaya go thubaganya ka bogare. Fa mmoki a re:

"O phatlhola dikgwentha
Balwetse le masea."

O raya gore loso lo bolaya mongwe le mongwe le sa mo rekegele. Lediri "phatlhola" ga le bontshe kutlwelobotlhoko ka gope gonne fa sengwe se phatlholwa se phatlholwa ka tsela nngwe le nngwe go sa rapelwe sepe.

Lediri 'thankgotswe', le bontsha tiragalo e e dirilweng bononolo. Fa go twe botshelo bo thankgotswe, go kaya gore bo fedisitswe ka ponyo ya leitlho.

Ka madiri a 'tsoga' le 'nye-lela' mmoki o supile gore baswi ba tlile go tsoga ka letsatsi la bofelo mme 'nye-lele' yona e rwele bokao jwa gore loso lona fa baswi ba tsoga, lo tlile go nyeletswa lo tseelwa maatla.

10.12.2.2 Dipolelo

Mo ntlheng e, go dirisitswe tlogelo, tlhatlagano le neeletsano go tlhagisa loso.

A. TLHATLAGANO

Mmoki o dirisitse tlhatlagano ya bokao go gatelela ikhutso ya motho mo losong ka go re:

"Re robala boroko malatsi
Re ikhutsa fa re babaletswe."

Go robala le go ikhutsa go tshwana ka bokao. Fa motho a robetse, o ntse a ikhutsitse. Mo losong, motho o a ikhutsa e bile o a robala ka a tlogela go dira ditiro tsa lefatshe.

Tlhatlagano e, e gatelela gore fa motho a sule, o robetse boroko jwa lerure joo bo mo dirang gore a ikhutse mathata a botshelo.

B. TLOGELO

E tlhagisitswe jaana:

"O galaka jaaka 'gala letlhabula
Ntlha ya 'go bogale jwa tshaka."

Tlogelo e e dirisitsweng, e tlhagisitse bokao jwa gore loso lo botlhokotlhoko.

C. ENJAMBAMENTE

Fa re leba leboko le ka kwa mametlelelong, re fitlhela e le gore mmoki o dirisitse matshwao a puiso fela mo meleng ya bofelo ya temana nngwe le nngwe. Mokgwa o, o o dirisitse gore a tle a kgone go lomaganya dikakanyo, gore di elelelane, di tle di ntshe botlhoko joo bo tlhagisitsweng ke loso ka botlalo.

10.12.2.3 Botshwantshi

Mmoki o tlhagisitse botshwantshi ka mothofatso, tshwantshiso le tshwantshanyo.

A. MOTHOFATSO

Mmoki o mothofaditse leboko lotlhe. A baya loso mo maamong a motho. O lo tshedisitse a lo dira sera se se dirang tiro e e setlhogo ya go bolaya batho, lo ba kgaoganya le bao ba ba ratang. Ka mothofatso, o kgonne go senola maatla a a feteletseng a loso.

B. TSHWANTSHISO

Mmoki o tshwantshitse loso le leruarua, ka lo kometsa batho fela jaaka lona. Baswi ba kometswa ka legano la lebitla mme ba tsene ka mo mpeng ya lefatshe ka mo lebitleng. Se se meditsweng, se ya ka mo mpeng ga se tlhole se bonala fela jaaka moswi fa a setse a bolokilwe ka mo lebitleng a ka se bonaleng ka gope.

C. TSHWANTSHANYO

O e dirisitse jaana:

"O galaka jaaka gala
letlhabula."

Ka tshwantshanyo e, mmoki o tshwantshitse botlhoko jo bo bakwang ke loso le legala le le fisang. O gateletse gore loso lo botlhoko, lo tlisa kutlobotlhoko.

10.12.3 Loso lo bonwa jang

Dintlha tse di latelang, di bontsha maikutlo a mokwadi tebang le loso.

- i. Loso lo botlhoko go feta selekanyo
- ii. Lo tlhasela batho botlhe. Ga lo kgethe.
- iii. Lo lere boikhutso.
- iv. Lo rata go direlwa e se nama.
- v. Lo tlile go nyeletswa.

10.13 DINTSHONTSHO

Ka kutlobotlhoko mmoki o tlhagisitse ka leboko le mokgwa o o setlhogo o batho ba bolaanang ka ona. O lemogile gore dintwa di tlhapakile mme di bakile dipolaano tse di tsitsibanyang mmele. Magosi le batlhabani le bona ba okeditse dipolaano. Ke dintshontsho fela mo lefatsheng, ka ntlha ya dintwa tse di setlhogo tseo ditlamorago tsa tsona di leng botlhotko thata.

10.13.1 Mofuta wa leboko

Leboko le ke la letlhologelo.

10.13.2 Matshwao a puo

Go tla sekasekwa loso go latela dintlha tsa puo mo pokong. go tla lebelelwa dikarolwana tse di dirisitsweng jaaka dikhoutu tse di emetseng loso.

10.13.2.1 Poeletso ya medumo

Mo meleng e e latelang, go tlhageletse dipoeletsomodumo tsa ditumanosi le ditumammogo:

"Bana ba gago ba bolaana ka dikete."

le

"Bana ba batho ba bolaana ka dikete."

le

"Lefela la mafela."

Dipoeletso tse tsa medumo, e leng tsa ditumanosi, ditumammogo ke mafoko, di dirisitswe go gatelela loso jaaka lo tlhodilwe ke

batho e seng Modimo.

10.13.2.2 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng ke maina, madiri, matlhaodi le matlhalosi.

A. MAINA

Leina le le dirisitsweng ke 'botshelo'. Ke lelatodi la loso. Fa botshelo bo fedisiwa, ditlamorago ke loso.

B. MADIRI

Go dirisitswe 'bolaana', 'tsogelana', 'bolaya' le 'ganyaola' ka e le dikhoutu tse di rweleng bokao jwa loso. Lediri 'bolaana' le kaya gore batho ba a fetsana. 'Go tsogelana' ke go tlhaselana. Go bolaya le go ganyaola go na le bokao jo bo tshwanang le jwa go fedisa matshelo a batho.

C. MATLHAODI

Fa mmoki a re:

"Matlhogela a gago e ntsho
kobo ba a e apeswa."

O tlhaola kobo ka letlhaodi 'e ntsho' go bontsha mmala wa kobo e e apeswang ba ba swetsweng. Kobo e ntsho ke letshwao la kutlobotlhoko fa go le loso gonne e le yona e e dirisiwang fa loso lo gorogile. Go lelwa ka yona.

10.13.3 Maitshetlego

Dintwa tseo di bakwang ke magosi le batlhabani, di aletse loso maitshetlego.

10.13.4 Loso lo tsewa jang

Mmoki o itlhagisitse ka leboko le gore o lemogile go re:

- i. Loso lo baka dipolaano tsa batho
- ii. Loso lo baka diphufa le matshwenyego.

10.14 NTWA

Ntlhakgolo mo lebokong le, ke ntwā e e tlhodileng dintsho tseo di bakileng mahutsana. Ka nako eo, malapa a ne a le lolea, ka banna ba ne ba ile ntweng. Go a senyega, batho ba a swa mme ga go makatse gonne loso le botshelo ke monwana le lonala.

10.14.1 Mofuta wa leboko

Ke sonete.

10.14.2 Matshwao a puo

Go tla lejwa loso go latetswe dintlha tsa puo mo pokong. Dintlha tseo, di tla tlhaolwa go ya ka dikarolwana tsa puo tse di dirisitsweng jaaka dikhoutu go emela loso.

10.14.2.1 Poeletso ya medumo

Poeletsomodumo e e dirisitsweng mo lebokong le, ke ya ditumammogo

le ditumanosi. E tlhagisitswe ka tsela e:

"Ke kgogolammoko e gogolang."

O boeeditse tumammogo g le tumanosi o go tlhagisa modumo wa go gogola.

10.14.2.2 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng ke maina, madiri le malatodi.

A. MAINA

Maina a a dirisitsweng go tlhagisa loso ke 'bohutsana le 'moyadira'. Leina 'bohutsana', ke kutlobotlhoko. Le dirisitswe jaana go tlhagisa gore fa ntwā e leng gona go nna dilelo tsa bohutsana ka ntwā e baka dintsho. Moyadira ke motlhabani yo a latang dira. Fa motlhabani a ya ntweng, a ka nne a swa kgotsa a bolaya dira.

B. MADIRI

Lediri 'ba lela' le supa dilelo tseo di lelwang fa ntwā e bolola ka batho ba itse gore e tla le dintsho.

C. MALATODI

Loso le botshelo ke malatodi a a refosanang. Loso lo tlhatlhama botshelo.

10.14.2.3 Dipolelo

Go tlhageletse enjambamente le tshekagano.

A. ENJAMBAMENTE

E tlhageletse mo meleng e:

"Ba itse fa e tlogela bohutsana
batho ba tlhoke metse."

Ka enjambamente e, mmoki o lomagantse mela e gore e tlhagise molaetsa o o bofaganeng, o o sa kgaogang. Mola o o kwa godimo, o elelela mo go o o o latelang mme o ntshe bosetlhogo jwa ntwao e kgaoganyang banna le basadi gore ba tlhoke go nna le bagabona. Ntwao e bolaya botshelo ka mekgwa e e farologaneng.

B. TSHEKAGANO

Yona e itshupile jaana:

"batho ba tlhoke metse
Dikgotla bagotsi di ba tlhoke."

Mo meleng e, mmoki o sekagantse mafoko a 'ba tlhoke', go supa kgatelelo ya gore batho ba fela ba fetswa ke ntwao, ke ka moo dikgotla di leng lolea go le kalo.

10.14.2.4 Botshwantshi

A. TSHWANTSHISO

E tlhagisitswe ka tsela e:

"Loso le botshelo mawelana."

Mmoki o tshwantshitse loso le botshelo le mawelana. Bana ba ba tshotsweng ka nako e le nngwe ke mosadi a le mongwe. Ka

tshwantshiso e, o bontshitse kamano ya leruri ya loso le botshelo. Ga di ka ke tsa kgaogana. Ke monwana le lonala, mathe le loleme.

10.14.2.5 Diane le maele

Mola o:

"A tlhakanetse tlalong la kgomo."

O tswa mo leeleng le:

"Go tlhakanela 'tlalong la kgomo."

Le le nang le bokao jo bo reng:

"Go kopanela golo go le gongwe."

Ka leele le, mmoki o bontshitse gore botshelo bo a kopanelwa. Ga go ka mo bo ka kgaoganngwang ka gone. Le loso le botshelo di golagantswe ke selo se le sengwe.

10.14.3 Loso lo bonwa jang

- i. Loso lo a letsa
- ii. Lo amana thata le botshelo.

10.15 BOTSHELO BO FEDILE

Mmoki o amogetse loso gonne o lemogile fa e le lefelo la

boikhutso. A ikhutsitse mathata a botshelo. O bontshitse gore o feditse leeto la gagwe mo lefatsheng e bile o fentse mathata a botshelo. A re lefatshe le ne le mo sotlile ka jalo o lebogetse go tla ga loso. O lo itumeletse gonne a lemogile gore ke karolo ya botshelo.

10.15.1 Mofuta wa leboko

Leboko le ke melamene.

10.15.2 Matshwao a puo

Mo ntlheng e go tla lejwa loso ka dintlha tsa puo tsa poko. Go tla lejwa le dikarolwana tse di dirisitsweng jaaka dikhoutu tse di emelang loso.

10.15.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng ke maina, maadingwa, madiri le matlhaodi.

A. MAINA

Maina a a dirisitsweng jaaka dikhoutu go emela loso ke 'botshelo', 'loso' le 'leeto'. Botshelo le loso ke malatodi mme oo mabedi ke karolo ya botshelo. A a ganetsana gonne loso lo raya go swa fa botshelo bona e le bophelo. Leina 'leeto' lona, le supa go tswa o ya go bona bangwe ka kgopolo ya go ikhutsa. Moeti o a feta, ga a nnela ruri. Fa batho ba tshwantshwa le baeti mo lefatsheng, go kaya gore ga ba a tlela go nnele ruri mo lefatsheng. Ka mantswe a mangwe, mmoki o raya gore batho ba tlile go swa mme ba ya lefatsheng leo ba le solofeditsweng ke Rraabo yo o kwa magodimong.

B. MAADINGWA

Leadingwa 'phomolo' le kaya boikhutso. Le adimilwe mo Sesothong.
Ka lona, mmoki o bontshitse gore moswi fa a sule, o a ikhutsa.

C. MADIRI

Madiri a a dirisitsweng ke 'fedile', 'robetse' le 'tlogetse'.
Ka lediri 'bo fedile' mmoki o bontshitse go sa nneleng ruri ga
botshelo. Bo a khutla mme motho a swe.
Fa a re:

"O robetse, mo felong ga baswi."

Lediri 'o robetse' le supile boikhutso. Ka lediri le, mmoki o
tlhagisitse gore o tsene mo losong. 'Go tlogela' go raya go se
tseye sepe. Fa a re:

"Ke tlogetse tlhoriso tsa lefatshe."

O kaya gore ga a tlhole a na le mathata ka a tlogetse mo
lefatsheng.

D. MATLHAODI

Polelo e e nang le letlhaodi e tlhageletse jaana:

"O robetse mo felong ga baswi."

Felo ga baswi ke lebitla. Fa motho a robetse felong ga baswi go
raya gore o sule, ga a tlhole a tshela.

10.15.2.2 Dipolelo

Go dirisitswe neeletsano, enjambamente le tshekagano.

A. NEELETSANO LE ENJAMBAMENTE

Tsona di tlhageletse mo meleng e le mengwe ka tsela e:

"Ke se kgabagantse sekaka
Sekaka sa mogote le tlala."

Ka neeletsano le enjambamente mmoki o bontshitse kgatelelo ya gore moswi o fentse mathata a botshelo ka loso.

B. TSHEKAGANO

Tshekagano e bonagetse mo meleng e:

"Bo fedile botshelo jwa me,
Botshelo jwa tlala le tshotlego."

Tshekagano e e tlhagisitswe ke leina botshelo, go bontsha gore e le ruri botshelo jo bo sotlang bo tlisitswe kwa bokhutlong.

10.15.2.3 Diane le maele

Mola o:

"Merwalo ya me e digilwe."

E tlhaga mo leeleng, 'go diga merwalo' leo le diriseditsweng go bontsha gore mathata a botshelo a fedisitswe ke loso.

10.15.3 Loso lo tsewa jang

Ka leboko le mmoki o tsaya loso jaana:

- i. Loso lo fetsa botshelo le mathata a botshelo.

10.16 GO TSHOLOLA MADI A MOTHO

Mmoki o senotse maikutlo a gagwe a letlhoo la polao ya batho. O ratile thatano le kutlwelano botlhoko e seng tshololo ya madi a motho e e tlišetsang babolai bomadimabe. O bone polao e e le bolele e bile e le lenyatso mo Modimong. Go bolaya motho, o go bone go se na tuelo epe. Mmolai o itsenya mo mathateng gape o itsenya matlho a batho. Go le gontsi, mmolai o di gama a sa di tlhapela. Ga a iketle. Bosigo o a tlhobaela ka a tsamaiwa ke setopo. Letswalo le lona le mmetsa kgafetsakgafetsa gonne a bolawa ke se a se jeleng.

10.16.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhologelo. Le tletse kutlobotlhoko.

10.16.2 Matshwao a puo

Mo ntlheng e, go tla lejwa loso mo dintlheng tse di farologaneng tsa puo tse di dirisitsweng jaaka dikhoutu go emela loso mo lebokong le.

10.16.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng ke maina.

A. MAINA

Maina a a tlhagelelang mo lebokong le ke 'mmolai', 'manyaapelo', 'keledi-kgolo', 'kutlobotlhoko', 'bomadimabe', 'segana-go namatsega', 'paradeiseng' le paradise'. Leina 'mmolai', le kaya motho yo o bolayang, a tsenya batho mo losong. Ka leina 'manyaapelo', mmoki o tlhagisitse kutlobotlhoko eo e bakiwang ke mmolai fa loso lo gorogile. Ka leina bomadimabe gona o supile go tlhoka lesego ga tiro e ya tshololo ya madi a batho.

Leinatswako 'segana-go-namatsega' le raya pelo e e sa gomotsegeng ka ntata ya dintsho tse di bakiwang ke mmolai.

Leadingwa 'paradise' le diriseditswe go emela leina legodimong koo go leng kagiso le boitumelo gone.

B. MADIRI

Madiri 'hutsafala', 'tsholotse' le 'rothisa' a dirisitswe jaaka dikhoutu tse di emelang loso. Lediri hutsafala le bontsha kutlobotlhoko fa 'tsholotse madi' e raya go phasametsa kgotsa go latlha. Ka lediri 'rothisa' go ntse go bontsha go tsholola. O ka tsholola wa bo wa rothisa madi kgotsa dikeledi.

C. MATLHAODI

Letlhaodi le tlhagisitswe mo polelong jaana:

"Matlho a me a rothisa
Keledi-kgolo ya kutlobotlhoko."

Letlhaodi le le dirisitsweng, ke lerui 'ya kutlobotlhoko' leo le

bontshang gore selelo se se letsweng ke sa kutlobotlhoko gonne go lelelwa madi a motho a a tsholotsweng kwa ntle le lebaka.

10.16.2.2 Dipolelo

A TSHEKAGANO

Mo ntlheng e, mmoki o dirisitse tshekagano mme yona e tlhagisitswe ka tsela e:

"Nna yona ga ke batle go le bona le sotlwa ke lefatshe.
Ga ke batle go le bona le kgarakgatshega ka manyaapelo."

Tshekagano e, e gateletse letlhoo leo mmoki a tlhoileng polao ya batho ka lone. O supile kgatelelo ya kilo e e tseneletseng ya bosetlhogo jwa mmolai ka tsela e:

"Go tsholola madi ga re ka ke ra
re ke talente ya Morena. Ga re
ka ke ra re ke go rafa gauta le
selefera."

Ka mela e, mmoki o gateletse ka tshekagano gore ga a dumelane le polao ya batho gonne e le sebe.

B. TLHATLAGANO LE ENJAMBAMENTE

Bobedi jo, bo tlhagisitswe jaana mo meleng e.

"Ga ke batle go le bona le
kgarakgatshega ka manyaapelo
Ga ke batle go le bona le
phuagantswe ke Ramasedi."

Mmoki o tshwantshitse botlhoko jwa loso lwa polao le bolwetse jwa lepera go bontsha go ata ga polao ya mokgwa o. O tlhagisitse tlhaloso ya gore fela jaaka bolwetse jo bo sa fole, le kutlobotlhoko e e bakilweng ke polao, e sa fele, gonne e se e e

tlhotsweng ke Mmopi.

10.16.3 Loso lo bonwa jang

Mmoki o bontshitse gore o kgatlhanong le loso lo tlhodilweng ke motho gone a re:

- i. Loso lo tshwanetse go bakwa ke Modimo e seng motho.
- ii. Loso lo lo tlhotsweng ke motho le botlhokotlhoko.
- iii. Lo tshela mmolai madimabe.

10.17 BA BA DIDIMETSENG

Ka leboko le, mmoki o bontshitse gore baswi ba a tshela le fa ba bolokilwe mo mosimeng o o epilweng ke diphiri. Ba fifatsa naga ke ka moo e leng tshwanelo gore e re morago ga loso naga e gagaolwe ka mogaga. Baswelwa, ba tshwanetse go itlhoboga morago ga loso, mme ba ikgomotse ka gore baswi ba na le bona ka dinako tsotlhe. Gape ba tlhokomele gore ba se ka ba bo ba tlola lefoko la bona.

10.17.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhologelo. Le na le Sekeresete mo go lona gone mmoki a rile:

"Ba tsena moruti a kana mmu mo mmung."

10.17.2 Matshwao a puo

Ka matshwao a puo, go sekasekwa loso go latetswe dintlha tsa puo mo pokong. Go lebelelwa le dikarolwana tse di dirisitsweng jaaka matshwao kgotsa dikhoutu tse di emetseng loso.

10.17.2.1 Mafoko

Maina le madiri ke mafoko a a dirisitsweng go tshwantsha loso.

A. MAINA

Maina a a dirisitsweng jaaka dikhoutu go emela loso mo lebokong le ke 'diphupu', 'phate ya kgomo', 'diphiri', 'sefifi' le 'mogaga'.

Leina 'diphupu', ke legae la baswi koo ba bolokwang gone. Ka leina le, mmoki o bontsha gore baswi ba kwa mabitleng. O dirisitse 'phate ya kgomo', go bontsha gore moswi o potokilwe ka letlalo la kgomo fa a bolokwa. Lekese, ga le a dirisiwa. Ntlha e, e bontsha gore moswi o bolokilwe ka mokgwa wa setsho.

Diphiri ke banna ba ba epang mesima e baswi ba bolokwang mo go yona. Tiriso ya leina le, e bontsha gore baswi ba mokwadi a ba bokileng, ba boloketswe kwa magaeng koo setso sa Setswana tebang le phitlho di sa ntseng di tlhokomelwa.

Dintsho di na le sefifi e leng madimabe. Go dirisiwa ga leina le, go itlhalosa sentle gore loso lo a tshabiwa, ga lo tsewe e le karolo ya botshelo. Lo tsewa jaaka sera se se ka ipoeletsang fa sefifi sa lona se sa tlhapiswa.

Mogaga ke setlhare seo se dirisiwang go tlosa sefifi. Legae la moswi le gagaolwa ka mogaga gore sefifi se se ka sa le kgomarela. Motlholagadi le moswagadi le bona ba ka tswela kwa ntle ga legae le bona, ba tsamaya ba latlhela mogaga mo tseleng gore ba se ka ba fifatsa naga.

B. MADIRI

Madiri a, 'sala', 'bewa', 'tsena', 'tlogela', 'tlhatswa' le 'robalelwe' ke ona a dirisitsweng go emela loso mo lebokong le.

'Sala' le 'tlogela' ke madiri a a bontshang gore baswi ga ba boele morago morago ga phitlho. Ka madiri 'bewa' le 'tsewa', go tlhalosiwa gore baswi ba a bolokwa. Tiriso ya madiri a, e ntse e bontsha le phefofatso ya puo e e supang tlhompho ya baswi.

Lediri 'tlhatswa' le kaya phepafatso ya diaparo kgotsa ntlo. Mo losong, diaparo tsa moswi di tlhatswiwa ke ba losika pele di ka abelwa batho, e le ka maikaelelo a go tlosa sona sefifi. Ka go rialo, mmoki o bontshitse gore dintsho tse le tsona di diretswe dithulaganyo tsotlhe tsa peo ya baswi.

Lediri 'fifaletswe' lona, le bontsha gore ba losika ba ne ba ntshofaletswe. Ka go rialo ba supe kutlobotlhoko ya go swelwa eo e tlhagiswang ka diaparo tse dintsho tsa go roula.

10.17.2.2 Dipolelo

Mo lebokong le, go tlhageletse tshekagano le tlhatlagano.

A. TSHEKAGANYO

Mmoki o e tlhagisitse jaana:

"Le ba sala ba bewa diphupung
Ba bewa ka phate ya kgongwana."

Mmoki o dirisitse 'ba bewa' gabedi mo meleng e e fa godimo. E sa lebagana e bile e sa kologane. Ka go dira jalo, o ne a gatelela gore gona baswi ba bolokilwe, ga ba latlhiwe ka ba sa ntse ba le mosola mo bathong. Ba sa ntse ba ka tla go tsewa mme ka lebaka le, o sedimositse tsogo ya baswi ka letsatsi la bofelo.

B. TLHATLAGANO

Tlhatlagano e ipontshitse ka tsela e:

"Ba tsena ntlo e agilwe ke diphiri
Ba tsena moruti a kana mmu mo mmung."

Ka tlhatlagano e, o ntse a gatelela gore baswi ga go ka tsela e nngwe ba tsena ka lebitla, ka e le yona ntlo ya bona.

10.17.2.3 Diane le maele

Mola o:

"Khupamarama le sanega o o swa nayo."

O tswa mo seaneng se:

"Koma ka nna kgorro, khupamarama
 re swa ka yona."

Tlhaloso ya sona ke gore motho a tshwara sephiri go fitlhelela a ikela badimong ka sona. Ka seane se, mmoki o supa gore baswi ba itsamaetse ka dikitso tsa bona ba sa di tlogelela bana ba bona.

Fa a re:

"Ja bona le agelwa mosako."

Ke seane se se reng:

"Lefoko la kgosi le agelwa mosako."

Ka go rialo, o tlhalosa gore se se builweng ke baswi, se tshwanetswe go diragatswa e seng go ikgatholoswa.

10.17.3 Loso lo bonwa jang

Mmoki o bone gore loso lo jaana:

- i. Loso lo dira gore baswi ba sale kwa mabitleng.
- ii. Loso lo fifatsa magae.

10.18 LOSO

Mmoki o tsaya loso jaaka seganka se se sa tshabeng sepe. Fa lo gorogile, lo phamola fela mme ga lo neye ope sebaka sa go ipaakanya. Ba ba setseng, ba bone fela go setse go diragetse mme ba akabale. Mo kakabalong e ba leng mo go yona, ba bega loso gonne e le tshwanelo. Loso mo lebokong le, lo amogelegile ka e

le karolo ya botshelo.

Bontsi jwa batho ga bo ise bo lo lemoge ke ka moo ba lo tshabang lefeke. Go bangwe bao ba sa lo tshabeng gonne ba lemogile gore loso lo a wetsa, lo ise batho legodimong. O konoteletse ka go bontsha gore bofelo jwa botshelo ke ka loso, mme morago ga loso, go botshelo jo bo sa khutleng jwa ga Keresete.

10.18.1 Mofuta wa leboko

Ke sonete

10.18.2 Matshwao a puo

Mo ntlheng e, go tla bontshwa mafoko a a farologaneng ao mmoki a a dirisitseng jaaka dikhoutu go bontsha loso.

10.18.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng ke maina, madiri le matlhaodi.

A. MAINA

Go dirisitswe maina 'losa', le 'sekometsabatho' go bontsha gore leboko le ke ka ga losa. Leina 'losa' lo dirisitswe go bontsha bofelo jwa botshelo fa leinatswako 'sekometsabatho' lona lo dirisitswe go bontsha bosetlhogo jwa losa ka lo kometsa batho mme lo fetse matshelo a bona.

B. MADIRI

Madiri 'ja', 'laetse', 'nyelesa' le 'tshela' a dirisitswe go emela losa. Madiri 'ja' le 'nyelesa' a bontsha go senneng teng

ga moswi e leng go swa ga gagwe. Lediri 'laetse' lona, le supa go tswa. Fa motho a laetse, go bontsha gore o tswile. Ka moswi gone, go itshupa gore o tsene mo losong. 'Tshela' ke lelatodi la 'swa'. Motho o a tshela, fa a feletswe ke botshelo, ke fa a sule.

C. MATLHAODI

Mmoki o rile:

"Holenya ba bine ya ditatolo."

Letlhaodi le le thaletsweng, ke lerui, le le bopilweng ka leina ditatolo. Lona le kaya go tlhobosa moswi. Go ritelela batho gore o ile, o ile.

10.18.2.2 Botshwantshi

Botshwantshi bo tlhagisitswe ke tshwantshiso le mothofatso.

A. TSHWANTSHISO

Mmoki o tshwantshitse loso le sutlhasutlhe a re:

"Sutlhasutlhe o sa tshabeng mebitlwa."

O dirile jaana go bontsha gore loso ga lo boboi lo sutlhelela fela, lo tlhasela mongwe le mongwe.

O lo tshwantshitse gape le sefephe gonne lo sa itse nnang. Lo tsaya mongwe le mongwe kwa ntle ga kgethololo. Bomatlhomantsi

jo jwa loso bo tshwantshitswe jaana:

"Bontsi bo lo kaya sefephe go dutswe."

Nopolo e, e bontsha gore lo tsaya ngwana, mogolo le diphologolo.

B. MOTHOFATSO

E tlhagisitswe jaana:

"Mogang o ipega mosepedi o ja ditala."

Loso lo tserwe jaaka e kete ke motho, gore boganka jwa lona bo tswele mo nyanyeng.

10.18.3 Loso lo bonwa jang

Ka sonete e, mmoki o tlhagisitse go re:

- i. Loso lo sutlhelela fela lo sa botse
- ii. Ga lo kgethe lo tlhasela gotlhe.
- iii. Lo nyeletsa batho.
- iv. Loso ke karolo ya botshelo.

10.19 SOLOFELA LERAGA

Ka leboko le, mmoki o tlhagisitse loso lwa motlhatlheledi wa Setswana kwa Yunibesithing ya Lebowa, yoo a neng a swa go sa solofelwa. Loso loo lo ne lo le botlhokotlhoko ka moswi a ne a tlogela botshelo a sa ntse a le monaana e bile a sa lwala. Loso lo e ne e le tatlhegelo e kgolo thata mo Lefapheng la Setswana

ka le ne la tshwanelwa ke go thiba phatlha e e neng e bulegile, ka go ne go sule senatla. E ne e kete o ne a bontshitswe tsela ya gagwe gonne mmoki a tlhagisitse gore o ne a aga a boeletsa mafoko a:

"Lehu se ikgogomose, o batametse go hwa."

Keletso ya mmoki ke gore e kete phatlha ya moswi e ka thibega ga bonwa senatla se se tshwanetseng.

10.19.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhologelo.

10.19.2 Matshwao a puo

Mmoki o dirisitse loso ka mafoko a a farologaneng ao a a dirisitseng jaaka dikhoutu go emela loso.

10.19.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng ke maina le madiri.

A. MAINA

Go dirisitswe 'loso', 'keledi', 'lehu' le 'Modimo'. 'Loso' le 'lehu' ke makaelagongwe. 'Lehu' lona, ke leadingwa le le tswang mo puong ya Sepedi mme le ntse le raya loso. Keledi e rotha go tswa matlhong mme e bontsha selelo seo e leng letshwao la kutlobotlhoko. Fa e tlhagelela mo losong e supa mahutsana mo bathong ba ba latlhegetsweng. Modimo ke Mothatlotlhe. Ke motlhodi wa botshelo e bile ke ene motlhodi wa loso.

B. MADIRI

Madiri a a bontshang loso mo lebokong le ke 'iteile', 'latola', 'tsubutse', 'namatshega' le 'lela'.

Fa mmoki a re:

"Leru le iteile..."

O kaya gore le otlile kgotsa le bolaile. Ka tiriso ya lediri le, mmoki o tshwantshitse gore go loso lo lo diragetseng.

Lediri 'latola', le raya go tlhobosetsa batho ka loso. 'Tsubutse', lona le bontsha gore loso lo phamotse moswi lo sa kope gape lo sa rapele.

'Lela' le 'namatshega' ke malatodi. Motho fa a lela o tsholola dikeledi mme fa a namatshega, o a gomotsega. Mo losong go a lelwa mme ka ntlha ya dikgomotso ba a namatshega kgotsa ba a gomotsega.

10.19.3 Maitshetlego

Lefelo le mmoki a neng a dira kwa go lona, e leng Yunibesiting ya Lebowa, le adile maitshetlego a gore loso lo lo neng lo tlhagile lo setle batho mo godimo ga ditlhogo gonne moswi a ne a le mosola go menagane. Megala e e neng e dirisiwa, e ne ya gasa loso gaufi le kgakala ka jalo loso lwa utlwiwa ke batho gotlhe. Megala e le yona ke maitshetlego a a maleba mo pegong ya loso.

10.19.4 Loso lo bonwa jang

Go ipontsha gore mmoki o lemogile gore:

- i. Botlhoko jwa loso bo itaya botlhoko.
- ii. Loso lo tsenya motho mo maibing.
- iii. Lo a phamola ga lo kope.
- iv. Lo a letsa
- v. Loso ga lo na maatla. Lo fentswe.

10.20 LOSO

Mmoki o tsaya loso jaaka sera se se senang kutlwelobotlhoko. Ga lo kgethe lo bolaya masea le bagolo. Lo setlhogo lo dira bana dikhutsana, basadi lo ba fetola batlholagadi mme banna bona e nne baswagadi. O bontsha gore loso lo sebetse ga lo boife magosi e bile ga lo tshabe le maemo a batho. Mmoki o lemogile gore loso lo itshabela Thamaga ya ga boJesu.

10.20.1 Mofuta wa leboko

Ke leboko la letlhologelo.

10.20.2 Matshwao a puo

Mmoki o bontsha loso ka mafoko a a farologaneng ao a dirisitsweng ka mokgwa wa poko go leba dikhoutu kgotsa matshwao a a farologaneng a a diriseditsweng go emela loso.

10.20.2.1 Mafoko

Go dirisitswe maina le madiri go emela loso.

A. MAINA

Maina a a dirisitsweng mo lebokong le ke 'loso', 'kutlwelobotlhoko', 'dikhutsana', 'batlhologadi' le 'baswagadi'. Leina kutlwelobotlhoko le raya bopelotlhomogi. Mmoki o le dirisitse go bontsha fa loso lo sa kgathalele ope e bile lo sa tlhomogele ope pelo fa lo tlhasela. Lo tlhagisitswe lo le setlhogotlhogo.

Dikhutsana, ke bana ba ba swetsweng ke batsadi. Batlholagadi bona, ke basadi ba ba swetsweng ke banna fa baswagadi bona e le banna ba ba swetsweng ke basadi. Tiriso ya maina a, e tlhagisa gore loso lo a gogoretsa, ga lo kgethe fa lo setse lo itlhabela.

B. MADIRI

Madiri 'swa' le 'kgaoganya', ke ona a a diriseditsweng go emela loso mo lebokong le.

Lediri 'kgaoganya' le bontsha gore loso lo a aroganya, Lo tlhopha baswi mo batsheding ka go dira jalo lo ba kgaoganye.

10.20.2.2 Diane le maele

Fa mmoki a re:

"Batho ba ratana sa o ka swa nka go ja."

O bontshitse thatano e e ileng magoletsa. Go bontsha gore loso lo amolola batho ka go ba tseela baratani ba bona.

10.20.3 Loso lo tsewa jang

Ka leboko le, mmoki o bontsha gore:

- i. Loso ke sera sa ditshedi tsotlhe.
- ii. Lo tlhoka boutlwelobotlhoko.
- iii. Lo setlhogo.
- iv. Lo bosula.
- v. Loso ke legatlapa.

10.21 KHUTSANA

Mmoki o kgothatsa khutsana go dira ka natla gore bohutsana ba yona bo tle bo khutle, ka e bone fa batsadi ba yona ba iketse badimong.

10.21.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhologelo.

10.21.2 Matshwao a puo

Mo ntlheng e mmoki o bontsha loso ka mafoko a a farologaneng ao e leng dikhoutu tse di diriseditsweng go tlhalosa loso.

10.21.2.1 Mafoko

O dirisitse maina le madiri go tlhagisa loso.

A. MAINA

O dirisitse maina a, 'khutsana' le 'bohutsana' go emela loso. Khutsana, ke ngwana yo o tlhokofaletsweng ke bagolo mme bohutsana bona bo kaya kutlobotlhoko.

B. MADIRI

Madiri a, 'o sa swe' le 'ikhutsafatsa' a bontsha tlhagelelo ya loso. Fa mmoki a re:

"...fa o sa swe."

O bontsha gore khutsana yona e setse ga e a ka ya tsena mo losong. Go itlhagisa gore batho ga ba ke ba swela ruri. Leitiri 'ikhutsafatsa', le raya go ikutlwisa botlhoko. Ka lediri le, o eletsa khutsana go tlogela go utlwa botlhoko mo go sa tlhokegeng ka khutsana e ka diega mo botshelong.

10.21.2.2 Diane le maele

Fa mmoki a re:

"Ngwana wa batho solofela leraga
Ba gago bodiba bo tshwele o bo lebile."

O dirisitse seane se se reng:

"Tlhapi solofela leraga metsi a
tshwele o a lebile."

Ka mafoko a, mmoki o raya khutsana a re a kgaratlhe mo botshelong gonne o bone batsadi ba gagwe fa ba tlhokofala. Ga a tshwanela go itiya ka go itsholofetsa dilo tse di ka se keng tsa kgonagala mo botshelong.

10.21.3 Loso lo bonwa jang

Mmoki o bone loso ka tsela e:

i. Loso ga lo tseye gotlhe. Lo a sadisa.

10.22 MOTLHOLOGADI

Mmoki o tlhagisitse letsatsi le le botlhoko leo le tlhabetseng motlholagadi. O mo kgothatitse ka go ikanya Morena ka dinako tsotlhe fa mathata a mo lebile.

10.22.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhologeledi.

10.22.2 Matshwao a puo

Mo ntlheng e, go dirisitswe mafoko a a farologaneng go bontsha loso, e leng dikhoutu tse di emelang loso.

10.22.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng ke maina le madiri.

A. MAINA

Maina a a dirisitsweng ke 'motlholagadi', 'mojamotlholelwa' le 'matshwenyego'. Leina 'motlholagadi' le kaya mosadi yo o swetsweng ke monna. Matshwenyego ke mahutsana. 'Mojamotlholelwa' ke leinatswako. Lona le bontsha go nyeletswa fela jaaka loso lo nyeletsa batho.

B. MADIRI

Madiri a a tlhageletseng ke 'fifala', 'fifadiwa', 'timela', 'ileng' le 'ile', 'ya', 'ikgomotse' le 'latlhegile'. Madiri 'fifila' le 'fifadiwa' a bontsha bontsho. Fa loso lo fitlhile

dipelo di a ntshofala le botshelo bo a fifala. Ke ka moo mmala o montsho o dirisiwang mo losong ka e le letshwao la kutlobotlhoko.

Lediri 'timela', le raya go nyamela kgotsa go se bonaleng mo ponong ya matlho. Fa moswi a sule, ga a tlhole a bonala mo lefatsheng o a timela. Lediri le, le ntse le tshwana le 'ileng' le 'ile' ka otlhe a bontsha go sa tlhageleleleng ga moswi mo bathong. 'Latlhega' le 'timela' le ona a kaya go se nneng teng ga moswi. Go bontsha gore moswi o tsamaya go sa lemogiwe.

10.22.3 Loso lo bonwa jang

Mmoki o bone loso jaana:

- i. Lo fifatsa botshelo
- ii. Lo dira gore batho ba thusane.

10.23 LOSO

Mmoki o lemogile fa loso lo sa tlhaole, lo tlhasela e bile lo fedisa matshelo a batho. Gare ga dintsho tse mmoki a di boneng, o amilwe pelo ke loso lwa ngwana yoo a neng a swetswe mme a le mo kutlobotlhokong. O lemogile fa loso lo itshukunyetsa mo botshelong ka go rialo, lo phamole batho ba ise ba laele. Loso lo kgaogantse baratani le batshelammogo ka jalo le tlogele kutlobotlhoko e e tseneletseng mo bathong. Kitso ya mmoki ka tlholego ya loso lo lo bakilweng ke kgantlapane, e mo feretlha maikutlo gone a bona loso lo le bosula.

10.23.1 Mofuta wa leboko

Ke letlhologelo.

10.23.2 Matshwao a puo

Ka matshwao a puo, mmoki o dirisitse mafoko a a emelang loso go tlhalosa loso mo lebokong le. Mafoko a a dirisitsweng, ke dikhoutu tse di bontshang loso.

10.23.2.1 Mafoko

Mafoko a a dirisitsweng ke maina, madiri le matlhaodi.

A. MAINA

O dirisitse 'bosiela', 'khutsana', 'kgantlapane', 'loso', 'dikeledi'. Leina 'khutsana', le raya ngwana yo o swetsweng ke batsadi. Bosiela, ke leina-kgopolo leo le bopilweng ka leina 'lesielala'. Le lona le ntse le bontsha go tlhokofalelwa ke batsadi mo bonnyeng. Dikeledi di bontsha kutlobotlhoko fa loso lo tlhagile.

Kgantlapane ke segagabi se se amanngwang le loso gonne go dumelwa fa e le sona se neng sa re loso lo nne gone ka go tlhoka go itse go tsaya molaetsa ga sona.

B. MADIRI

Madiri a a dirisitsweng jaaka dikhoutu go emela loso ke 'robekelelang', 'tlhaole', 'swe', 'sale', 'putsaputsa', 'bitsa', 'laela', 'kgaoganya', 'gabuduke', 'gamukela', 'gelele', 'fetile', 'tlhokofatsa', 'swa', 'ripitlwa'. Madiri a leboko le, a mantsi

mme otlhe a lebagane le loso.

Lediri 'robelelang', le kaya go bolaya go go setlhogo. Ka 'tlhaole' gone, o kaya go se kgetholole. Fa mmoki a re:

"... le robekelelang dilo go tshwana,
Ga le tlhaole..."

O bontsha gore loso lo tlhasela batho ka go tshwana ka lo se na kgethololo.

Madiri a 'swe' le 'swa', a bontsha tiragalo ya loso. Lediri 'sale', lone, le tlhagisa bokao jwa gore fa loso lo nna gone, ga se batho botlhe ba ba swang. Bangwe bone, ba a sala. Mafoko a mmoki a a reng:

"...ngwana a putsaputsa dikeledi
Di mo faraferere matlho..."

A tlhalosa gore ngwana o ne a lela thata. Poeletso ya lediri putsaputsa e tshwantsha go rotha ga dikeledi fa di ntse di re tho... tho... tho.... Dikeledi tse di jalo, ga di kgaotse bonolo ka di nnetse go tswa ka iketlo di kolobetsa mo go feteletseng.

Lediri 'bitsa' le dirisitswe go tshwantsha pitso ya loso gonne baswi ba emoga fela ba sa laela ba lebile kwa losong. Ba arabela pitso. Ka lediri gone go itshupa gore lo tsena batshedi ka bogare mme lo kgethe yo lo mmatlang ka go dira jalo batho ba kgaogane.

Madiri a, 'gabuduke', 'gamukela' le 'ripitla' a bontsha go bolaya setlhogo o fetsa fetsifetsi ka setshedi. Ka ona mmoki o supile gore loso fa lo setse lo gorogile, lo tlhoka boutlwelobotlhoko.

C. MATLHAODI

Matlhaodi a tlhagisitswe jaana:

"... o tlhokofatsa tshelo jwa batshedi."

Ka nopolo e e fa godimo, mmoki o bontshitse gore botshelo jo bo amegang segolobogolo, ke jo e leng jwa batho bao sa ntseng ba tshela. Ba ba suleng bone, ga ba tlhole ba amiwa ke tse di diragalang mo botshelong.

Fa a re:

"... di gelele kgodu e khibidu."

O supa pelo e e utlwileng botlhoko. Bohibidu ke letshwao la kutlobotlhoko mo go rayang gore fa loso lo le gone, batho ba utlwa botlhoko.

10.23.2.2 Botshwantshi

Bo ipontshitse ka mothofatso, tshwantshiso le tshwantshanyo.

A. MOTHOFATSO

Mmoki o dirisitse mothofatso thata mo lebokong le. O bokile loso jaaka e kete o boka motho kgotsa se se tshelang. Leba leboko lotlhe ka kwa mametlelelong o tle o sedimogelwe.

B. TSHWANTSHISO

Tshwantshiso e tlhagisitswe ka tsela e:

"Ke leroborobo le robekelelang
dilo go tshwana."

Loso lo tshwantshantswe le leroborobo, ka lo tlhasela fela jaaka bolwetse jwa leroborobo joo bo gagaolang batho ka bontsi. Ka nopolole e, go raya gore mmoki o bontsha bontsi jwa batho bao ba tsenngwang mo losong ke loso.

C. TSHWANTSHANYO

Mmoki o tlhagisitse tshwantshanyo ka mafoko a:

"O fetile jaaka setsokotsane."

Ka mafoko a , mmoki o bontsha gore loso lo ne lo itlhaganeletse go bolaya batho.

Fa a re:

"O bosula o sa jewe o ka re o legapu
le tsene phefo.
O botlhoko o galaka jaaka santlhoko."

Ka dinopole tse di fa godimo, mmoki o tlhagisitse bosula kgotsa go sa natefeng ga loso. Ga go yo o lo itumelelang ka lo utlwise botlhoko.

10.23.2.3 Dipolelo

E tlhageletse ka neeletsano e e reng:

"Loso tsamaela koo nna ga ke go rate
o bosula,
O bosula o sa jewe o ka re o legapu
 le tsene phefo."

Mo meleng e, go boeleditswe lefoko o bosula go gatelela gore loso ga lo a siama lo bosula. Neeletsano e, e ntse e senola letlhoo je le leng teng mo losong.

10.23.2.4 Diane le maele

Leele je le leng gone le dirisitswe ka mokgwa o:

"Ana loso o setlhogo jang go
 ipoa kgatsu."

Leele ke 'go ipoa kgatsu' e leng go ipoeletsa. Ka mantswe a mangwe mmoki o tlhagisitse gore loso lo tla mmoelela ga lo fetse.

10.23.3 Loso lo bonwa jang

Mmoki go itlhalosa a bona loso ka tsela e:

- i. Lo sa tlhaole ope.
- ii. Lo dira gore batho ba lele.
- iii. Lo a ipoeletsa.
- iv. Ga lo na kwa lo ka tshabelwang gone.
- v. Lo setlhogo gonne lo kgaoganya batho.
- vi. Ga lo ratege lo tlhoilwe ke botlhe.

B. MAITEMOGELO KA BABOKI BA PAKA E

Ba kwala ka loso jaaka sengwe seo e leng karolo ya botshelo. Ba amogetse gore lo nne gone. Motsilanyane o rile:

"Loso boammaruri bongwe
jwa botshelo, O foo ke
fano go jalo."

Baboki bao ba neng ba le leba ka leitlho la boloi, ba fetotse mawa, ba lo leba ka leitlho la sekeresete. Sekao. Rre Ntsime fa a boka loso mo go Tswine mo pakeng e e tlhatlhangwang ke e, o ne a dirisitse mafoko a a bokete ao a kayang loso e le sera sa botshelo mme mo pakeng e, o tsenwe ke phokelelo ya sekeresete thata. O dirisitse Beibele fa a ne a re:

"Kgosana ya Lesedi ka
mabetwa ya nteka masetla
Ka e rapalatsa bonolo
botshelo jwa khutla."

O nopotse Beibele gape fa a ne a re:

"Motho a re loso lebolela
la gago le kae. Loso lo
setlhogo phenyo ya gago e kae."

Bontsi ba baboki ba paka e, ba lekile go tlhokomela mekgwa ya sesweng ya go kwala maboko, mme se, se bontsha kgatelopele mo baneng ba mmala wa Sebilo. A pula e ba nele!

KGAOLO 11**11.0 PAPISO****11.1 MATSENO**

Mo kgaolong e, go tla tlhagisiwa ka botlalo papiso ya loso mo pokong e e tlhabiwnng le mo pokong e e kwalwang. Tshekatsheko ya loso mo pokong, e tlhagisitswe ka botlalo mo kgaolong ya bone go fitlha go ya bolesome. Papiso e, e tla tlhagisiwa ka molebopapiso o o tla bapisang loso mo dipakeng tse di farologaneng tse.

Papiso, e tla ama le loso ka kakaretso mo botshelong jwa Batswana ba maloba le ba gompieno. Pharologano e, ke yona e dirileng gore loso lo bokwe ka go farologana mo dipakeng tsa botshelo.

11.2 PAPISO YA LOSO MO POKONG E E TLHABIWANG LE E E KWALWANG

Loso mo pokong lo tla bapisiwa go lebilwe maboko a maloba a Motswana le a gompieno.

11.2.1 Papiso ya loso mo botshelong jwa Motswana

Mo ntlheng e, go tla lejwa botshelo jwa Batswana go tloga kwa ga Lowe go fitlha mo malatsing ano a seswa.

11.2.1.1 Motswana wa bogologolo

Tebang le setlhogo se, go tla lejwa loso, moswi, phitlho, mogoga le bao ba swetsweng.

A. LOSO

Motswana wa maloba, o ne a boifa loso. A lo tlotla e bile a sa

tshamekele mo go lona. O ne a itse fa lo tshwanetse go tlela mongwe le mongwe. A na le tumelo ya gore yo o bogileng ka bolwetse mo botshelong, o ne a bona boikhutso mo losong. Ke ka moo e neng e re fa motho a sule, a re:

"O ikhuditse."

Mogapi (1990:167) mabapi le ntlha e, o tlhagisa jaana:

"Mo Setswaneng loso ke
bontlhabongwe jwa botshelo.
Motho mongwe le mongwe o
nna a itse gore o tla
tsamaya. Ke ka moo go
tweng 'loso lo mojeng wa
kobo' kgotsa go twe selo
'se sala morago jaaka loso."

Se ke bopaki jwa gore ba ntse ba itse loso e bile ba lo amogetse jaaka karolo ya botshelo.

B. MOSWI

Moswi o ne a sa tsholwe sebaka se seleele mo ntlong. O ne a bolokwa ka bonako morago ga loso, go itsa sefifi go tlala le ntlo yotlhe le ba losika. O ne a sa lebalwe, e bile go itsiwe gore o ile lefatsheng la baswi e leng la borraabo. Morago o ne a tsewa fela jaaka mongwe wa badimo.

Chesi (1980:10) ene o rile:

"Ancestors worship is another
possibility to reach the Gods,
for it is believed that man,
at death, sets out a journey
to the Gods."

Go bontsha gore loso lo golaganya batho le badimo.

C. PHITLHO

Fa moswi a fitlhwa ka makuku a banna, o ne a potokilwe ka letlalo la kgomo. A beilwe ka mokgwa o o neng o tla mo kgontsha go tsoga ka bonako fa baswi ba tsoga mo losong.

Banna, ba ne ba bolokwa ka mo lesakeng, ba bolokwa ke banna fela. Basadi bona, ba ne ba bolokwa mo lelapeng, fa bana bona ba ne ba bolokwa ka mo ntlong. Ke sesupo sa gore baswi ba ne ba ratega ka jalo ba tshediswa le ba masika a bona gore ba nne ba ntse ba sireletsegile ka dinako tsotlhe. Fa metse e ne e theiwa, le bona ba ne ba theiwa, gore ba nne ba ntse ba sireletsegile.

D. MOGOGA

Nama ya kgomo, eo letlalo la yona le neng le potoka moswi, ke yona e neng e jewa mo losong, mme e bitswa mogoga. Dijo tsa loso, di ne di le bosula di sa nokwe go naya bokao jwa gore loso ka bolona lo bosula.

E. BAO BA SWETSWENG

Ba ne ba apara bontsho, ba beolwa moriri go tlosa sefifi. Ngaka ya lelapa le yona, e ne e ba tlhapisa go tlosa sefifi.

11.2.1.2 Motswana wa sešweng

Le mo ntlheng e, go tla amiwa loso, moswi, phitlho, mogoga le bao ba swetsweng fela jaaka mo ntlheng e e fa godimo.

A. LOSO

Baswa ba tlwaetse loso, ba tshela le lona. Fa lo tlhagela mongwe, ga ba tshoge. Ba bona go le matshwanedi gore motho a swe. Setopo sa moswi, se tlolakwa fela, e bile se bonwa le ke banyana. Loso mo go bona, ke botshelo.

Motsilanyane (1989:32) o bontshitse boammaruri jo fa a ne a re:

"Loso boammaruri bongwe jwa botshelo."

Se, se supa gore loso ga lo tshabiwe, lo amogelebile mo bathong.

B. MOSWI

O a bewa, a nne malatsilatsi kwa matlong a baswi, go letilwe masika go tla go itlhobogela. O bolokwa ka lekese le lentle, go laola madi fela. Moswi o bolokwa ke moruti, go lele diphala e nne semphete ke go fete.

C. PHITLHO

O bolokwa kwa mabitleng. Lebitla le kgabisiwa ka malomolomo, go nne gontle. Go a tlala kwa mabitleng, batho ba bo ba sale ba re:

"O bolokegile"

D. MOGOGA

Dijo tsa mogoga wa gompieno, di monatenate. Batlaphitlhong, ba a imona. Ba ja le dijeli le dikhasetete. Go digelwa dijo ka digemere. Batho e nna mmu le matlakala, gonne ntsi e okwa ke boladu. Dijo tsa mogoga di kgona go kgetholola batho. Kwa

bahuming, go a jewa mme ba ba dikobo dikhutshwane bone, e nna bogobe le nama fela.

E. BAO BA SWETSWENG

Ba apara se ba se ratang. Bao ba sa ntseng ba ngaparetse setso bona, ke bona fela bao ba apareng bontsho. Bontsi, ga ba tlhole ba beola meriri, ba e dira mentle, ba sa rwale sepe mo ditlhogong tsa bona gore e bonale sentle.

Mekgatlho e laola dintsho. Fa moswi e le lesole, o bolokwa sesole. Fa e le lephodisa le gona, o bolokwa sephodisa. Baswa bona, ba mekgatlhokgatlho, mme ba ipolokela baswi ba bona jaaka ba batla. Ba rwala setopo sa bona, ba se amogane jalo go fitlha kwa mabitleng. Ba opela dipina tsa bona tseo di ba tshwanetseng.

11.2.2 Papiso ya loso mo pokong ya Setswana

Maboko le one a farologana thata go ya ka dipaka, a segologolo a tshwanologile thata le a gompiano ke ka moo papiso e jang tiro e ditshenko.

11.2.2.1 A a tlhabiwang

Mo go ona, go maboko a bagolo le a bana.

A. A BAGOLO

Mo mabokong a a tlhabiwang, go ne go sa dirisiwe ditlhogo tsa loso, fa go bokwa gone baboki ba ne ba boka dikgosi, bagale, merafe, mephato, matsema le ditaola le mawa, lo ne lo tlhagelela mo pokong go supa fa motho yo o bolokilweng a ne a lo tlhodile

ka ntata ya bogatlhamelamasisi.

Seboni (1958:20) mo lebokong la dikgomo, o le dirisitse ka tsela e:

"Kgomo e bolaile banna ba le bantsi!
Naa lona basadi lo bolawa eng?
A be rona banna re ipolaya
Re ipolaya ka go tllhabana ntw!"

Go le gontsi ga ba bitse seolo seolo ba lo kaya fela, ka jalo poko e e humile ka bokao.

B. A BANA

Ona le ona fela jaaka a bagolo, ga a na ditlhogo tsa loso. Ke metshamekonyana fela eo e tlhagisang loso gore bana ba lo tlwaele, ba itse fa e le karolo ya botshelo.

11.2.2.2 A a kwalwang

Fela jaaka mo ntlheng e e mogo 11.2.2.1, maboko a sekasekilwe go lebilwe a e leng a bagolo le a e leng a bana go tlhagisa dipharologantsho.

A. A BAGOLO

Baboki ba kgona go boka loso, e le setlhogo sa leboko. Ba boka ditiragalo tse di farologaneng tseo loso lo tlhagelelang ka tsone mo malatsing a gompiano, mme ka go dira jalo, ba ame baitse ba ditiragalo tseo dipelo. Go ditlhogo tse di tshwanang le:

- * Go nweela ga Mendi
- * Solofela leraga
- * Loso

Le tse dingwe tseo di ntseng di boka loso le fa setlhogo sona se sa re loso.

B. A BANA

Ona ga a ana ditlhogo tsa loso, lo tlhagisiwa fela mo gare ga leboko gore bana ba lo itse, ba lo tlwaele e nne sengwe seo ba tshelang le sone.

11.2.3 Dintlha tse maboko a a tlhabiwang le a a kwalwang di tshwanang ka tsona

i) PUO

Maboko a Setswana a tletse bokao. Baboki botlhe fela ba dirisa mafoko, dipolelo, botshwantshi, diane le maele, le maitshetlego, fa ba boka mme ka go dira jalo ba kgone go gogela bareetsi le babuisi mo pokong.

Anrzejewski (1985:32) o ne a re:

"However, researcher have shown that all languages in the world, written or unwritten, have complex grammatical structures, with similar basic rules of operation which allow the possibility of forming infinite numbers of new sentences. Similarly, all languages, written or unwritten, have vast vocabularies, rich in abstract concepts as well as in the specialized terms related to the needs of the societies in which they function."

Ntlha e, e supile ka botlalo gore maboko a, ga a farologane mo tirisong ya puo. A tseisana tsela.

Andrzejewski (1985:31) o boletse gape fa a ne a re:

"Oral and written literature
exist side by side."

Go bontsha gore tsoo pedi mo botshelong le mo pokong ya Setswana di botlhokwatlhokwa.

11.3 KONOTELELO

Poko e e tlhabiwa le e e kwalwang, di boka loso. Ka go rialo, go tlhagisitswe kgatelelo ya gore loso ke karolo ya botshelo. Le tlhagela batho botlhe ka go tshwana. Lo teng mo dipakeng tsotlhe tsa botshelo.

Baboki ba dipaka tsotlhe, ba a lo boka, fela lo tsamaya lo timoga bogale go ya ka dipaka. Bokeresete le jone bo tlwaetsa batho loso gonne go dithero tse di gomotsang bao ba swetsweng. Go a itshupa gore loso lo tla nna lo ntse lo bokwa mo botshelong gonne lo ama batho ka go farologana.

KGAOLO 12

12.0 MAMETLELELO

12.1 MATSENO

Kgaolo e, ke ya mametlelelo ya maboko ao a tswang mo dingataneng tse di farologaneng tsa maboko. A tla dirisiwa mo tshekatshekong e go tlhalosa poko ya Setswana. A kgaogantswe ka dipaka fela jaaka go dirilwe mo tshekatshekong.

12.2 POKO E E TLHABIWANG

12.2.1 KGOSI SEABELO

Mogadile o rra-Seabelo gaa gakoe
 Fa o emeng teng go bonwa
 ka mekgolela ea marumo?
 Nkile ka phunyaka letebele phogoana
 Gare 'molaoa ka mo isa sekiti." Molema (1920:159)

12.2.2 LEBOKO LA BAROLONG

Namane tsa tholo, Barolong
 di jang mogope di a lala;
 ba ga mogogoro wa loso
 ba ga gogomela,
 ba ga Morara a Noto, Barolong.

12.2.3 LEBOKO LA DIKGOMO

Mmalenkhu a marumo,
 Seapara lotoutou,
 Modimo o nko e metsi,
 Mogodungwana o molelo
 More mofisa banna ditedu
 Dinyamafura di sa a tloleng.
 Selo sa mosimane wa Mokalaka
 Ka nna nayo ka tlhoka boroko;
 Ka e tlhoka, le gone ka tlhoka boroko
 Kgomo, modimo wa mo gae,
 Le nna, ngwana, o tlaa nja!
 Kgomo lotlhanya ditshaba,
 Banyana ba re, ya re ge e lela, e be e re mmuo!
 Mme bagolo ba re, ya be e re marumo!
 Ka e se dikgomo, e le ditsosamodimo
 Kgomo e bolaile banna ba le bantsi!
 Naa, lona basadi lo bolawa eng?
 A be rona banna re ipolaya,
 Re ipolaya ka go tlihabana ntwala!
 Manong ga a ke a nna mapiping fela,
 A be a bona dinama tsa batho,
 Tsa banna ba ne ba tlihabanela ngope
 Mma, mpone ka moso ke bolola,

Kampo ke yang go bowa ga kitse!
 Makolwane re bo madi a a tlhageng,
 Re bo madi matlalatlala le naga!
 Naa, motho yo o rileng; kgomo! ke mang?
 O ko a rile: Mmankwana!
 A rile: Monamaladi mokokotlo wa serema banna,
 Ka e ntse e kgaola batho mekotla.

12.2.4 SEMPE A LESOROBO

'Legougou' la lona dimentshe
 Erile go twe; Gou, gou ka tshoga
 Pelo ya tshoga, ya ntika morago,
 Ke itlhomane lo ra'a nna nosi
 Ntenka lwa re raya
 Lo bo lo ree le banyana ba dimentshe
 Rramopelwa o pota geisi
 O tlhola a tikela mo geising
 Lokobokobo loo Rra-lesoboro
 Sempe, ekete go bolawa noga
 E bile nkete go bolawa molelemedi
 Le mefinyana ya dilepe ya wa!
 Go buile Mma-Selemela a re:
 "Nna Sempe wa ga ka, o bolaiwa eng?"
 Ka re: Nna mma ke bolawa ke ditsentsabana
 Ke bolaiwa ke kgomo ya pereko!

Mogolokwane wa lela phetelela kwa lapeng la ga mma-Selemela
 A bona Sempe a tla a e kgetsas,
 A re: "Ngwanake o humile thata!"
 A itumela a bona moroba a tla a o gatelela.

12.2.5 POKO YA MORWA

Morwa wa mmidibidi wa tlhaga,
 Wa go re: bidibidi mo tlhageng.
 Wa gore: o mponebone ke tsamaya kae?
 Ke sale ke go bona o sa le kgakalakgakala.
 Motlhanka yo se nang gaabomogolo,
 Morwa yo tlhokang malomaagwe
 Yo jewang ke manong masori
 O a bolaya tshepe a e je
 Le tlhogo a be a e je a le esi.
 Morwa botlhale ke jwa gago,
 Boreaitse ba rafa go wena
 Dinoga le dibatana o di tlhotse.
 Mo go tsona o maano mantsi,
 Ebile o itse go ijesa ka tsona,
 Morwa wa go re nka ikhuna ka ya marung
 Ka ya go bona se tladi e se jang,
 Ka ba ka boa ke ntse ke ikhunne.
 Morwa wa go ikana ka Tintibane ngwana wa Modimo
 A ba a ikana ka phogwana ya kgaitsadie.

12.2.6 LEBOKO LA GA TAELE

Matebele a mantsho a ga Mabaso,
 Matebele a mantsho a dikgwa tse dintsho,
 Bana ba ga Mpapolaontlogele,
 Ba ga motlhoka sa gagwe ke moka o suleng.
 Noga e ntsho ya Mogologaadikwe,
 Ka matlho diala ga go na o e boneng.
 E bonwe ke rona Baananoga,
 E bonwe ke Mabaso Monogeng.

12.3 PAKA YA GA MAFOYANE GO TLOGA KA 1930 GO FITLHA KA 1939

12.3.1 LOSO LWA KGOSI SAMOELE

Ya re go le tsatsi lengwe
 Itumelo ja fetoga
 Selelo go tshaba sotlhe,
 Pegi ya tswa bophirima.

Ka megala ya bo Kgowe
 Ya re, o ile, Palela
 Tshukudu ya malatsana,
 Pududu ya ga Moroke.

Mmina tshipi wa sebele,
 Morolong o Seleka,
 O Mokgopha a Tshesebe
 Ka thuto a tswa moseja.

Khutsafalo ya 'na gotlhe,
 Pelo tsa rona tsa tsitsa;
 Tatolo ya re, o ile,
 Re setse re dikhutsana.

Fa le ga Ramokgwabane
 Mongwato a phuthegile:
 Makalaka le ba bagwe
 Ba goroga ka makgotla.

Modimo o go ratile
 Kgosi ya rona Moroka;
 Robala o bo o rule
 Kgosi morena wa rona.

Modimo o go boloke,
 O ikhutse mo go One;
 Le rona re tle re bone
 Kgomotso go Morena.

Ntlo-kgolo re utlwile
 Ntswe ja ga Tshabadira:
 O re thuse! O re buse!
 Tila tshaka Tshabadira.

Tshela! O tshele, o gole!
 Wena kgosi Tshabadira;
 Puso ya gago, e tshele.
 Go ne pula-pulatsana.

12.3.2 LOSO LWA KGOSI JOTSHE WA BOTLHANO

Ya bo e le motshegare
 Tsatsi ja selemo mono:
 Go dirwa jaaka gale
 Go bile go le ipelo:
 Batho ba betsega botlhe
 Ka go utlwala thoromo
 Ka bo e le ya lefatshe,
 'Me ga engwa ka letshogo.

Ga 'na, a lo utlwile?
 Pelo dintsi tsa batho
 Tsa uba-uba ka gotlhe
 Malo! A ga se bofelo.
 Ya re ka moso o mongwe
 E sale ka mamoso,
 Pegi ya utlwala gotlhe
 Ra dula ka khutsafalao.

Tatolo ya kgosi Jotshe
 Tshireletsi ya tumelo,
 Kgosi ya dikgosi tsotlhe
 Ka tshwaro ya bo-Modimo.
 Ntlo-kgolo go diretse
 Re inama ka selelo,
 Ra utlwa lefoko le re,
 Go tshego, ruri go tshego.

Baswi ba Morena gonne -
 Ba ikhutsitse ga matsapa,
 Le matsapa a lefatshe,
 Ke mowa o boitshepo.
 Modimo o re gomotse
 Re sale ka tsholofelo,
 Ya lorato le kagiso,
 Kgosi tshela le Modimo.

Ntlo-kgolo e re file
 Ngwana 'gagwe go re busa;
 Re mo amogetse rotlhe;
 A se re buse ka tshaka!
 Kgosi, belega morafe,
 O tle o go eme noka;
 O nne pelo telele,
 Metlha eno e bosula.

Etsa kgosi Solomone
 Yo o ne a itopela
 Nonofa, kitso, botlhale

Go busa tshaba sa Juta
Tshelo o bo iponetse,
Jwa bantsho ba Aferika:
Tshela, o tshele ga some
Re wetsa re nesa pula!

12.3.3 LOSO LWA KGOSI JOTSHE WA VI

Pegi ya fitlha ka tshoganyetso,
Tshaba tsotlhe tsa nna khutsafalong
Bantsho le Basweu ba nna theregong,
Ka kgosi George wa borataro.

Lefifi la tsitsa ka Ntlokgolo,
Sigong jo kgosi e kgabagantseng.
Sika lwa ya lwa nna mo tsharelong
Gangwe fela loso ke botshelo.

Nametshegang bana ba ntlokgolo,
Re baletswe malatsi mo fatsheng.
Ikhutse kgosi matsapa-tsapeng;
O tshele kgagisong le Modimo.

Rara wa tsotlhe Mmopi wa batho,
Go diretse go fedile fatsheng.
Phatsimisa sedi tlung ya kgosing,
Go buse lorato le kagiso.

Re go nesetsa pula Maetsho,
Atlega ka tshwaro bogosing.
Re rekegele Bantsho Afrikeng,
O se buse ka tshaka Maetsho.

Re lopa ka boikokobetso,
Batlhanka beno ba ba ikobetseng -
Serwalo go tswa kwa tshimologong
Re femele, re bone tshiamo.

AMEN

12.3.4 MENDI

Puso ya ga kgosi Jotshe,
Ya re lebatsa dibetsa
Ka e ne e se na ntwā.
Tsatsi lengwe ga utlwala
Kwa moseja go lewatile
Mokgosi wa tlhaga borwa,
Wa re, Tshweu di thulane,
O bolotse, Kaisara.

Pelo thata Jeremane
O hula a bo nyelela
O bile o difofane

Mekoro gotlhe wa nwetsa
 Utlwa! Utlwa! Kgosi Jotshe
 Ntswe ja gagwe le a bitsa
 Kgomo e bonwe lo itse:
 Banna lo a bidiwa.

Ga ragoga makolwane
 Ditawana tsa Afrika,
 Go swela Engelane,
 Ba ranelana fa Kapa,
 Ba olelwa ka "Mendi",
 Ga itshelwa ka dikgapa,
 'Me ba ralala mawatle
 Go swela kano tsa kgosi.

Ga bo go le mouwane:
 Kutu-kutu ya utlwala
 Kgante ke Jeremane
 A sa bonale a hula.
 Malo! Menti o ya tlase:
 Senokwane sa nyelela
 Sa tlhaba mogolokwane,
 Ga tsoga lekgara-kgara.

Malo nna we! Malo nna we!
 Selelo sa mahutsana
 Tlhapi kgolo ya mawatle
 Bontsi ya bo kometsa
 Bangwe ba swa ke serame,
 Bangwe metsi a ba beta,
 Setshogo sa metsa bangwe
 Tsomane lenye ja tshela.

Khutsafalo ya na gotlhe,
 Keledi tsa matlhomola:
 Jeremane o re jetse
 Megaka ya ditawana.
 Basadi le bana bangwe
 Ba setse ke dikhutsana:
 Re ikgomotsa ka gore,
 Ga ba a swa bogatlapa.

12.4 PAKA YA GA LEKGETHO J.M., KITCHIN M.S., LE KITCHIN N.H. LEKGETHO, KITCHIN M.S., KITCHIN N.H. GO TLOGA KA 1940 GO FITLHA KA 1949

12.4.1 MORENA MALEDU (CECIL RHODES)

Ke Maledu, lo ka mmona a betlilwe mo lefikeng,
 A eme gare ga motse mogolo wa Teemaneng,
 A tsepegile matlho kgakala a lebile kwa Mafikeng;
 A thothomeditse mogopolo kwa Matebeleng.

O eteletse setšhaba sa ga gabo pele jaaka Moshe,
 O tsenye mono a feta a phunya mekotl ya Niberose,
 A tsena Bolawane a ba a nama jaaka thotse,
 Bolawane o kakanngwang o tsenwa tshweetshwee.

O ntshitse morwa Loapi ka tlhako sa sejaro,
 Lefatshe ja gagwe ba le dira matsankotsanko,
 Gompiano gauta le kgotlho di etswa segolo
 Goora Matshobane go etelwa fela ga go poitshego.

O phuntse tsela Maledu, ga go tlhole go belaelwa,
 Le motho a etela goo Moselekatse ga' re oa palelwa.
 Dikgetse tsa dipadi di ikhutseditse go sotlhelwa
 Bolawane jaanong ga a tseelwe ngwaga go etelwa.

Ruri pelotshweu e kaiwa e ntsha lobelo!
 Morena Maledu o sule sentle a se na tlhobaelo,
 Ka a raladitse lefatshe ja Matebele koloi ya molelo
 Egepeto re tlaa tsamaya re mmona ga go pelaelo.

12.4.2 NGAKE (DR. LIVINGSTONE)

Ka e le Pharametlhaba le dikgwa wa boreatse!
 Erile a bona banna ba ntse ba ikgogona,
 Ka botumutumu jwa fatshe jeno bo faraletse;
 Lefifi ja gone le jone le sa tsene monwana
 A gana go utlwa, Mailathanya, lala'bolotse.

A ya a tsena Kudumane ba mo nna tsebeng,
 Ba feta ba mo toutela thata; a utlwalela
 Fa motho a boga dibotlhoko kwa tennyanateng;
 Ka a fetotswe pelesa ya nko le ya mogala,
 Lefa e le go garama, a ba a wela tseleng.

A phunyaka dikgwa le tsa badimo-baja-batho,
 A ya a ungwa goo Moselekatse a Matshobana;
 Tebele a repa a ba' lesolola dibolao.
 Go tsenye Makgwiwaameditswe a dibatana,
 Ngwana a khiba ya Majatlhapi le maio!

A phunyaka mafatshe ka lonao,
 Ere go nyelela Kolobeng le Madikwe
 A utlwelwe a lebanye le lephothophotho
 Ja Musi-wa-thunya, felo ga marata a lejwa,
 Felo ga bontle jwa makgatlha-badimo le motho!

Makgwiwaameditswe a diphologolo!
 Tsa gagautlha tsa digagodi tsa itlhoboga.
 A iketla a upa ka mosidi le tlhobolo,
 Morwa a ya le lotlhokwa a ba' papathega,
 Dilalome tsa tlhala go fologa mamuno.

O ne a sa re a ikaeletse a fetoge,
 O tlhotse ba ga gabo, a tlhola le Mamerika.
 Ba rile ba leka go mo kgona go menoga

A lala a padile go kgomorololwa Afrika,
A palela ruriruri bo ba tla ba tlhoboga.

Lala fela o robale golo o gone Ngaka,
Moswelagagabo o tshwana le moswela-nageng;
Le morobela ga go thubege wa lentswe fela.
K'wena Mailalothanya a bo Fikajeletsshelang!
Nkwethobela a Majatlhapi a moseja.

12.4.3 GO NWELA GA MENDI

A ga ea re mokgosi o dule moseja ole,
Go le thata, tau tse tona di lotlhaganye;
Go le thata ya lentswe, ka banna ba sa robale,
Go bifile, ka ditlhaka di tshelepaganye,
Ga bolola mophato wa Mautlwakgosi mono.

Koloi ya metse, Mendi, e sa le e hulara
E paoganya ka bone mawatlle a magolo;
E phekile malatsi, ba gopotse ntlheng ya Fora
(Le ene Fora o buiwang ga baa mmona ka matlho);
Golo ba go ileng go itse tlhapi tsa madiba.

He bagaetsho! lalang ka ntho madi a tshologa,
Le pelo di gamuketse botlhoko di tlaa fola.
Ba ile barwa-rra-rona, ga ba na go menoga,
Ba jelwe ke tau e sa sisimogeng motho mmala,
Ba meditswe ke metse a se nang pelotlhomogi.

Go no go sa bolola legatlapa lepe nabo,
Go no go ile bomorwa-loslo-dirwang fela -
Banna ba tswang mogang thamo ya phala e hubitse,
Banna ba tshwantshitseng bolalome le dibatana,
Thaka tse dikgolo tse di pelo di ritibetseng.

Fa mongwe a ne a ba tlhaselela lonyatsong
A re ke bodisase ba ka mo tshoga seemo,
O ne a tla thanya fela lomapo lo le tsebeng.
Mme fa le ene gongwe e le mosimane wa pholo,
Bogolo go ne go ka sa logong ga sala molora.

Mephato e boile, bone ba sa tlhokafala,
Re saletse go oketsa diphatla ka diatla fela.
Bana ba Mautlwakgosi ba setse masiela,
Le magae a bona a fetogile matlotla,
Masalela a bone a tlaa tswa mpeng tsa ditlhapi.

Go no go sa bolola ope yo boboi le bone,
Go no go ile banna ba ba sa tshabeng loso:
Banna ba ba tswang mogang go le thata,
Banna ba ba ne ba tshwana le dibatana ka bogale,
Thaka tse di ne di sa tlalelwe-tlalelwe fela.

2.5 PAKA YA GA RADITLADI L.D. GO TLOGA 1950 GO FITLHA 1959

12.5.1 LOSO (ts 8-9)

E rile ke utlwa ba re o sule ka tshoga,
 Ka nyera moko, ka rothisa keledi,
 Lefatshe la ntshofala, la dikologa,
 Leitlho la me la benya jaaka naledi,
 Sengwe sa seba pelong khubidu ya me
 Sa re: "Se lele, ke thata ya Modimo!"
 Dikeledi tsa kgala mo letlhaeng la me,
 Loleme lwa ama magalapa godimo,
 Ka didimala fela ka nna semumo.

Ga se gope kwa loso re sa lo boneng,
 Re le bona ka matlho gongwe le gongwe
 Mo lobopong lotlhe lo lo sa tsamaeng,
 Le mo phologolong le mo bathong, longwe.
 Selemo se ntsha dibe tsa letlhafula,
 Maungo a lone ke mefago ya dingwaga,
 Ba ba a fulang ba a ja dimpa go gompala
 Ba itse ba tlogela tsotlhe tsa lenaga
 Mme ba ba sa sweng ba leta la mariga.

Fa o falotse wena, o se ka wa lebala,
 A o kgosi e kgolo kana o Mokgalagadi,
 Leru la loso le tla nako nngwe fela,
 Ga le phatsime, ga le dume setladi.
 Loso lo rena pakeng tsotlhe tsa ngwaga,
 Lo rena, lo buse, lo rene serena,
 Letlhafula, kgakologo le mariga
 Dithunya di kgabisa phupu tsa rona,
 Le metlantlanyane e rapama le rona.

A tshwanologo e kgolo loso lo e dirang!
 Leba bontlentle jo bogolo jwa motho,
 Bophepa bo se nang se se ka bo phalang,
 Le boitumelo mo leseding la matlho,
 Mo losong ga se motho, ke selo fela,
 Mo phupung ke mmu, marapo makgabana:
 Seo mpho ya motho mongwe fela,
 Boswa jwa mmu le nama ya dibokwana.
 Marapo mairwa maje le makgabana.
 Le fa bangwe fatsheng ba go panyeletsa,
 Mo losong ba lekana sentle fela nao;
 Baikgodisi le fa ba re ba a go nyatsa
 Mmung mmogo gone lo tsamaya ka dinao.
 Loso lo nna motho ka mabela sentsi,
 Ga lo sisimoge le maemo a serena;
 Lone lo kotama fela moo, re a go itse.
 Bagale, magatlapa losong ba a tshwana,
 Kgosi le motlhanka mo mmung ba a lekana.

12.5.2 SELELO SA MORATI (ts. 13-14)

Letsatsi le ne le ya kwa bodikelo,
 La ratela kgala e botalabogolo,
 Kopano ya lefatshe le legodimo,
 Kwa loagong lole lwa baswi le badimo.
 Re ne re le morago ga ntlo ya dithuto,
 Re umakalana dipuo tsa semophato
 Ka re, Mokgatla, ke a go tsaya ke a rapela,
 Ke tla ruta Bangwato go gankafala.
 Mme ya no e kete ke mo gasa mosetlho
 Ka bona mosadi a kalakatsha leitlho,
 A etsa fela serurubele leseding,
 Serurubele se falola lefifing.

Rurubele di ne di fofa godimo,
 Tse di mebala ya metshe ya badimo,
 O ka re ke basadi ba duduetsa,
 Di fapaakana fela e kete di a ba etsa.
 Ka fa tlase ga meriti ya ditlhare
 Phate ya lenaga e supa botswerere,
 Dithunya tsa mebala magabagakwe,
 Tse di madilotsana a mebala ya nkwe,
 Le motshe wa badimo tsa bo di o gaisa,
 Bontle jwa tsone le pelo bo e kgorisa,
 Ka ba ka bona ke tsitsiboga mmele,
 Le mogopolo wa me ga o bo le bale.

E rile ke fitlha kwa Serowe kwa gae,
 Ka re, photi tsa Bangwato mono di kae?
 Ntla di thelwa ke Bakgatla losalaba,
 Di phalwa ke phologolo di loriba!
 Foo ka bona ke sosobaana moriri,
 Ke thaakanya le ditsebe jaaka phiri.
 Ka ba utlwa ba re mosadi wa me o ile,
 O phamotswe ke nonyane e iphitlhile,
 Ke lengongobadi la lenong, ka lela,
 La mo isa legodimong a sa bobola.
 Kwa ga rara, ra gakgamalela lenong,
 Menwana ya rona rotlhe ra e tsenya nkong.

Bakgatla ba a re ba fa ba konkometse,
 Ba mphile meraba ba ntsenya bolwetse,
 Ya re ke amogela ka itshwara dinala,
 Mosadi wa me ba sena go mo nneela.
 Ke ne ke tlhophile fela bohunwana,
 Bakgatla, ke tlhophile losagarana,
 Ke tlhophile morotologa wa naga,
 Lenong la tloga la dubaka meraga,
 La tshwanolola le dintshwantshwang di tshwanne,
 La ba la rarolola merero e raraane;
 Bogadi jwa me jwa wela ka lobitla,
 Tse dikhunwana tsa fapoga Bakgatla.

Boo Mabusolosa a kgabo diruthuthwe,
 Ba ratile thata morago wa rothe,

Thutego ya mosadi ya ba foroka.
 E kabo ne ne fano ba re boloka,
 Ba re tshwaa ka mosadi wa thutokgolo,
 Ra ko ra tlhoka go bidiwa masilo.
 Ke bua jaana Mokgatla ke mo lebile,
 Moriti wa gagwe pampiring a o mphile.
 Ke yo mosadi e kete o ka bua, "dumela!"
 Pounama tsa gagwe tsa bulega a phela.
 Matlho a 'gwe o ka re taemane di le pedi
 Fa gare ga sekaka sa Kgalagadi.

Moriri e kete gala la morukuru,
 O o boleta jwa diphofa tsa tseberu,
 Sebaga sa gagwe phatsimane thamong,
 O ka re mola wa godimo legodimong.
 Sehuba e kete thotana tsa Moilego
 Mosese o ka re loapi go le bosigo.
 O tlogetse lefatshe le o le monana,
 O le bošwa jwa bojang jo botalana!
 Dimatla di leba, ke baswi mo mosong;
 Jaaka wena rotlhe re tla tsena losong,
 Phupung keledi tsa mosong di tla elela
 Le merara le rona e tla namalala.

12.5.3 MOTLHABANI (ts. 44)

Le fa e le mokgwasa kana o no o se yo!
 Le fa e le moropa ka baka leo
 Fa re baya setoto sa gagwe phupung!
 Phate ya kgongwana o ne a sa e bewa,
 Setlhako lenaong a sa se newa,
 Ra mo tsenya a le segwere mo mmung,
 Ra mo latsa jaaka motlhabani,
 A ladiwa legang le thobane.

O letse ka lesedi la ngwedi
 Mmele wa gagwe o rotha le madi,
 Mmu re ne ra o fata ka dithebe,
 Phupu re ne ra e epa ka digai
 Ka kepu di ne di setse kwa gae;
 Sefikantswe sa gagwe sa nna thebe,
 Baboki ba palelwa go boka
 Mosetaseti yole wa mabaka.

Batho Tebele ba ne ba lela,
 Ba lela a lekola semelamela,
 Ba re ba lela ba le matlho a kwano
 Ba re, re fe bana re "khombize,"
 Re neele bana, rra, o ko o re lese!
 Nkwe marema le ka tsheka o fano,
 Ke yo o tsutsubantse sefatlhego,
 Modimako go tshelang yo o sego!

12.6 PAKA YA GA MOROKE S.A., MOTLHASEDI G.C., MOLEFE R.D., LE
MOTLHAKA F. 1960 GO FITLHA GO 1969

12.6.1 GA A A SWA MOTHUPI

O na a sa tlhole a bonwa kwa kerekeng,
O na a tlhola a rapame mo diphatheng.
A gateletswe thata ke bolwetse,
Lobaka lwa malatsi a le mantsi.

Ba tlhatlosa dithapelo bareri,
Ba lopa thuso ka tlhoafalo rure;
Ba re tlhotlheletsa le go rapela,
Ra ikanya Modimo, ra dumela.

Ya roga kgwedi ya Seetebosigo,
Ya re, "Le diketse tsatsi la gago!"
Ba hutsafala barwa le barwadi,
Ba lela, ba tsholola dikeledi.

Ga fitlha, monna mongwe wa seopedi,
Leina la'gwe go twe ke Rramasodi,
Mme a baya mafoko a kgomotso,
Kwa ntle ga ngongorego le dipotso.

A re, "Nkadimeng ditsebe Bakgatla,
Bonang, lo timeletswe, lo a batla.
Gomotsegang, bana ba ga Sefiri!
Bonang, Mothupi ga aa jewa ke phiri.

"Fologang mo ditlhareng bo-kgabo,
Lo tle go apesa Mothupi kobo!
Ga aa timela, o ithobaletse,
Ga aa mediwa ke loso, o robetse.

Bakgatla, fologang mo ditlhareng!
Makgapetsa tsoga mo lebitleng!
Mmammule tlaa-tihe, koko o re thuse!
Lo theleng losalaba lo mo tsose!

O robetse Mothupi, ga a a swa,
Goang mmogo, rure o tla lo utlwa!
O tla welwa ke rame sa mariga,
Bitsang ka ntswe le le lengwe, o tla tsoga!

A lo seka lwa tima lobone,
A phatsimo re nee re e bone!
Lentswe la kereke le utlwale,
Jaaka le ne le utlwala kgale.

Mothupi o lole ntwala, o fentse.
Serwalo sa phenyo o se tshotse,
A ka itsamaela ka kagiso,
A kgabaganye noka ya loso!

Bagaetsho a re ke re itshokeng.
 Rona batho ba ba setseng,
 A re seka ra tshwakgama,
 Tiro tse di molemo tsa ema.

12.6.2 LETLHOMELA

Bana ba ga mme ba fedile thata,
 Ba bantsi ba sule ke sa ba bona:
 Ka tswa letlhomela ka tlhoka mmelegi,
 Ka tshameka ka mmu le ka dikgonyana,
 Bodutu ba ntsena, ba ntopela.

Nna mme o rile lo ntsheole.
 Fa lo mpeola, lo se ka lwa o fetsa,
 Fa lo o fetsa lo ka se ka lwa nthuwa,
 Le ba ba setseng ba ka swa botlhe.

Leina leo la sekgoa le bake,
 Nna mme o rile ke Dithokolo,
 Ke masepa ke nna kwa sakaneng,
 Lo mpatlele mo gare ga dipodi,
 Mo gare ga dikgomo lo ka se mpone.

Khukgwane tseo lo se ka lwa di latlha,
 Lo di lereng kwano ke di apare,
 Nakedi e tla ntshegisa makgarebe,
 Fa ke gola nka se ka ka e rata.

Lo ntsenye sekole ke ye go ithuta,
 Megokane ga e ile matlhomela.
 Ke tle ke dule le babua-sekgoa,
 Fa go tshomiwa ke tle ke ikutlwele,
 Le ba puso ba ka tsoga ba nthapa.

12.6.3 LESIELA

Mme o sule ke sa le mmotlana;
 Rre le ka matlho ga ke a mmona.
 Nkgonne o sule ke mo lebile,
 A longwa ke mokwepa re ile kgonnye.

Ka nna le malome ba mpogisa,
 Ba je lekuka go twe ke le jele.
 Ba na le dimpsa ga ba di gopole,
 Fa go jewa ba ntshwara letsogo.

Bosiela bo tlhora motho mmele,
 Mafoko a bona ga a nthobatse.
 Kana mme o rile ke itlhaganele,
 Fa a swa o rile o ka nteta;
 Le ditoro di setse di nkimetse.

12.7 PAKA YA GA SEBONI LE LEKGELA, MOLEFE R.D., SHOLE S.J.,
MOTLHAKA S.F., MAGOLENG B.D. THOBEGA, MOROKE S.A., NTSIME LE
TAUNYANE L.M. GO TLOGA 1970 GO FITLHA 1979

12.7.1 TATLHEGELO YA BOTSWANA

Fa dikgang di le matswedi matsoke
Go tle go rongwe banna ba batlhalefi
Mono Botswana ga rongwa Mathaio
Go ya go bua Tšhabeng di phuthegile.
Go ithamaka ke ga bana ba bannye
Rona Botswana ke kgetse e potlana
Ka re kgana Mathaio go phutholola.

Modimo ke One motshola lokwalo
Lwa mananeo a maina a batho
O bitsa ba bagolo le ba bannye,
E rile ka o rata go kgoba lerito
O kgoba la ditshwakga le la bagale
Wa re thopa mogale re mo romile,
Wa natlola Mathaio gare ga bagale.
Le fa re lela, re eta re ikgomotsa
Ka re itse motheo a o theile.

Tiro mokwatla Seretse-a-Sekgoma
Fa teko ya Modimo e go tlhagetse
E amogele, o bo o ikgomotse
O itse fa Ramaru a sa go latlha.
Ke gadima lona bana ba Botswana
Ka re tilo sa ga Mathaio se newa mang?
Se ga se setilo sa matshameko
Ga se setilo sa go keta diketo.
Jaa tlhogo Khunou o iketlile
Marapo ke a gago o tla kgona.

Robala, o ikhutse ngwana wa ga Mathaio.
Robala o ikhutse ngwana wa Botswana
O diretse lefatshe leno leina.
Selelo ga se fela mo Gaborone
New York Tšhabeng di phuthegile
Di lela ka Mathaio le ka Botswana.
Didimala Frida ke a go atla
O atlwa ke nna ngwana wa Botswana.
Gomotsega, o kgaotse go herima
Thari Batswana ba setse ba e sugile
E neilwe Seretse go go belega.

12.7.2 LOSO

Loso ga se tlala tlhaola malata
Lo tsaya ka bogale le ka boiketlo
Seganka se se se nang maitseo
Lo so thibosa batho ba bone boikhutso.
Batlotlegi ga lo ile go ba bitsa
Go gelelwe dikeledi monate o seyo,

Go aparwe bontsho go ba buledisa
Ba tlogelwe ba sa tlhole ba bonala.

Lefatshe le bopilwe le le kgolokwe
Fa re ntsifala ga le oketsege.
Batho le ditshedi re tlala boipelo
Re ronoke le lone re sasankege.
Fa loso lo ne lo se ke lo fokotsa
Phatlha ya ba basa e kabo e seyo,
Re tlhaba dikgomo motlha wa mekete
Batho ba bidiwa ka mekgwa e mentsi.

Ke ne ke na le tsala ke e ratile
E ntlogetse ntse ke e lebile
Pelo ya me ya sala e hubitse,
Le dijo tse di botshe di sulafetse.
Kgopolo tse dintsi tsa ntlaletsa
Moruti a goroga a nkgomotsa.
Ba losika ba bua ba rethefatsa
Pelo ya me ya fokotsega go sisa.

Fa lo go tlela o sa gopola
O ikgomotsa ka kwalo tsa Modimo.
Re gata mmu re etetse lefatshe
Mohlha o teng wa gore re le tlogele,
Nama le moya setse di kgaoganye
Botshelo jo bo tlang phiri sa Modimo
Ba ba tsamaileng ga ba re etele
Ka ditoro gone re tle re ba bone.

12.7.3 LEETILE DISANG RADITLADI

Lefatshe la Botswana ke la kagiso
Le belegwe ke natla tsa banna
Ka phirimane re reetsa thata,
Seroma-mowa se anamisa mafoko
E rile Lwetse e ise e sometse
Sa latola Raditladi Mahalapye.

Leetile o etetse godimong
O tlogetse tiro a e weditse,
Tiro tsa gagwe re ka se di fetse
O ne a tshwara diro di le dintsi
Ke gantsi a tshwere le tsa morafe.
Ke mongwe wa barutwa ba Rammutla
Mothei wa ntlha wa kgotla la Politiki Botswana
A konotela ka go kwala dikwalo.

E a re ka motlha dikole di tsenye
Barutwa le baruti ba mo gopole
Ba bala Mmamotia le Motswasele.
Ba-bina-photi lo se ka lwa tlhonama
Ga go a swelwa lona go swetswe Batswana
Go swetswe botlhe ba ba tlalo lentsho.

Ka theo ya Kgotla ya Mongobo wa Dikwalo
 Ya nna ene Modula Setilo
 Ke gadima lona Matona a Puso
 Masielana ke ao lo a gadime.
 Re rola matshediso Baana-Photing
 Baledi ba ba tlhaetseng Mahalapye
 Ba romela MMA-Lebang matshediso.

Ka Leetile e le ngwana wa bogosi
 E rile fa a goroga badimong,
 A re kopela mosarasarana wa pula.
 Ra mo robatsa le dithole di seyo
 Robala ka kagiso morwa Disang
 Ga re tlhoke go golola mafoko
 Re tla ikgomotsa ka go phetla dikwalo.

12.7.4 IKHUTSE NGWANA WA BOTSWANA

Tsatsi la Tshipi Etabosigo e supa
 Dikereke di tsenye go le monate
 Baruti ba sa ntse ba re kgothatsa
 Ba rera tsa lefatshe le legodimo,
 Ga kitimela sedumedi Gaborone
 Go latolwa Tona ya Leruo la Temo
 Phuthego tsa sekaseka dikeledi.

Go fetile beke re le seboka
 Re felegeletsa mmaetsho godimong
 Kenaope Tsheko Modimo o mmiditse,
 Kana ke One mmitsa maina
 Fa o bitsa re ka se ka ra ganetsa
 Mme Wa bitsa Tsheko re itebetse
 A go sale One lwapeng lwa gagwe.

Mmaetsho Kenaope robala
 O ne o re tsaletse natla sa lekau,
 Go kgatlhile Modimo go le robatsa
 Tona Tsheko robala re a dumedisa,
 Setshaba sa Botswana se lela sotlhe
 Re lela re iphimola dikeledi
 O diretse lefatshe leno botshelo.

E ga se tatlhegelo yoo Tawana
 Ke tatlhegelo ya fatshe la Botswana.
 Balemi le Barua kgomo re tlhona
 Mme rotlhe re romela dithapelo
 Go gomotsa lwapa le ba sika lwa gagwe,
 Le Puso ntse re e tla matshediso
 Tsheko re tlogelele matshego le pula.

Masire le Letsholathebe kopanang
 Lo belege masielana a gagwe.
 Mmaetsho Oneile ke a rapela
 Gomotsega o kgaotse go herima,
 Batawana ba ka se ka ba go latlha

Tau-Tona o tla baya leitlho
O pelotshweu a ka se go latlhe.

12.7.5 ROBALA NOBANTU

Maabane re letse re le seboka
Re bileditswe ke Modimo Mahalapye
Wa re phuthela pele go Gaborone.
Ka palo re lebega re le bantsi
Ha re gopolana re se mmogo,
Go le Bantsho, Basweu ba sa bonale.
Tshaba e rile di sa age mmogo
Tsa bo di tshabisanya go tshegana
Rona bantsho re tlwaetse go fitlhana
Segarona ga re batle go se latlha.

Ha re fetsa tirelo mo Gaborone
Ha gofejane a se na go goroga
A tswa bojakelo thuto kwa Mmerika,
Ra wela tsela ra leba Mahalapye.
Re fitlhetse morafe o re letile
Ba itlhora boroko ka go opela.
Phakela diphiri tsa ya go epa lebitla
Ka ke lone tetelo ya boikhutso
Ra mo robatsa morago ga maneelo.

Mmaetsho robala re go gorositse
A bana le rra tlhokwa di ba robalele
Modimo O itse go fetola dilo,
O kopanya merafe go dira setshaba.
Nobantu o tsetswe e le Mothosa
A ya legodimong e le Motswana.
Mme Nobantu e ne e le mmabatho
E ne e le mogogi wa badumedi
A eteletse le mekgatlho ya basadi,
O tlogetse dikai mo Botswana
O theile Wesele a thaya le "Y"

Tsoebebe ke Motswana yo o popota
O itshupile ka mekgwa e mentsi
O rutile bana a tshwara le tsa Puso,
Morago o dule Letona la Puso
Ga go mafoko a mantsi go buiwa,
Mme Nobantu o ile go ikhutsa
A lorole le sale mo loroleng
Mowa one o boetse godimong.

12.7.6 NTE KE FETE

A e re ka ke phela ka letlhaka
Le le fetang le mariga
E re gee fa mariga a fetile
Le nna ke be ke fetile.

12.7.7 DIKHUUEGO TSA 1976

Ga bo go se monate maloba,
 Kgomo di agelane makoro,
 Bana ba gana thuto ya Seburu;
 Ba re bona ga se ba maloba,
 Ba thuto ya kgethololo ya mmala;
 Ya batho ba nnetse ruri balala!

Ba bitia mebila ba bina ditapa,
 Ba gana go phatlalatswa ba re ga ba lwe,
 Mme ba re morago ba sena go nwa;
 Ba tsholetsana ka bosi dimepe,
 Ba tsholola madi a se na molato,
 Ba remana ga sala go le ditoto!

Ya re ka maphodisa a ba tlhatlola,
 Dikolo ba di jala fela ba tshogile,
 Ba bolaya le bana ba tshokile
 Ba feta ka tsela ba sa tla ditlholala!
 Maboko ra a bona re le kgakala
 A tletse mebila a tlhabisa kgala!

Botsotsi le bona ba bona sekoropo,
 Dikhuuego tsa ya magoletsa,
 Tsa etsa molelo re o tlhotlhetse;
 Ba tsenelela bana ba lobopo
 Ba ba kgethisa makgetho ba sa rate,
 Ba fetsa ba golera nabo diterata.

Lo ka bo lo sa tshuba kago tsa lona,
 Lwa bolaana lo le bana ba sebilo
 Batswana ra tsoga re tlhoka semelo,
 Beng ba robetse matlong a bona,
 Ba tsoga ka nako e ba e ratang,
 Le monang gose o ba lomang.

12.7.8 MAIKUTLO A LESIELA - Tsebe 36

Lesiela le tsaletswe dingongorego,
 Bosiela jone bo itse go sotla:
 E rile fa re tsalwa, re dirwa -
 Modimo wa dira gore bangwe bone
 Ba bogisiwe ke bosielala, go tweng?
 Ga bona setlankana, ke lobadi
 Lo lo sa feleng, lo lo sa idiweng,
 Bosiela - ke jone dipogiso...

Go ne go ka nna botoka jang,
 E re fa re bopiwa ke Rara, ija!
 A re bolelele gore bangwe ba teng -
 Bangwe ba teng ba ba tla tswang one,
 Re ka bo re nna re ntse re ipaakantse;
 Re itlhokotsa gore re nne masiela.
 Ke sejo sa matlhoko, sejo sa botlhe,

Lesiela le itsiwe ka dingongorego...

Ga ke batle bosiela, nna yono,
 Bosiela bo diitsa batho phetelela:
 Bo tshwana le kgosi, bo a gatelela -
 Fa bo go tsene, ga bo motlhofo, go tswa,
 Ga bo motlhofo go tswa, ke sephai,
 Fa bo go tsene bo tlhaba jaaka segai...
 Bo go tlhabe, o tloge o re - "Mmme wee!"

Lesiela le tsaletswe dingongorego,
 Le nnele go supola mo teng ga tiilo:
 Masulasula a teng, ga a ke a fela,
 Le o sotlega ga o na go itshwarelwa,
 Mo lefatsheng bo tsena mongwe le mongwe:
 Bo tsena dingwetsi, le tsone ditlogolo,
 Bo tsena bahumi le bahumanegi, le bagwe.
 Lesiela - Ee, o tsaletswe tlhorisego...

Modimo, o ntsentse lesukusuku,
 O ntsentse mo dipitlapitleng:
 Lesiela le tshela ka tlhorego -
 Bosiela bo tsebe ntlha go utlwa
 Bosiela bo ka go ngamela thata,
 Wa nna wa mekamekana le mathata,
 Sa bogolo, a bo phimolwe, bo ntese,
 Ke a itse fa Rara, ee, wena, o ntsetse,
 Ke bo senkela ntlo, go bo fitlha...

A o pelo-e-telele, a o pelo-e-khutshwane,
 Ga bo go botse, fa bo go tsena, owaiiiiii!
 Matlhoko a teng a tlhaba jaaka segai -
 Le tsone dikeledi di bo di omelelele;
 Di onatse diaparo tsa gago, o bopame.
 Ga bo tlhaole, bo tshwana le serame,
 Bo ka otlala ditshaba, jwa sotla ditshaba,
 Ntlogela bosiela, ga ke go batle,
 Maikutlo a me, o a a kgemetha, tlhe!...

12.7.9 ROBALA, ONTEFETSE SEBONI - Tsebe 43

Morutegi yo mogolo wa Aferika Borwa,
 O re tlogetse, wa re fa maboko.
 Kana o ne o tsetswe o le maboko,
 Thuto ya gago wa e fa Aferika,
 Bakwena le bone ga ba go lebale,
 Ba nna ba go gopotse fela ka metlha.
 Koloni le Transekae o di tlogetse,
 O di tlogetse e se go rata ga gago,
 Mmina-Kwena yo mogolo wa dithuto,
 Robala mo phuphung eo o re gopole,
 O re gopole rona masiela a gago.
 Lefatshe kana lone le kgolokwe,
 Fa bangwe ba tsalwa, bangwe ba a swa;
 E seng jalo le ka tlala, la penoga;

Bangwe ba tlhoka le go ka nna le manno.
 O ne o tumile, o itse go loga maano,
 Dikwalo tsa mefuta wa re di fa boswa.
 Kwa Tebele le gone o tlogetse leina,
 Le manegilwe mo metlobong ya Koloni,
 Tshekega e e sa ikgantsheng, Seboni.
 Matheadira le Boitshwarelo ba teng,
 Ba tla nna ba phantsha tsa thuto sentle,
 Legojane le ene o re epela ditswammung,
 Matheadira ene o re direla melawana.
 Boitshwarelo kwa Molepolole o teng,
 O tla nna a fepa Kweneng ka botsipa,
 A ba bontsha diphoso, a aga kutlwano.
 Ba lotso lwa gago, thuto ba e tsaletswe,
 Dithuto tsa bone ga se tsa bonweenwee.
 Morwa Seboni robala, o ikhutse, porofesa,

Ba boletse baitse-dilo ba re: "Re botse kwa
 Re go tswang, kwa re go yang, ga re itse."
 Mathata a lefatshe one ga a ke a fela,
 Sa one ke go oketsega ka dinako tsotlhe:
 Ditlhabi tsa matshelo di re itaya tlhaloganyo;
 Di re itaya ditlhaloganyo; re nnele go balabala.
 Ga go na fa mathata a sa bonaleng, Seboni,
 A bonwa mo kgolokweng yotlhe ya lefatshe.
 Bana ba gago ba tla go tsaya bonopelo,
 Bomonnao le bone ba go gopotse phetelela.
 Barutegi ba Aferika yo montsho ba na nao thapelong
 O tlogile wa sala Abele Thobega morago ka tshoganyetso,
 O file Batswana motheo wa thuto le tswelelopele.
 Robala, wena morutegi yo mogolo wa Aferika!
 Ke ba le kae ba ba tla tsayang motlhala wa gago?
 Robala, rona Bantsho re tletse maipelo a gago.
 Le fa dipelo tsa rona di tutetse ka matlhomola,
 Re a itse fa tsela eo e le ya mongwe le mongwe,
 Boswa jo o re bo fileng re tla bo kakatlela,
 Boswa joo, mo go rona, e tla nna segomotso,
 Re tla bo kakatlela fela jaaka borokhu.
 Modimo o go biditse gore o o etele, Seboni,
 Nna o ikhutse, o robale le Baengele botlhe,
 Tsamaya sentle, kokobolo e kgolo ya Ma-Aferika...

12.7.10 ROBALA, MORUTI ABELE THOBEGA - Tsebe 73

Moruti Abele Thobega wa Lehurutshe,
 Ke boka le pelo ya me e tutetse.
 Morwa Masega-a-Mmamokgatlha, o ile;
 Ke fano, nna ke setse ke itlhonegile,
 Ke etsa mmutla o sena go bolawa,
 O sena go bolawa le o sena molato.
 Bakwena ba Molepolole ga ba le bale,
 Ga ba le bale tse o di ba tlogeletseng.
 Kana o re latlhile, ra sala maswabing,
 Wa re phatlhalatsa rona balatedi ba 'go!

Robala, morwa Thobega-a-Masega, ikhutse...

O ne o tsaletswe tsa Beibele,
 O tlhola o e sikere mo letsogong;
 Moeka o tsaletswe kwa Mmankgodu,
 Ya re a tsalwa a senkelwa bogosi.
 Kana o ne a le loleme lo masisi,
 A itse go relela ka puo mo merafeng,
 A relele, a etse tlhapi mo metsing.
 A ga o bone a tsere Bakwena ka tlhopho,
 A ba gaila, a ba tsaya botlhe kwa kweneng,
 A ba tsaya, a tswa kwa Teemaneng le Gauteng!

O tsene kwa Molepolole ka boganka,
 A tsena kwa Kweneng a se na mopaiti,
 A tsena a rera tsa tsamaiso sentle,
 Bakwena le bone ba mo amogela,
 Ba itse fa go tsile sekgakgathiba.
 Diphotlha tsa makoa, a di thiba.
 A tsaya setsha sengwe sa kweneng,
 A duma mo go sone a sa ipelaele,
 A sa senke mmuso o o matswakabele,
 Boitshwarelo a busa kwa Sebele 1,
 Moruti wa popota o re latlhetseng?

Lefatshe leno ga se la rona,
 Ga se la rona, ke la batshedi.
 Ke setse fano, ke setse ke le moledi,
 Malatsi otlhe ke nna ke go gopotse.
 Boitshwarelo o tla nna a phatlhalatsa,
 O tla nna a bolelela Bakwena tsa tshiamo.
 Lebese o tla nna a ruta barutwana,
 Mmamaleka o tla nna a go gotsa, wetsho;
 Boikanyo o tla nna a laela Sebele,
 Kagiso le Mmamokgosi le Maseganyana,
 Rotlhe re tla nna re go gopotse.
 Robala, o ikhutse, tshwene ya Bahurutshe...

12.7.11 A O BOIFA LOSO? Tsebe 3

Jaaka re sa nnela ruri,
 Ruri loso lo re siametse.
 Batho ba fetafeta fatsheng
 Fela jaaka metsi nokeng.

Motho y'o tsetsweng ke mosadi
 O utsega jaaka mosari.
 Nako lo sirolola mosetse
 Wa noko o tswa o rotolwa.

Tshwesa keledi mosadinyana,
 Tlhago ga e kobe matlhajana.
 Di-tsa-tlhago di lerwa ke motlha,
 E bitsa, re araba ka metlha.

12.7.12 LOSO

Ke nna segatlhamelamasisi se maroo a thata,
 Ke raletse lapa ga tsoga kgaruru ya masetladibete:
 Ka ralala pelo tsoo sika tsa kgwa letlhole,
 Ka go fetile nna nkgakgauthe yo seatla se thata.

Ke nna monnamotsho yo pelo e thata,
 Ga ke na dioka melala e gwaletse,
 Maaparankwe mbu ba o latswa ka loleme,
 Ba namalale setlhanka go tshwanele.

Ke feta ka botshelo ke gabaletse,
 Ke lebile logageng lotsho sephuthasebodu,
 Teng ke tlhome maroo segosana ke eme,
 Ke tsholetse sekgele morago go tsoge kgaruru.

Ka nna tshimega tlholego e tlholetswe,
 Sika loo-semela ka lesoba ga lo falole,
 Sika loo-phologolo lo ntshaba lefeke,
 Sika loo-tho lo mpua 'selege'.

Lo re moeng yo ga re mmee sebetse,
 O tla kgabetsa ga a tlwaelwe mokgwa,
 O re fatsa maikutlo re tsholole sekgapha,
 Re lebale fa tsela tlholego e e betletswe.

12.7.13 BOSIELA

Bosiela ga bo phimoge sekalobadi,
 Ga bo na motho a bo tlhapa ka mosidi,
 A bo phimola a bo tlhapela bodibeng,
 Go tswa maswe, jone bo salele nameng.

Ke ledimo le jang batho le matlhape,
 Moselesele o sadisang le makape,
 Go sale bolota go sale botlhoko,
 Go sale sebedu se tlhokang dipheko.

Bosiela ke pula ya kgogolamoko,
 Ke mosetlho o sa rwalelweng le ditlhako;
 Bo go kolobetsa bo sa go rapele,
 Bo go tlhabe dinao, ditlhako o di rwele.

Bosiela ruri ke leselamotlhaka
 Le utswang dikoko, masogo le dikgaka;
 Bo tsena fela le fa ntlo e ageletswe,
 Bo bo bo senye lokgapho lwa ntlo e feetswe.

Bosiela ruri bo ka bo boitlhotlhorwa,
 Nkoo ke bo tshwara ke bo gasetsa borwa,
 Ke bo latlha jaaka mokgatha wa kobo
 Go garolakwa ke ditau tsa lengobo.

Fa bo ka bo bo se ngwana wa lobopo
 Nkabo ke bo tseisa tsela fela e kgopo.
 Ka thipa ke bosega mmele makgasa,
 Ke baa ke re, Bosiela, tsamaya, o a ntshosa!

12. 8 PAKA YA GA KOTSOKOANE, PHALANE, MOGOTSI, SHOLE,
 CHWENEEMANG, MATLHAKO, MONCHO, THOBEGA, MATSHEGO, NTSIME,
 LESELE, LEGODI, MOGOROSI, MASOABI, MOLEBALOA, MOTLHAKA,
 RALUSI, DIPALE, MALAO, LEGOTLO, MOGODIRI, MOLEKWA,
 MOTHOGAE, SEATE, MOTSILANYANE GO TLOGA KA 1980 GO FITLHA
 KA 1989

12.8.1 LOSO

Fa ke gopola ke tshwanetse go thuba botala ka tlhogo,
 Go tlogela menate, matshwenyego le dilelo,
 Go ikhutsa ditlhobaelong le mathata a botshelo,
 Mathata a go ja mofufutso wa phatlha
 Le go putsa meputso ya tiro tsa maatla,
 Ke tsogelwa ke poifo le bohutsana!

Fa bosigo bo tla bo suma jaaka lephotho,
 Ditlhabi di ata di ntsebeetsa jaaka marumo
 Ke felela pelo go goroga ga moso.
 Ga ke natefelwe ke sepe botshelong jono
 Fatsheng leno la mahutsana le tlhobaelo,
 Loutu lo nkapesitse matlho segolo!

Lentswe la mongwe le mpiletsa gae,
 Seatla sa gagwe se ntlhaeleditse!
 A ke se lele mme ke rapele,
 Ke tle ke se kgaratlhe fa paka e kgaoga;
 Pilediwa kana e a lwelwa!

Loeto lo loleele a ke se diege,
 Go nna bosigo a ke bolole.
 Go se ne khutsafalo le selelo sepe
 Le fa e le taelo ya ditsala dipe
 Tiego e tsala tatlhego!

Ke tshabe logo? e seng nna!
 Go utlwa magalapa a omelela!
 Matlho a me a tswalega ka senya.
 Dinao tsa me di a tsidifala.
 Ke tlogela lefatshe leno la mathata.
 Loso tsweetswe nkamogeke ke a go senka.

12.8.2 BA MO LOILE

Kana ke ka lebala jang,
 masetlapelo a go nna jalo,
 A mosadi a thubaganang fela,
 Nna le bana a sa re laela!

A tsoga fela a sa bege bolwetse,
 Ya re a gotlholo a tsikitlela.
 Ya nna yona taelo
 Ya mosadi a sia lelapa!

Bana, maatlhamela botlhe,
 Ke ba o ba siile fela
 O sa ba tlogelela mhago,
 Wa tsela e sa ba saletse!

Nna ga ke a ba bona batho;
 Ke utlwa go twe ba ne ba gatana,
 Ba tlile ka makatlanamane,
 Ba balwa ka meno a feletse!

12.8.3 MAKGAOLAKGANG

Ga a je di welang mosenya lefatshe,
 'Thotse ga a di gadikele go di phura.
 Tshwene e tloge e ithwala megono,
 E gokelelwa mo letsheng le tuka.

Baikepi dipodi tsa 'fatshe leno,
 Ba otlha thapo ba e sala morago.
 Baipolai ba ba sa lelelweng,
 Ba ya go lela sa masetladibete,

Badumedi ba tla bona Modimo,
 Ke dinku ba tla tshelela ruri,
 Fa lefatshe le neiwa sehularo,
 Lefatshe la ga Moitee-a-lele.

Motsi o susumetse o gorogile,
 Go letilwe phala go gelebetega.
 Baswi ba tla penapena mabitla,
 Diphupu baswi di tlile go ba tlhatsa.

Letsatsi la loso go timatimela,
 'Tsatsi la botshelo go nnela ruri.
 Go sa feleng podi go gotlela ruri,
 'Hubeng sa Kwana nku go dulela ruri.

12.8.4 LETLHOMELA

Etsubetse kuamesi, nonyane ya tshipi,
 E a sobola kwa lefaufaung,
 Le mo gare letlhomela le a eta,
 Le tlhomola pelo le bitsa badimo.

La re be le latlhile le le baleba,
 Ba le sepetsa mo godimo ga maru,
 Kwa ngwana wa ngwako o sa go gateng,
 E reng go twe go gate a tsogelwe.

E raletse loapi nong ya tshipi,
O akga tlhogo a sa buise ope,
Fa ba mo susumetsa di-ya-maleng,
Ba mo sunya dijo diotlammele.

Kwa marameng ke podi e ngolwana,
Go ntse go keketla dikeledi,
Sekgapha sa mothepha 'kau le o ngwegetse,
Pelo e a sisa o a putsaputsa.

E rile fa e lebile go tsurama,
A ithwala megono a gagasela,
A re a potlakelwe ka metsi a a phepa,
Ntsi ga di boi di ka mo mokela.

12.8.5 LESIELA

Dingwaga tsa lone di tshwara boraro,
Tsa legaba le tsone di a bo tshwara.
Letshiri la lone le feta la ngaka,
Le tletse dilomi le nkgasethukhuthukhu.

Molala o imelwa ke leribitlha,
Matlhwana a gonyelela dikgapeng.
Menonyana a kile a tsokologa,
A elame borite ka mpa 'a sebete.

Marinini ga a jese di welang,
Se segolo go tsitsibanya dipounama.
Di kgomaretswe ke letlalo dikgopo,
O ka di bala o emetse kgakala.

Mpanyana e tshwana le lekukana,
Ke la mmofu letheke le maseneke.
Maotonyana a swabile a merotodi,
'Tlalo le le ramaga le a oboga.

Fa go lelwa o ka re go a laelwa,
Go robetswe o ka re go omeletswe.
Lo ka fosa la mmetlela ntlwana,
'Phiri tsa epa ga odiwa melora.

12.8.6 LOSO

Ke utlwile sebesebe ya batho ba ikhutleletse,
Ba re monna yo montsho yo pelo e lefuto,
O ila botshelo ga a bo beye sebete,
O feta ka lapa pelo di gelele kgodu khibidu,
E keketle mmetela batho ba we mototwane.

Ke buiwa leina ditshedi di sala di tlhona,
Monna yoo o fofora lapa le tswalwe ka mfiko,
O tla kgabetsa lapeng ka go beilwe mfefa,
Tshika e ye moribe batho ba itshware ditlhaa,

Batho ba tshwerwe ke kgakge diteme di omelele magalapeng.

Ba re nna ke lemphorwana loo-sebe se sentshonyana,
Ke thuthugile motho a sena go tlola molao,
A thetswa ke segagabi se pelompe ka leme lo borethe,
Ya re a atlholwa ga twe a nkaparela le botshelo,
E re ke apolwa a wele fa fatshe a namalale.

Ke tewa maina a tshotlo ga bo ga ntshwanela,
Ka bitswa kgosana ya lefifi yo pelo ntsho,
Ga twe nna le Satane re diyathoteng di bapile,
Ga twe lebitleng lentsho go busa nna yo pelontsho,
Losika loo-tho lo a mpoifa lo ntshaba lefeke.

Kgosana ya Lesedi ka mabetwa ya nteka masetla,
Ka e rapalatsa bonolo botshelo jwa khutla,
Ya latswa lebitleng lentsho ka kgwa mogolokwane,
Lebitleng ga bonala kgalalelo ka itshwara seledu,
Ya tsoga lebitleng ya kwakwanta segosana.

Sika loo-tho lwa goloketsa mogolokwane mpaananeng,
Baditshaba ba tlhwaya tsebe go utlwa koma tsa phenyo,
Motho a re loso lebolela la gago le kae,
Loso lo setlhogo phenyo ya gago e kae,
Kgosana ya Lesedi ya go ripitla wa tsenwa ke ditlhong.

Sika lwa Kgosana ya Lesedi ga lo tlhole lo ntshaba,
Fa lo tsetswe la bobedi ga lo kitla lo swela ruri,
Lo tla apola mo go bolang ga lefatshe le,
Lo apare mo go sa boleng ga legodimo,
Botshelo bo se tlhole bo felela lebitleng.

Ka utlwa lentswe le ntlha le goagoa ditshabeng,
Lo re monna yoo o fentswe bonolo maloba,
Lebitla ga e tlhole e le bokhutlo jwa botshelo,
Teng lo tla apolwa mo go swang ga lefatshe le,
Teng lo tla apara mo go sa sweng ga legodimo.

Nna ke itse ke le motsereganyi yo pelontle,
Nama le mowa ga se ba lotso lo lo longwe,
Ka nna nama e boela gae loroleng,
Ka nna mowa o boela gae legodimong,
Ka bobedi ba bone boikhutso jwa bosakhutleng.
Rara wa rona wa magodimo,
Motlhodi wa legodimo le lefatshe,
Wena yo o re bopileng o re rata;
Tshwimola keledi tse di keketlang!

12.8.7 MASIELA

Morui wa nta e e motopo, mosotlegi fatsheng,
Motshodi wa tumelo, modisa wa dikonyana,
Mophuthi wa balatlhegi, sekegela tsebe ya masiela...
Morwalo-tlotlo tshotlegong, mo-ilwa-ke-bahumi 'fatsheng.

Radikeledi, Radikeledi, Radikeledi, marothodi a a sa sisimogweng,
Mmonadilo o se nang le mogaeno, o tswalelwang ntle o batla thuso?
Mokgarakgatshegi 'fatsheng la matlhomola, 'fatsheng la ba ba kobo
dikhutshwane.

Dikgatamping o wetse 'fifing dipone o di amogilwe,
Wa boa wa tlabusela sefofu matlho dikgapeng o a rwele,
O gowa sekolobe-lentswe-magwagwa, lefatshe le go dilola fela.

Ramaele, Ramotshana le Mphofore, lo ntlogeletseng?
Barwarra, boang badimong le nna lo tle go ntsaya.
Gadimang gare ga baengele le nna lo ntebe;
Otlololang diatla tsa lona jaaka ke di itse.
Tsubalalang phefong, lo ntiiseng tumelong;
Thibololang metswedi ya matlhogonolo mme lo gopoleng batlhaedi;
Gopolang bana beno 'fatsheng la baledi;
Emang kgorong mme lo bitseng mang le mang.
Biletsang botlhe motseng o o tletseng lesedi le boitumelo;
Nna fa lo ntebetse, lo seka lwa jega megopolo.

Lo ntshabetse maabane lo ya go eta;
Ke goroga gae, melora ya bo e oletswe,
Mme ba mpontsha mabitla, digopotso tsa baswi.
Bagolole, ke malatsi lo etile,
Lwa tlola fela le lefoko lo sa le isa.
Melatswana lwa kolomela lwa etsa mfata-sediba,
Metsi a lo tlogileng a epiwa, a phunyegele atleng disele mme
babogedi,
Le bakotedi, ba a ipaya pele.
Borra, nna tota ga ba a lo ntlhobosetsa,
Le dikgaswana tsa lona ga ba di supe,
Ga go yo o buang ka se lo laetseng gore se dirwe.

Ma-atlarela-tsotlhe, ntšwa ya mokotou;
Ke gorogile maabane a ntse lentsweng ka lesufu,
A etsa ntsikile, tau ya magaruma-e-metsa;
Ke yole le gompieno o sa ikotlela mogodu,
Masiela a mo emisetsa diatla, o raga sephologolo.
Marapo a a kolopa, le ntswa ga e gadime,
Ga a nkge bonama
A kgobotlilwe ke noka-di-tlase a magogola gotlhe,
A bowa a fopholwa ke phofotlaka, matla ka ditlere,
Mme ya a tlogela fela le bonama a sa bo nkge.

Khularo ya gago e nja mogopolo,
Tshobotsi ya gago, motswalle, ga ke na go e bona;
Lentswe la gago e ne e le motswako o o botho,
Dinkoro tsone, di gwantile godimo ga one ga ba ga tshwanela.
Kajeno di setse di ripitlile ditemoso tsa motlhala wa lona,
Di re thubetse matlo mme noka-di-tlase a re amogela;
Ga go yo o ka di tshwayang phoso.
Tota le mantswa a a bogale a ingata megatla a di bona.
Ga go motho a hakelwang maikutlo a gagwe,
Mme tsotlhe, di dirwa ka go pinepenelela fela.
Mmalowee, tlang lo iketse badimong ka pele!
Le fa lo ne lo sa huma, lo ne lo le pelotlhomogi;
Le fa tota lefatshe lo idile go tsholwa ga lona, mmaba lo

lemogile maano a gagwe lo ntse lo tshega.
 Ma-bayapelo a letsholo tlapana le borethe,
 Masea a ikabulelang fela ditimo di fitlhile?
 Makanangwane sedibeng ga re a ke ra mmoifa,
 Go bo maikaelelo e ne e le kgomo e e neng e gamiwa
 mono Matlotleng.
 Tshetlhong re raletse fela le ditlhako re sa di rwala.
 Ka go ne go se poifo epe pelong tsa rona;
 Tota le gare ga mathata re tshega fela basimane ba Tlaseng.

Borra, ba ba tshwanang le lona ba a tlhokwa.
 Mabitleng lo rototse matlho, maina ona re a tshotse;
 Bophakamasela lo latlhile bana!
 Kopang badimo, lo boeleng lefatsheng leno,
 Mme lo re tlele ka botshelo jwa Selegodimo.
 Gongwe e ka re badipa bano ba lo bona, ra bona boiketlo
 Aitsane lo re siile lo epile pitso;
 Re sa baba ditsebe ka pilediwa e lwelwa;
 Re kokometse, mme re eme re letile;
 Re tlhokofetse, mme re emetse kgomotso.

Barwarra, masiela a mo matlhomoleng;
 Loribeng lo ngalogile a lebile go tshela,
 Mme e sala le tsielego, matlhomola le tlhonamo.
 Ka peo, lwa bowa re tsena ka masimo;
 Athe kwa Rankapolele lo jele semeno tema e lebile go wela.
 Kajeno fa mabele a hupa, re a leba fela - ga go go a upa.

Kgomo di kwa motlhabeng,
 Mme ga di tlhole di tlhaolelwa marojane.
 Nkadime kgomo mogatsa-Mmakgotleng,
 Ke ye go reka kgololosego e e sa ipipang ka losire!

Morwa Malle, le wena au Rammabana, lo bagale rure,
 Phatlha ya dipora tsa lona e a bonala;
 Lo se bagale, mathaka re koo re sa lo gopole.
 Boang lo tle go re tlhomela diphuka tsa phefo, re fofe.
 Ngwana o sa nthateng tlhe kgabaganya, o sutele tse dingwe;
 E re ngwedi o tla o rwaleletse masa; borre ba bowe,
 Mme re lemoge tsamao ya malatsi ano,
 E re masa a tla a rwele matlhogonolo
 Bana ba Tlaseng le Mabitse re taboge mo motlhaleng wa pudulogo.

12.8.8 RADITLADI

Tiro le Raditladi ke bale ba ile phaladi
 ba thobetse marung ka dinao;
 ntswa ba sa isiwa marung ke go felelwa
 ba ne ba mpa ba sutela bangwe batho
 gore bona basala-ba-phela
 e nne bona batswetsa-ditema
 tse ba ileng ba di beetse metlhala.

A 'tema tsa basia di se lale, batho,
 ka e a re go swa motho, go sale batho.

12.8.9 BOKHUTLO

Bophelo ke lebelo
 matsalo maragogo -
 Motho a le mo lebelong
 o a be a gopotse sekgele.
 O tshwana fela le ntšwa ya lebente
 e gopotse thakgwana ya mmutla.
 O siana fela e kete o a kgokologa
 e kete selo se konopilwe.
 O tebetse go phela, o tebetse malatsi
 mme jaaka ntšwa e itlhaganeletse go wetsa
 o a be a itlhaganeletse fela go khutla.

12.8.10 LOSO

Leruarua sekometsa botlhe
 Malapa a gamukela ka botlhoko
 O galaka jaaka gala letlhabula
 Ntlha ya go bogale jwa tšhaka
 O phatlola dikgwentha, balwetse, masea
 Kutlwelobotlhoko e kae go wena?

Sethunya sa me o thankgotswe
 Sejanaga sa feta ka phefo
 Pelo ya hibila go gaisa madi
 Ke setulo se pelo ya me
 Thaka ya leitlho la me
 Botlhoko lapeng la me ga bo fele.

Ba go tshogang ke ditlatla
 Gonna ga o na maatla ape
 Re robala boroko jwa malatsi
 Re ikhutsa fa re babaletswe
 Go wena re solofela ikhutso
 E kgolo thata go feta.

O emela dikotsi go diragala
 Batho go setlana ka ditlhabano
 Go fufegela ba bangwe
 O itshukela jaaka legotlo sefaleng
 Re tla boa re tsoga
 Wena o nyelele ruri.

12.8.11 DINTSHONTSHO

Morena ke kopa kutlwelobotlhoko
 Lefatshe le tletse moeledi o mokgola
 Bana ba gago ba bolaana ka dikete
 Botshelo bo fetogile lefela la mafela.

Ditau di ratana ka thatano efe?

Tlaleng di tsholana thata go feta
 Di sireletsa setso sa tsona ka maatla
 Mmutla ga e tsogalane kgatlhanong.

Dintwa di tletse lefatshe lotlhe
 Bana ba batho ba bolaana senoga
 Ditlhalo di oketsega ka nakonakong
 Motho a garimola a se na letswalo.

Magosi a tsogelana kgatlhanong
 Batlhabani ba bolaya ba ba molemo
 Lefufa le ganyaola lefatshe lotlhe
 Matlhogela a gago e ntsho kobo ba e apeswa.

Malapa; bojalo ga sa na bana
 Baengele baatlhamela baba
 Tlhokakitso bonnete seitlamo
 Mosola wa bona o tlodiswa matlho.

Tlala e tletse lefatshe dintlheng
 Seloko se fetoga letlapa komelelong
 Loleme lo ngaparela magalapa
 Dintshi motho a di gonye a ntse fatshe.

12.8.12 NTWA

Ntwa letsubutsubu,
 Le gogolang ditlhare le mobu,
 Ke kgogolamoko e gogolang,
 Matlakala le peo lefatsheng.
 Batsadi ba lela phethelela,
 Ba itse fa e tlogela bohutsana
 batho ba tlhoke metse,
 Dikgotla bagotsi di ba tlhoke.
 Moyadira ga laele,
 Malapa banna a ba tlhoke,
 Ga se tlala tlhaola malata,
 Tlala e e lefufa,
 Loso le botshelo mawelana,
 A tlhakanetse tlalong la kgomo.

12.8.13 BOTSHELO BO FEDILE

Bo fedile botshelo jwa me,
 Botshelo jwa tlala le tshotlego,
 Go fedile ka nama ya me,
 Nama ya malwetse le matlhoko.

Le fedile leelo la me,
 Leeto la makhubukhubu a lewatle;
 Ke se kgabagantse sekaka
 Sekaka sa mogote le tlala.

Bo ntshotlile botshelo jole,
Botshelo jwa selelo le phegelo.
Mowa wa me o bone boikhutso,
O robetse mo felong ga baswi.

Pelo ya me e phepa jaaka maswi,
Ke tlogetse tlhoriso tsa lefatshe.
Ke bone phomolo mo go nna;
Merwalo ya me e digilwe.

Bo fedile botshelo jwa me,
Botshelo jwa tlala le tshotlego;
Go fedile ka nama ya me,
Nama ya malwetse le matlhoko.

12.8.14 GO TSHOLOLA MADI A MOTHO

Go tsholola madi a motho ga se namane e potlana ya selo,
E se re ke topolola dipounama, lwa re ke itira botokanyana;
Nna yono ga ke batle go le bona le sotlwa ke lefatshe,
Ga ke batle go le bona le kgarakgatshega ka manyaapelo
Ga ke batle go le bona le phuagantswe ke Ramasedi,
Ke batla go le bona le le bantle jaaka dirurubele;
Le tsabakela, le galalela, le gaisa le mphetlalatsane.

Nna lefatshe leno la rona ke le ratela kgatelopele,
Fa mongwe a latlhega nna bagaetsho ke a hutsafala;
Matlho a me a rothisa keledi-kgolo ya kutlobotlhoko,
Go tsholola madi a motho ke go itlissetsa bomadimabe;
Ke go itatlhela kotukotung ya morwalela morwaleledi;
Ke go itlissetsa magagogago a pelo segana-go-nametsega,
Ke go itladika ka boleo segana-go-phimolega.

Go tsholola madi a motho ke go gana taolo ya Modimo,
Ke go nyatsa ena yo o dutseng mo setulong sa kgalalelo;
Go tsholola madi ga re ka ke ra re ke talente ya Morena,
Ga re ka ke ra re ke go rafa gauta le selefera.
Ke go itlhokisa bonno paradeising ele ya tsabakelo;
Fa mongwe a tsholotse madi lefatshe le a duma-duma;
Modimo le ene o itshupa fa a sa kgatlhegele boferefere.

Ya go tsholola madi a motho tuelo ga e ke e nna monate,
E botlhoko fela jaaka sebetso bolwetse jwa lepera,
Mmolai ga a ke a nna ka pelo e tletse boitumelo;
Bosigo o lala a lora ditoro tse di tsitsibanyang mmele,
O lala a tlhontse sefatlhego jaaka moratwa yo o tlhadilweng;
Segakolodi sa gagwe se mo sekisa bosigo le motshegare,
A namane e tona ya go leofela Modimo wa rona!

12.8.15 BA BA DIDIMETSENG

Le ba sala ba bewa diphupung;

Ba bewa ka phate ya kgongwane,
 Ba tsena ntlo e agilwe ke diphiri,
 Ba tsena moruti a kana mmu mo mmung:
 Ba tlogela naga re fifaletswe,
 Sefifi mebileng re tlhatswa ka mogaga;
 Masika thari re bile ra phutha meja,
 Ba ba didimetseng ba na le rona.

Le ka matlho diala ba sa bonwe,
 'Itlho le tswetsweng ja bona 'tlho ntshotsho,
 Phetlhi sefetltheletsi se masana a thata:
 Khupamarama le sanega o o swa nayo;
 Go go bala meno o sa tsena,
 Go go roma dithotha o siane.

Ja bona le agelwa mosako:
 Ntsha thekgwana ya lehudu la wa dinko,
 O robalelwe ke ditlhokwa ba sunetsa,
 Madi a sehutshana a tshologe ba gofe mowa.
 Disele ke go tsenya khadi monwana,
 Go iphetlhela go pegwa sekwakwalala,
 Go ineelela go lelelwa ke sengetse.

12.8.16 LOSO

Sutlhasutlha o sa tshabeng mebitlwa,
 Mogang a ipega mosepedi o ja ditala;
 Ditlhako a rwale gale a laetse.
 A nyelele a etse senakangwedi 'fifing,
 A etse taamane mosalakweng.
 Bagagabo ba thanye lo le tsebeng,
 Ba mo tshwere moja athe ba itshwere dinala;
 Holenya ba bine ya ditatolo go diragatsa.

Loso boammaruri bongwe jwa botshelo;
 O foo ke fano go jalo..
 Bontsi bo lo kaya sefephe go dutswe -
 Phokophoko ya borara sekometsa batho.

Bangwe bona ba lo tswesa dipaka,
 Lo ba kopanya le Keresete go tshela seswa.

12.8.17 SOLOFELA LERAGA

Leru le iteile kokelong ya Polokwane;
 Le le bokete le gaisa tshipi ya setala;
 Modumo wa lona wa kiritla gaufe le kgakala;
 Wa tshikinya baithuti ba le kgakala Tshwane;
 Ka maibi ba ikgoga go nanabelela megala.

Le kwa Ditsobotla mogala tota o tsirimane;
 Ka maswabi o latola motlhatlheledi a ile;

Loso ntsu e kgolo lo a bo lo tsubutse.
 Ya re go utlwa ka ipotsa a ke a lora,
 Mabogo ka ithwala tlhogong ke akabetse.

O nanogile ka dinao fela motlhatlheledi;
 A sa le moswa a sa le madi manaana;
 Re ka bo re mo okile re ne re tla namatshega;
 Re ne re tla namatshega ra tshedisega;
 Dipelo tsa teba ra ba ra omisa dikeledi.

Yunibesithing ya Lebowa Setswana se a lela;
 Phatlha e bulegileng ga se phatlhana, phanphang;
 Phanphang go e kaba ga se kgetse potlana,
 Phanphang go e kaba ke go itlama thekeng sesole;
 Tlhakong tsa gagwe go senkega senatla go tsena.

"Lehu se ikgogomose, o batametse go hwa."
 A mafoko o a toutile kgampoeledi botshelong;
 E le ona thuto mophatong wa boraro phaposing,
 A supa a tiisa fa yo loso e le mosimanyana,
 E kete ya gagwe tsela o na a e ikutlwa.

Namane ya tholo tshwara ka thata o tiise;
 Tshwara ka thata o fasafasetse Setswana;
 E kete o ka re bonela kgagapase-ka-moso;
 Emaema jaanong, se tlhole o er ka moso;
 Fa go le boima, Modimo o tla thusa.

12.8.18 LOSO

O sera sa ditshedi tsotlhe
 Wena loso ga o na kutlwelobotlhoko.
 O seganka se sa sisimogeng ope,
 Le masea tota ga o a sisimoge
 O a fetola masiela le dikhutsana.

O setlhogo loso ke a go bolelela
 Ke a go bolelela ka o kgaoganya batho
 Batho ba ratana sa o ka swa nka go ja.
 O fetotse tshadikgolo le makgarebe batlhologadi
 Nnakgolo le makau baswagadi.

Loso o bosula jang ne!
 Tota le maaparankwe ga o a boife,
 Maemo a motho ga o a kgathalele,
 Rona bonngagalane re tla itheng?
 Fa o rathamolola magosi o sa a tlakobe.

Loso a ruri o itumelela setlhogo sa gago?
 Nna ke go lemogile o legatlapa.
 O kgonwa fela ke thamaga,

Gonne phuthololo e go gamola botlhole.

12.8.19 KHUTSANA (page 5)

Ngwana wa batho solofela leraga
Ba gago bodiba bo tshwele o bo lebile,
Ba kgala ga sala leraga fela,
Leraga o ka se kang wa le nwa.

Khutsana se itlhoboge o sa le botshelong,
Itse fa o sa swe,
Monono o go emetse pele,
O lete o sa fele pelo.

Dira thata o tshele ka wa phatla,
Se itie ka go ikhutsafatsa.
O dira thata bohutsana bo tla fela,
O tlapafale bokhutsana bo name sethotse.

12.8.20 MOTLHOLOGADI

A re bolokeng dingwao,
Ngwao di bolokwe le ditso.
Motho, laola ditsagago -
O timelelang sekgomo?

Tshaba e tlhabologang
Khumagadi tshomarelong.
Molao o sotla basadi
Batlhami ba lwala bokidi.

Loso lo a phatlalatsa,
Lona, morwa sefalele...
O wetswe ke ntlo le tlhabile,
Mosadi wa motlhologadi.

Ya motho tatlhego e ka fela -
O latlhwa ke loso le batho?
Ntlhwa e mo dikhuritsing
E huba sigo le motshegare

Selelo sa, 'mai'joo...!
Motho o lala ka a sego,
A fetile gale, makwebu...
Thuso ya ba se nang thuso!

Mogetsho, fokotsa meila!
Bontsi e jelwe ke tshole;
Re setse re jala mhero...
Batho re dule matlere.

Tlhogo di wele, багаetsho!
Ngwao di lere botlhodi.

Re tloga re lema dithaba;
Badisa ba pura diphoko.

Lesa motho a itirele,
Madiba a tshwele re lebile -
Bontsi ke jo bo nthusang...
Neelang e e sutlhang!

12.8.21 LOSO

Loso kana ga se ntwala tlhaola malata,
Ke leroborobo le robekeleng dilo go tshwana,
Ga le tlhaole ke segajaja semolelo majagotlhe,
Kgabo e fisang go swe go sale molora,
Go tlhokwe le mosidinyana o montsho go bonwa.

Ke kopanye le ngwana a putsaputsa dikeledi
Di mo farafere matlho a sa bone, pelo e hibatse,
Manyaapelo 'fatlhegong sa gagwe a sa gake;
Ana loso o setlhogo jang go ipoa kgatsu,
O mpone bosielala maloba, gompiono ke khutsana.

Loso o tshutlheledi e se nang botshabelo,
Ka kodukgolo o bitsa o ratang le o ganang,
kana ga o bitse o ganang setlhatlolapelo,
Maano batlhalefing a tshwa jaaka metsi a sebataola,
O tlhokisa monna go laela mogatse le bana.

Ka makoko le setlhogo o kgaoganya diyathoteng,
O kgaoganya mowa le nama 'tshelo bo fele,
O gabuduke 'pelo tsa barati ka tshaka e bogale,
'Pelo di gamukele botlhoko di gelegele kgodu e khibidu,
O fetile jaaka setsokotsane wena phiri e ntsho.

Loso tsamaela koo nna ga ke go rate o bosula,
O bosula o sa jewe o ka re o legapu le tsene phefo,
O botlhoko o galaka jaaka santlhoko,
O tlhokofatsa 'tshelo jwa batshedi ga sale botlhoko.

A khutsanyana ya go swa kgantlapane,
O nama o re tsheteletshetele ka matlhajana,
E koo e se wena loso e ka bo e le thobalo,
E re batho go swa ba boe, 'tshelo bo tswetelele,
O tshwanelwa go tsongwa wa ripitlwa le tshika yotlhe.

12.8.22 MOTLHOLOGADI

Letsatsi la gagwe la fifala,
Le fifadiwa ke molekane go timela,
Go ya mosimane motlhaelathupa,
Felo tsatsi le sa fitlheng.

Motlhologadi se ileng se ile,
Ikgomotse ka se e se tau,
E se tau mojamotlholelwa,
Se, se diragala ka botlhe.

Ba gago bodutu bo neye Morena,
Ene o gomotsa ba ba tshwanang nao,
A gago matshwenyego a gate ka lengole,
Ka lengole la thapelo le tumelo.

O tshwanelwa ke go utlwelwa botlhoko,
Ke go thusiwa gone o latlhegile,
Ba ba go thusang ditlhokwa di tla ba robalela,
Ba ba sa go thuseng madimade a tla ba wela.